

İDARE

DERGİSİ

D.134
1103

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI İKİ AYDA BİR ÇIKARILIR

Yıl: 32

Mayıs - Haziran 1962

Sayı: 276

İÇİNDEKİLER

TETKİKLER:	Sayfa
İyi bir İdareden Ne Anlıyoruz?.....Rüşti ÜLKEN	3
Memurin Muhakematı Hakkındaki Ka- nuna Dair Açıklamalar, Alakalı Kanun Maddeleri ve İlgili Kararlar..Şeref HOCAOĞLU	10
Türk Mevzuatında Grev.....Fethi AYTAÇ	36
Alman Belediyeleri Teşkilatının ve Dosya Usulünün Desimal Sistemine İntibakı.....Burhan ENGİN	51
Belçika Jandarması.....Hüseyin IŞIK	55
«Yatırım» ların Vergi Yolu ile Teşvik Edilmesi.....Baha KARGIN	67
İtalyan Sinema Hukuku Özellikle Film Kontrol Mevzuatı ve Uygulanması Üzerine İncelemelere Dair Rapor.....Alim Şerif ONARAN	89
Belediyelerden Gayri Daire ve Kurum- ların Yapacakları Kamulaştırmalarda 5237 sayılı Belediye Gelirleri Kanunun 16'ncı maddesi ile 6830 sayılı İstimlak Kanununun 12'nci maddesinin Nasıl Telif Olunacağı.....A. Turhan ŞENEL	108
İDARİ COĞRAFYA:	
Püttürge Kazası İdare Coğrafyası..... A. Naci EKŞİOĞLU	117

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllıkı	:	500 kuruş
Yabancı memleketler için yıllıkı	:	750 kuruş

-----oOo-----

ABONE BEDELİNİN GÖNDERİLMESİ ŞEKLİ

A - Türkiye’de:

Bulunan yerin Malsandığına tutarı yatırılarak mukabilinde alınacak (Çeşitli gelir makbuzu) aynen ve taahhütlü mektupla;

İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü — Ankara

Adresine gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kaydedilmesi istenildiğini gösteren mektuplar arzuhal puluna tâbi tutulmalıdır.)

B - Yabancı memleketlerde:

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hâsıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukarıdaki adrese gönderilmelidir.

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etütler kabul olunur.

Gönderilecek yazıların iki nüsha olması ve 20, 25 sahifeyi geçmemesi, makinada seyrek satırla yazılmış olması ve yarım sahifeyi geçmeyen ayrıca bir de özü bulunması lâzımdır.

Dergiye dercolummayan yazılar iade edilmez.

Yaz işleri için **İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü**’ne müracaat edilmelidir.

Sahibi: **İçişleri Bakanlığı**

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Mes’ul Müdürü: **Selim AYBAK**

TETKİKLER

İYİ BİR İDAREDEN NE ANLIYORUZ?

Yazan:

Rüşü ÜLKEN

Tetkik Kurulu Müşaviri

Demokratik rejimde iyi bir idareyi belirten ve bağlı kalınması gereken birtakım objektif ölçüler vardır. Bunlardan en esaslı ve önemli bulluğumuz bir kaç üzerinde şöylece durabiliriz:

I — Meşruluk ölçüsü:

Meşruluk, aslında, «Egemenlik» adı verilen devlet kudretinin kuruluş ve kullanılışı bakımından haklı bir temel ve desteğe dayanması halidir. Gerek klâsik ve gerek modern demokrasilerde olağanüstü bir önem taşıyan meşruluk problemi, çeşitli yönleriyle, her zaman en geniş bir inceleme konusu olmuştur. Bu konuyu yeter bir aydınlığa kavuşturmak için her şeyden önce, «Meşru = eğitim» ile «Kanunî = legal» kavramları arasında bir ayırma yapmak, her kanunî durumun doğrudan doğruya ve mutlaka meşruluğu tesise yetmiyeceğini kabul etmek lâzımdır.

İdare organları tarafından kanunun lâfzına (metnine) tamamen uygun olarak alınmış öyle kararlar olabilirki, ruh ve muhteva bakımından kanunla hiç bir ilişkisi kalmamış, dolayısıyla meşruluk vasfını kaybetmiştir. Meselâ, bir belediyenin umumî meydanda bir kısım otomobillerin durmasına müsaade ettiği halde aynı durumdaki diğerlerine müsaade etmemesi yahut sırf başka bir belediye mezbahasında hazırlanmış olmasından ötürü bir etin şehre sokulmasına mâni olması meşruluk ölçüsüne uymayan hareketlerdir. Birinci misâlde belediye bazı otomobil sahiplerinin menfaatini korumak, ikinci misâlde ise kendi mezbahasının gelirini çoğaltmak maksadiyle hareket etmiştir. Her iki misâlde de, «lâfzî tefsir» metoduna bağlı kalındığı takdirde, belediyenin tasarruflarına asla itiraz edilemez. Fakat bu tasarruflar maksat yönünden sakat, bozuk ve iptale mahkûmdur. Zira idare yalnız kanunen tatmin etmekle mükellef kılındığı âmmе menfaatini - kanunun asıl maksadını - gerçekleştirmek zorunda-

dır. İdarî tasarrufların maksat unsuru, kanunda belirtilmemiş olsa dahi, takdir yetkisinin daima dışında kalır.

Demek ki, kanuna bağlı bir idare sisteminde kanunun lâfzî değil, ancak ruhu ve maksadı iyi bir idareyi meydana getirir.

Bir başka deyimle: İyi bir idareci idare hukukuna bağlıdır. Fakat dar bir hukukî zihniyete saplanmaz.

Bu noktayı, başka bir görüş açısından, biraz daha aydınlatalım:

Bilindiği gibi; sosyal hayat kanunlar, tüzükler ve İdarî kararlarla devamlı surette işlenmeye tâbi tutulan bir tanzim alanıdır. Sosyetenin hayatını korumak için yürürlükteki hukuk kaidelerinin ihlâlîni önlemek, ihlâl edildiği takdirde bir müeyyide uygulamak gerekir. Bu, aynı zamanda ferdin güvenlik ve huzur içinde yaşaması için de şarttır.

İyi ve dürüst vatandaşlar hukuk kaidelerine şüphesiz kendiliğinden itaat ederler. Bununla beraber çeşitli sebeplerle, isteyerek veya istemiyerek, fertlerin hukuk kaidelerini ihlâl ettikleri de bir realitedir. Bu ihlâl açıkça olduğu zaman mesele yoktur; gerekli müeyyide tereddütsüz uygulanır. Fakat bazan ferdin hem hukukun menettiği bir sonuca ulaşmak, hem de müeyyideden kurtulmak istediği, bunun çarelerini bulduğu, tâbir caizse «iş kitabına uydurduğu» görülür. İşte bu gibi meşru olmayan hareketleri karşılamak üzere «kanuna karşı hile» kavramı ortaya atılmıştır.

Kanuna karşı hilede iki unsur vardır:

1 — Kanuna karşı hile teşkil eden işlem kanunun lâfzına uygundur.

2 — Bu işlem ile güdülen amaç ve ulaşmak istenilen sonuç kanunun ruhuna ve maksadına aykırıdır. Meselâ, İdarî kanunlarımızdan biri (2007 sayılı kanun) garsonluk, bar artisliği gibi bazı sanatları yalnız Türk vatandaşına hasretmiştir; yabancılara bu alanda «hukukî ehliyet» tanımamıştır. Buna karşılık, diğer bir kanunumuz «Türklerle evlenen yabancı kadınlar Türk olurlar» hükmünü koymuştur. İmdi, yurdumuzda bar artisliği yapmak isteyen bir yabancı kadın sırf bu gayesine ulaşmak için bir Türk ile yalnız şeklen evlense ve Türk vatandaşlığını kazanır kazanmaz hemen boşansa, ortada kanunun lâfzına aykırı hiç bir hareket bulunmadığı halde kanun koyucunun yasakladığı sonuca ulaşmış ve kanuna karşı hile yapmış olacaktır.

İşte, kanunların ruh ve maksatlarına aykırı olmakla beraber lâfızlarına uygunlukları yüzünden normal tatbikiyle önlenemiyen bu çeşit fiil

ve hareketler «gaî tefsir» metodu ile müeyyidelendirilmelidir. Her hükmün kendi gayesine göre tefsir edilmesi, yani uygulanmak maksadiyle manalandırılması bugün hem hususî hukuk ve hem de âmme hukuku alanında kabul edilen biricik tefsir metodudur.

«Kanuna karşı hile» kavramı, çok eski tarihlerde hususî hukuk alanında ortaya çıkmış olmasına rağmen, son zamanlarda âmme hukukunda da yer almıştır. Hatta Birinci Dünya savaşından sonra vücut bulan otoriter rejimler, Anayasaya karşı hilenin de mümkün olduğunu göstermiştir. Sözlerimizi fazla uzatmamak için bu noktayı bir yana bırakarak hemen ilâve edelimki, bugünkü hukuk rejiminde esasen yasak olan bir şey kanun hilesiyle yapılabilir mi? meselesi ilim alanında çok tartışılmaktadır.

Kanun hilesi, gerçekte, ihtiyaçları karşılayamayan formalist ve sıkı bir kanun rejiminde nice meşru menfaatleri korur. Fertler ve sosyete için refah ve ilerleme kapılarını açık bulundurur. Bu sebeple müelliflerin çoğu kanun hilesiyle meşru menfaatlerin korunabileceğini kabul ederler.

İsviçre Federal Mahkemesi, hususî hukukta, kanunun kesinlikle yasak ettiği bir neticenin dolambaçlı yoldan gidilerek sağlanmasını iyi niyet prensibine uygun ve bu bakımdan caiz saymamakla beraber, belli bir vasıta ile bir neticenin elde edilmesi yasaklanmışsa diğer bir meşru vasıtaya müracaatla bu neticenin teminine cevaz vermektedir.

Federal mahkeme, âmme hukuku alanında da sosyetenin ciddi menfaatlerini tehlikeye düşürmeyen kanun hilesine müsamaha etmektedir.

Bizim Medenî Kanunumuzun meşhur 2. maddesi, «Hakkın sırf gayri izrar eden suistimâli»ni menettiğinden kimsenin zararına olmayarak meşru vasitalara başvurmak suretiyle yapılan kanun hileleri hükümsüz sayılamaz. Meselâ, çok kazanan bir kimse hiç mesabesinde bir kazanç vergisi vermek maksadiyle gayrisafi iradı pek az olan bir yerde sanat icra ederse veya Maliye Kanunlariyle vaşak edilmeyen diğer vasitalara başvurursa maksadı nazara alınmayarak yaptığı muamelelere göre vergi ile mükellef tutulur. Fakat bir kimsenin diğer âkit partiyi veya üçüncü bir şahsı zarara sokmak yani kanunun bu kimseye tanıdığı menfaatleri ihlâl etmek maksadiyle kanun hilesine başvurması iyi niyet kaidesine aykırıdır, caiz olmaz. Meselâ, fahiş faiz hakkındaki kanun hükümlerini bertaraf etmek için borçlu alacaklının bir malını kıymetinden çok yüksek bir bedelle satın alarak ona satış bedelinden borçlanır. Bu satış ve borçlanma kanunen caizdir. Ancak yapılan satıştan maksat, kanunun menettiği faizi alabilmektir. Böylece alacaklının kanunen memnu bulunan faizi almak için yaptığı kanun hilesi hükümsüz sayılmak lâzımgelir. Çünkü gaye, borçluya

zarar vermektir. Kanunun takibettiği maksat ise borçlunun fahiş faiz taahhüdü altında ezilmemesidir. Bu neticeyi husule getirecek bütün kombinezonlar hükümsüz sayılmadıkça kanun ölü halinde kalacaktır. Fakat kanun muayyen vasıtaların kullanılmasını yasak etmiş olup ta neticeyi yasaklamamış ise bu neticeye varmak için meşru vasıtalara müracaat olunarak yapılan muamelenin hükümsüz sayılmaması icabeder.

Görülüyorki; kanunların uygulanmasında en çok dikkat edilecek husus, kanunun ruhunu hâkim kılmaktır. Zira kanun gaye değil, gaye emrinde bir vasıttadır. Gaye, âmme menfaatine hizmet etmektir. İdarenin vücut hikmeti budur.

Kısaca diyebiliriz ki: iyi bir idareci ancak meşruluğu tesis eden kanunî duruma değer verir, «lâfzî tefsir» metoduna ve dar bir anlayışa bağlı kalmaz.

II — Verimlilik Ölçüsü:

Sosyal ve ekonomik kalkınmasını kısa zamanda başarmak isteyen bir memleketin âmme idaresine sağlık, eğitim, toprak reformu, bayındırlık ve diğer alanlarda çok önemli ve muazzam işler düşmektedir. Memleketimizde çılgır açıcı hamlelerin amacına yöneltilen çabaların, çoğu defa, verimsizlik çıkmazına saplanmasının ve elverişsiz bir psikolojik ve bürokratik iklimde beklenen meyvelerini verememesinin belli başlı sebebini iyi bir âmme idaresinin kurulamamasında aramalıyız.

İşte bu gerçekleri ve geçmiş yılların realitelerini gözönünde tutan yeni Anayasamız, ikinci kısmının «yürütme» ye ait ikinci bölümünde «idare» başlığı altında en iyi ve mükemmel bir âmme idaresinin gerektirdiği esasları tesbit ve tanzim etmiştir. (M. 112 -125)

Anayasanın bir icabı olarak kurulan devlet plânlama teşkilâtı belli hedeflere ulaşmak için imkânların rasyonel bir şekilde kullanılması konusu ile uğraşırken, bu arada idare cihazımız yepyeni bir «Plânlı Devre» ye girerken hedefleri arasında insan gücünü değerlendirmenin de bulunduğunu görmek bize ümit ve ferahlık vermektedir. Zira bu memlekette en az değer verilen ve en çok israf edilen şey, «insan Gücü»dür. Biz, fert ve toplum olarak, insanın ne sosyal, ne de ekonomik değerine fazla önem vermemiş bulunuyoruz. Başiboş sular nasıl faydasız surette akıp gider, hatta zarar getirirse bizde insan, toplum hayatı içinde aşağı yukarı böyle başiboş bırakılmıştır. Çeşitli iş sahalarımız çalıştırılacak insan beklerken topraklarımızın bir kısmı boş durur, bir kısmı mevsimlere göre değişik ürünler yetiştirmeye elverişli iken, toprakaltı servetlerimiz, su mahsülle-

rimiz değerdendirilmeye âmade bulunurken çok sayıda insanlarımız köy ve şehir kahvehanelerinde pis iskambillerle oynayıp vakit öldürürler. Oysaki vakit, devrimizde, toprakaltı ve topraküstü servetlerinden çok daha önemli, görünmez bir servettir.

Devlet, âmme hizmetlerini gören büyük ve teknik bir makine haline gelince âmme sektöründe insan gücünün israf edilmemesi ve vakit servetinin gelişî güzel harcanmaması için kabahati makinistten önce makinede arayan ve bürokrasiyi ihtisas zararına gelişen «İş Bölümlün»nün dejenere bir şeması durumundan kurtaran bir temel reforma ihtiyaç vardır.

Böyle bir reform sayesinde dirki, âmme idaresi diye adlandırılan İdarî organizasyonun gayelerini gerçekleştirmek ve verimliliğini arttırmak, Amerika'nın kısa zamanda ulaştığı bugünkü seviyenin başta gelen sebeplerinden birini teşkil etmiştir.

Bir organizasyondan maksat nedir? Gaye elde ediliyorum? Verimlilik derecesi nedir? Bir idare adamı için bunları incelemek şarttır. Eskiden «Amel» adını verdikleri, şimdi de Frenkçe (Fonction) kelimesiyle ifade ettikleri «Bir maksadı sağlamak için yapılan cehit», o maksadın elde edilmesiyle şartlıdır. Maksat ortadan kalkınca tabîi o «cehid»e lüzum kalmaz ve o mekanizmanın işlemesi de durur, yani durmalıdır.

Durumu basit bir misâl ile izah edelim: Vaktiyle bir hastahânenin bahçesinde hastaların oturmalarına mahsus sıraları boyamışlar. Hastalar oturup ta üstleri kirlenmesin diye bu sıraların başına bir nöbetçi koymuşlar. Sıralar kurumuş, hatta çürümüş, fakat nöbetçiyi kaldırmak 30 yıl kimsenin hatırına gelmemiş. Bu küçük misâl bize büyük bir ölçü verebilir. Onunla rastgeldiğimiz bütün mekanizmaları ölçebilir, lüzum veya lüzumsuzluğunu anlayabiliriz. Eski tâbirle: «Hikmeti Vücut»u yani varlığının sebebi kalmamış mekanizmaların işlemesine sarf edilen enerji hederdir. İsraftır. Yazıktır.

Zamanını verimlendirmek ve teşebbüsünde muvaffak olmak isteyen bir idareci ilkönce oturur, nereye varmak istediğini yardımcı ve müşavirleriyle beraber tasarlar, sonra o gayeye varmak için gerekli personel ve vasıtaları hesaplar. Zaman unsurunu her hesabında gözönünde tutar. Taşınacak yükü bunları taşımaya muktedir olduklarını umduğu omuzlara taksim eder. Yardımcılarından her birine sınırı iyice tesbit edilmiş bir sorumluluk yükü ve yüke uygun derecede geniş bir yetki verir. Kendi omuzlarına tefferuatla uğraşıp ufak tefek kararlar vermeyi icap ettiren hiçbir yük almaz. Çünkü başlıca görevi serbest kalmak, teşkilâtın çeşitli dalları arasında birlik ve ahenk sağlamak, onları kendilerinden beklenen hizmetleri ifa eder hale getirmek, umumî işleyişin plân ve gayeye doğru gelişip

gelişmediğini takip etmek, aksayan taraflara ve önceden tahmin edilmeyen buhranların ve hâdiselerin yarattığı durumlara tedbir yetiştirmektir. Gösteriş ve cart curt değil, işte başarı arayan idareci, nüfuz ve yetki alanını alabildiğine genişletmeye çalışmaz. Kendi kontrol ve ihata kudretini tartar. Ne kadar adamın faaliyetine nezaret sorumluluğunu üzerine alabilir? Kendi teknik kudretinin sınırı nedir? Bunları hiçbir zaman hatırdan çıkarmaz. Yükü kuvvetli omuzlara taksim edip normal işleyişine karışmayan, yalnız aksaklıkları gözleyen ve bir kat daha iyileşme imkânlarını kollayan idareci, bir müddet sonra görürki çalışma saatleri azalmıştır. Fakat sorum ve yetkileri iyice taksim etmesi dolayısıyla gittikçe genişleyen bir mekanizmayı başarı ile işletme imkânını buluyor ve eskiden bizzat yorulduğu ve teferruata boğulduğu zaman elde edemediği verim yeni çalışma tarzı sayesinde kolaylıkla temin ediliyor ve gün geçtikçe de artıyor.

Unutmamalıdır ki, yurdumuzun kalkınması ne kadar iyi plânlanırsa plânlanırsa, idare cihazının işleyişi verimsiz ve yetersiz oldukça bu plânların aksamasını önlemek mümkün olmayacaktır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, bu bakımdan, idare âmirlerinin yükünü ve sorumluluğunu ağırlaştırmış bulunmaktadır. Zira, âmme sektöründe büyük israf ve kayıplara sebep olan dağınıklığı kaldıracak verimli bir idare sistemi kurulması müessir bir koordinasyonu zarurî kılmaktadır.

Belediyeye bağlı su, elektrik, havagazı, kanalizasyon ilh... şubelerinin koordine bir halde çalışmamları yüzünden bazı büyük şehirlerimizde sokakların yer yer ve sık sık bozularak arzettiği âdeta köstebek yuvası manzarası her gün gözümüze batmaktadır. Yalnız bu küçük misâl bile koordinasyon ihtiyacının ne kadar âcil bir zaruret olduğunu açıkça göstermeye kâfidir.

Memleketin bir bölgesinde devlet otoritesini temsil eden vali, bu sıfat ve yetkisi ile, o bölgenin en yüksek koordinasyon uzvudur. Bu alanda idareye düşen sorumluluk, idarecilerin hiyerarşi boyunca işgal ettikleri mevkilere göre değişmektedir.

Yeni Anayasanın 112. maddesine göre idarenin kuruluş ve görevleri «Merkezden Yönetim» ve «Yerinden Yönetim» esaslarına dayanmaktadır. Bu madde ile merkezî idare hiyerarşisi dışında mütalâası gereken hizmetler ve hizmet gurupları için, 1924 Anayasasından farklı olarak, daha geniş bir ademimerkeziyet esası kabul edilmiştir.

(Sus vapuru hâdisesi henüz hatırlardadır: Gazetelerde okuduğumuza göre vapur tehlike atlatmış, İstanbul'dan Bandırma'ya 4 saatte gitmek mutad iken yolcuları ancak 52 saatte motorlarla sahile çıkabilmiş, binlerce yolcu gıdasız kalmıştı! Buna sebep şu: Kaptan deniz ve hava durumunun fena olduğunu merkeze bildirmiş, deniz yollarından da

«Yola Devam» emri verilmiş! Merkeziyet usulünün mahzurunu ve yeni Anayasanın bu konuda getirdiği yeniliğin önemini gösteren belki çok basit, fakat bizce düşündürücü bir misâl).

Hangi usulle ve hangi teşkilât tarafından yerine getirilirse getirilsin âmme hizmetlerinin koordinasyonunu sağlamak verimli bir idarenin kaçınılmaz şartıdır. Âmme İdaresini ilgilendiren problemler arasında süratle çözüm bekleyen aktüel meselemiz ve temel dâvamız budur.

İdarenin verimliliği bahsinde bir noktaya özellikle dokunmak isteriz: Tekniğin âmme idaresi alanındaki verimlilik rolü, hiç şüphesiz, çok büyüktür. Fakat yanlış işleri verimli şekilde başarmaktansa doğru ve yerinde işleri daha az verimli halde yürütmek daha iyidir. Meselâ ihtiyaç olmayan bir noktada mükemmel ve kusursuz bir şose inşa etmektense, lüzumlu bir yerde orta bir şose yaptırmak daha doğrudur. Elbetteki, lüzumlu bir yerde en üstün vasıflı bir yol meydana getirmek hepsinden iyidir.

Demek ki, mutlak bir verimliliğin büyük önemi yoktur. İdarenin verimliliği, lüzum ve ihtiyaca göre değerlendirilir.

Şu halde iyi bir idareci, ancak gerçek ihtiyaç ölçüsü içinde hedef gösteren yüksek verimli bir tekniğe önem verir.

III — En az Masraf Ölçüsü:

İyi bir idare, en az masrafla maksadına ulaşan idaredir. Herhangi bir âmme hizmeti, maliyetin ucuzluğuna ve müsaadesine rağmen, idarece en az masrafla yürütülemediği, tasarruf sağlanamadığı ve İktisadî bir tarzda plânlaştırılmadığı takdirde yalnız meşruluğu ve verimliliği ona iyi vasfını kazandıramaz. (Başka bir yazımızda bu konu üzerinde ayrıca duracağız.)

Sözlerimizi şöyle özetleyebiliriz:

İdare - yukarda uzun uzun belirtmeye çalıştığımız anlamda - kanuna uygun düştüğü, beklenen maksadı ve âmme menfaatim gerçekleştirdiği, verimli ve İktisadî olduğu takdirde iyi ve ideal bir idarenin en esaslı unsurlarım bünyesinde toplamış sayılabilir. Aksihalde, kötü bir idare örneği olarak kalmaya mahkûmdur.

**MEMURİN MÜHAKEMATİ HAKKINDAKİ KANUNA DAİR
AÇIKLAMALAR, ALÂKALI KANUN MADDELERİ VE İLGİLİ
KARARLARIN DEVAMI (*)**

Yazan:

A. Şeref HOCAOĞLU
Danıştay 2. Daire Başkanı

II — Türk Ceza Kanunu ise 279 ncu maddesiyle memuru; «Ceza Kanununun tatbikatında:

1 — Devamlı veya muvakkat surette teşriî, İdarî veya adlî bir âmme vazifesi gören Devlet veya diğer her türlü âmme müesseseleri memur, müstahdemleri;

2 — Devamlı veya muvakkat, ücretsiz veya ücretli, ihtiyarî veya mecburî olarak teşriî, İdarî veya adlî bir âmme vazifesi gören diğer kimseler memur sayılır.» diye tarif etmekte;

«Ceza Kanununun tatbikatında âmme hizmeti görmekle muvazzaf olanlar:

1 — Devamlı veya muvakkat surette bir âmme hizmeti gören Devlet veya diğer âmme müessesesinin memur ve müstahdemleri;

2 — Devamlı veya muvakkat, ücretli veya ücretsiz, ihtiyarî veya mecburî surette bir âmme hizmeti gören diğer kimselerdir.» denilmektedir.

Herne kadar 279 ncu maddenin başında «Ceza Kanununun tatbikatında» demek suretiyle bu tarife dahil kimselerin ancak ceza uygulamasında memur addedilmeleri hatıra gelebilirse de yine 1255 sayılı tefsir kararına göre ceza uygulamasındaki vazife sahiplerinin ceza kovuşturmasında da aynen ve tamamen memur addedilmeleri ve binaenaleyh haklarında Memurin Muhakematı Kanunu hükümlerinin uygulanması icabedeceği açıklandığına nazarın bu tarife giren memurların, yalnız Ceza Kanununun uygulanmasında memur ad ve telâkki edilmeleri doğru olamaz. Bunlar hakkında da Kanunlarında hilâfına sarahat bulunmadıkça Memurin Muhakematı Hakkındaki Kanuna göre kovuşturma yapılması gerekir.

* İlki 275 sayılı dergidedir.

Ancak bu tarifi de Memurin Muhakematı Hakkındaki Kanunun tatbikinde mutlak olarak kabul etmek doğru olamaz çünkü; aksi halde âmme vazifesi veya hizmeti gören müesseselerin meselâ odacısı, kapıcısı, çöpçüsü, kalorifercisi, şoförü... ilâh gibi âmme vazife ve hizmetiyle alâkası bulunmayan müstahdemlerini de Memurin Muhakematı Hakkındaki Kanuna tabi tutmuş oluruz. Halbuki bunlar bu müesseselerde müstahdem olmalarına rağmen âmme vazifesi veya hizmeti görmemektedirler. Bu itibarla haklarında Memurin Muhakematı Kanunu uygulanamaz.

Yine, 279 ncu maddedeki memur tarifine uyan yani âmme vazifesi veya hizmeti gören memur, müstahdem veya şahıslardan bazıları haklarında gerek yukarıda Memurin Kanunundaki tarif münasebetiyle, gerekse aşağıda izah olunacağı üzere, Memurin Muhakematına dair olan kanununa göre değil hususi kanunlarında gösterilen esaslara göre kovuşturma yapılır. Bunlardan birkaç tane daha misâl göstermek icabederse meselâ Türkiye Cumhuriyeti PTT İşletmesi memurları 279 ncu maddeye göre âmme vazifesini gören müessese memurlarından olduğu halde haklarında Memurin Muhakematı Kanununa göre değil, kuruluşuna dair olan 6145 sayılı kanunun 14 ncü ve sermayesinin tamamı Devlet tarafından verilmek suretiyle kurulan İktisadî teşekküllerin teşkilâtıyla idare ve murakabeleri hakkındaki 3460 sayılı kanunun 43 ncü maddeleri gereğince umumî hükümlere göre kovuşturma yapılır. Bu memurlar hakkında ancak Türk Ceza Kanununun Devlet memurlarına mütedair hükümleri tatbik olunur.

Keza, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları İşletmesi memurları da 279 ncu maddenin şumulüne dahil müessese memurlarından oldukları halde bu müessesenin kuruluşuna dair olan 6186 sayılı kanunun 26 ve 3460 sayılı kanunun 43 ncü maddeleri gereğince Memurin Muhakematı Hakkındaki Kanuna göre değil umumî hükümlere göre kovuşturma yapılır ve bunlar yalnız Türk Ceza Kanununun uygulamasında memur sayılırlar.

Yine, 3499 sayılı Avukatlık Kanununun 22 nci maddesine göre avukatlık, âmme hizmeti mahiyetinde bir meslek olduğu ve bu itibarla avukatların da Türk Ceza Kanununun 279 ncu maddesinin şumulüne dahil kimselerden bulunduğu halde vazifelerinden doğan suçlarından dolı ayı haklarında Memurin Muhakematı Kanununa göre değil Avukatlık Kanununun 49 ncu maddesine göre Adalet Bakanının vereceği izin üzerine yine Bakanın tensip edeceği makam tarafından kovuşturma yapılır.

Bundan başka 2219 sayılı Hususi Hastahaneler Kanununa göre açılmış olan hastahane memurlarının gördükleri vazife âmme vazifesi olma-

sına rağmen bunların bu kanunda yazılı suçlarından dolayı 46 ncı maddesi gereğince Memurin Muhakematı Kanununa göre değil genel hükümlere göre kovuşturma yapılır.

Netice itibariyle Memurin Muhakematı Kanunundaki «Memur» tâbirinden, yalnız Türk Ceza Kanununun 279 ncu maddesinde tarif olunan vazifelileri anlamak veya 279 ncu maddenin şümulüne dahil olan her memur veya hizmetli hakkında Memurin Muhakematı Hakkındaki Kanunun uygulanacağını düşünmek de doğru olamaz.

Bu kısma ait kanun maddeler ve emsali kararlar :

Avukatlık Kanunu 3499 :

Madde — 22 : Avukatlık âmme hizmeti mahiyetinde bir meslektir.

Gayesi avukatların hukukî bilgi ve tecrübelerini adalet hizmetine tahsis, tarafların hukukî münasebetlerinden veya karşılıklı menfaatlerinden doğan ihtilafların hakka uygun olarak halline tavassut ve umumiyetle mahkemelerle diğer resmî mercilere kanunun tam olarak tatbiki hususunda yardım etmektir.

Madde — 49 : Avukatların vazifeden doğan veya vazife sırasında işlenen suçlarından dolayı haklarında takibat icrası Adliye Vekilinin izinine bağlıdır.

Tahkikat Adliye Vekilinin tensip edeceği makam tarafından yapılır.

Hukuk ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun duruşmanın inzibatına müteallik hükümleri mahfuzdur.

Not : 4237 sayılı kanunun kimler hakkında uygulanacağı noktasını ve bu meyanda âmme vazifesiyle âmme hizmetinin tarif ve tefrikini açıklaması bakımından Yargıtay'ca ittihaz olunan kararların aşağıya alınması lüzumlu görülmüştür.

Âmme vazifesi : Devlet tarafından âmme menfaatleri için tahakkuk ettirilmesi zaruri görülen faaliyetlerdir. Devletin Devlet olarak tahakkuk ettirmek mecburiyetinde olduğu işlere taallük etmeyen veya bunlara ferî olarak da bağlı bulunmayan faaliyetler âmme hizmeti olarak kabul edilmemiştir.

Âmme vazifesi : Devletin nüvesini teşkil eder en bariz vasfı zaruri oluşu yani Devletin bu vazifeyi zaruri olarak yerine getirmek ödevinde olmasıdır.

Âmme hizmetleri ise Devlet tarafından kendi faaliyet sahasına alınan işlerdir. Bunlarda öbürlerinde mevcut olan zaruret vasfı yoktur. Devlet bunları Cemiyetin refahı için kendi faaliyet sahasına alır. Devletin eğitim, ulaştırma, posta ve telgraf bakımlarından sarfettiği faaliyetler âmme vazifesi zümresine dahildir. Devletin âmme hizmetlerine misâl olarak fakirlere, yetimlere, yardım için vücuda getirdiği teşkilât, resmi iş bulma teşkilâtı, talebe yurtları, tımarhaneler gösterilebilir.

Şu kadar ki kanunun 1 inci maddesinde açıklandığı üzere kanun hükmüne tabi olmak için ilgililerin bu vazife ve hizmetleri Devlet Müesseselerinde, Devlet teşekküllerinde görmelerine lüzum yoktur. Âmme hizmetlerine veya vazifelerine taallük eden faaliyetler hususî teşekküller tarafından da devletin murakabe ve nezareti altında görülebilir. Maarif Cemiyetinin memleketimizde kurduğu okullar maarif idaresinin murakabesi altında âmme vazifesi gören müesseselerdir ki burada vazife alanların kanun hükmüne tâbi olmaları icabeder; keza lik hastane kurup işleten hususî teşebbüsler de âmme hizmetleri gördükleri cihetle burada hizmet alanlar hakkında yine kanun hükümlerinin uygulanması lüzumunda tereddüt edilemez. Bilirkişi, tanık gibi hususî şahıslar da gördükleri vazifenin mahiyeti itibariyle kanun hükümlerine tabidir; çünkü bilirkişilik ve tanıklık âmme vazifelerine taallük eden faaliyetlerdir. Kanunun 1 inci maddesi tetkik edilince görülür ki; madde, âmme vazife veya hizmeti ister Devlet Teşekkülünde, resmî müesseselerde ister hususî müesseselerde görülsün, ister bu kabil faaliyetler hususî şahıslar tarafından hiç bir müessese veya teşekküle dahil olmaksızın doğrudan doğruya sarf edilsin, bütün alâkalıları şümulüne almıştır.

Şu izahlara nazaran maznun İstanbul Belediyesi Elektrik, Tramvay ve Tünel işletmeleri Müdürlüğü zamanına ait faaliyetleri ile Umum Müdürlük Müşavir avukatlığını yaptığı zamana ait faaliyetleri arasında 4237 sayılı Kanun hükümlerine tabi olmak bakımından mahiyeten hiç bir fark mevcut olmadığı gibi serbest avukatlık sahasındaki faaliyetin de avukatlık Kanununda tasrih edilen âmme hizmeti mahiyeti itibariyle evvelkilerle hiç bir fark arzetmemektedir.

Kanunun 1 inci maddesinin 2 numaralı bendi âmme hizmeti gören hususî şahısların hiç bir müessese veya teşekküle dahil olmaksızın sarfettikleri faaliyetlerden dolayı kanun hükümlerine tabi olacakları hakkında hiç bir tereddüde mahal vermeyecek kat'î bir sarahati haiz bulunmaktadır.

Gerek resmî bir müessesenin hukuk işleri müdürü ve müşavir avukatı sıfatıyla gerek serbest avukat sıfatıyla maznun tarafından tanzim

edilen beyannamenin ihtiva ettiği malûmatın hakikata uygun olup olmadığını etraflı bir surette meydana koyacak şekilde tahkikat yapılması ve neticesinde toplanan deliller mahkemece maznunun savunmaları ile bir arada münakaşa ve takdir edilerek hüküm tesisi gerektiği halde maznunun serbest avukat sıfatıyla bu kanuna tabi tutulamıyacağından bahisle beraat kararı verilmesi yolsuzdur.

Yargıtay Hususi Daire 4/3/1947 gün esas : 173, Karar : 816 tebliğname 15/7 numaralı ilâmından,

Bu bozma kararına karşı mahalli mahkemesince eski hükümde ısrar edilmiş ve bu karar temyiz edilmekle incelenerek :

Fevkalâde hallerde haksız olarak mal iktisab edenler hakkındaki 4237 sayılı Kanunun 1 nci maddesinde :

1 — Devamlı veya muvakkat surette bir âmme vazifesi veya hizmeti gören Devlet veya diğer her türlü âmme müessesesi memur ve müstahdemleri ;

2 — Devamlı veya muvakkat surette ücretli veya ücretsiz ihtiyarî veya mecburî olarak âmme vazifesi veya hizmeti gören diğer kimseler;

3 — 3659 sayılı kanun mevzuuna giren müesseselerde hizmet edenler;

4 — Âmme menfaatlerine hadim cemiyetlerin idare uzuvları ile ücretli veya ücretsiz memur veya müstahdemlerinin bu Kanun hükümlerine tabi oldukları açıklanmış olmasına ve Avukatlık Kanununun 22 inci maddesinde «Avukatlık âmme hizmeti mahiyetinde bir meslek olduğu tasrih edilmekle beraber Türk Ceza Kanununun 221, 294, 295 nci maddelerinde yazılı suçlarından dolayı memurlar gibi ceza tatbikatına maruz kalan avukatların gerek görevlerinden doğan ve gerek görevlerini yaptıkları sırada işlenen suçlarından dolayı haklarında takibat yapılmasının, nezaret hakkını haiz olan Adalet Bakanlığının iznine bağlı tutulması ve görevi sırasında veya yaptığı görevden ötürü bir avukat aleyhine işlenen suçlar hakkında Türk Ceza Kanununun Devlet memurları aleyhine işlenen cürümlere mahsus hükümlerinin uygulanacağını ve bundan başka her türlü hak ve vazifelerinin bu kanunla sağlanmış olması, gördükleri vazifenin önemli bir âmme hizmeti olduğunu ve 4237 sayılı Kanun hükümlerinin avukatlar hakkında da uygulanacağını gerektirdiğini açıkça belirtmekte bulunmasına binaen Temyiz Hususi Dairesi ilâmında gösterilen bozma sebepleri yerinde ve uymak gerekli iken bazı düşünceler ileri sü-

r lemek suretiyle eski hükümde  srara karar verilmesi yolsuz ve kanuna aykırıdır.
Temyiz Ceza Umumî Hey'etinin 24/11/1947 gün ve esas 6 karar 132 numaralı il mından.

NOT : Bil hare ne rolunan 17/1/1950 gün ve 1684 sayılı tefsir kararıyle 4237 sayılı Kanunun serbest Avukatlara tatbik olunamayacağı açıklanmıştır.

Teknik Ziraat Müdürlüğü Selektör Makinisti memur olmadığından İdare Kurulunca verilen ve re'sen incelenen men'i muhakeme kararının bozularak Memurin Muhakematı Kanununa göre karar ittihazına mahal olmadığına.

Danıştay 2 inci Daire 6/3/1962 esas 61/3360 karar 62/688

1255 sayılı tefsir kararının  mme hizmeti gören Müesseselerin  mme hizmeti ile alâkalı olmıyan müstahdemlerine ve meselâ odacısına, kalorifercisine, ustasına ve arabacısına   m l  mevzubahis olamayacağı cihetle Aklıye Hastahanesi arabacısı Türk Ceza Kanununun tatbikatında memur sayılmaz.

Yargıtay 4 nc  Ceza 12/1/1945 esas 836 karar 522

Daire odacısı hademe olup ne vazife görürse görsün memur değildir.

Yargıtay 4 nc  Ceza 5/6/1952 esas 5233 karar 4878

Hastahane kapıcısı 279 ncu maddede yazılı  mme vazifesiyle mükellef memurlardan değildir.

Yargıtay 4 nc  Ceza 20/10/1953 esas 8497 karar 10149

Veteriner açısında çalıştırılan gece bekçisi Ceza Kanununun tatbikatında memur değildir.

Yargıtay 4 nc  Ceza Dairesi 28/2/1957 esas 2725 karar 3044

Nafia Müdürlüğü  of r  Ceza Kanununun tatbikatında memur değildir.

Yargıtay 4 nc  Ceza Dairesi 7/6/1956 esas 3158 karar 8305

Tekel İdaresi tamir atölyesinde saat ücretiyle çalışan daimî işçilerin gördüğü hizmetlerin kamu hizmeti ile bir ilgisi bulunmamasına göre 251 nci madde ile cezanın arttırılması yolsuzdur.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu 2/2/1948 esas 33/138 karar 31

Tekel tuz kantarcısı Ceza Kanununun tatbikatında memur değildir.

Yargıtay 4 nc  Ceza Dairesi 28/2/1957 esas 3662 karar 2974

Müftü : Ceza Kanunun tatbikatında memur sayılır.
Yargıtay 4 ncü Ceza Dairesi 9/5/1953 esas 3890 karar 5209
Danıştay 2 nci Daire 3/2/1960 esas 679 karar 445

Türkiye Cumhuriyeti Devletinde vazifesinin Devlet hizmeti addine imkan olmıyan müezzinler memur değildir.
Yargıtay 4 ncü Ceza 18/12/1935 esas 5826 karar 7243

Resmî sıfatı haiz olmaması itibariyle imam memur değildir.
Yargıtay Ceza Genel Kurulu 9/1/1950 gün ve esas 4/235-23 karar 18
Danıştay 2 nci Daire 3/2/1960 esas 679 karar 445

Vaiz memur olmadığından hakkında İl İdare Kurulunca verilen ve re'sen incelenen men'i muhakeme kararının bozularak Memurin Muhakematı Kanununa göre karar itti hazına mahal olmadığına.
Danıştay 2 nci Daire 26/12/1961 esas 2425 karar 3899

Orman Bakım Memuru namzedi memur değildir.
Yargıtay 4 ncü Ceza 21/3/1951 gün esas 2011 karar 2011

Mahalle Mümessillerinin Ceza Kanununun 279 ncu maddesinde gösterilen memurlardan olup olmadığı düşünölmeksizin memur sayılarak yazılı şekilde karar verilmesi yolsuzdur.
Yargıtay 4 üncü Ceza Dairesi 19/10/1938 esas 9025 karar 413

Bilirkişilik 279 uncu maddenin 2 inci fıkrasına göre âme hizmeti olmakla beraber bilirkişiler bu maddenin ilk fıkrasına göre memur değildirler.
Yargıtay 4 üncü Ceza 18/6/1952 esas 7256 karar 6630

Borsa Umumî Kâtibi 279 uncu maddede gösterilen memurlardan değildir.
Yargıtay 4 üncü Ceza Dairesi 30/11/1951 esas 8999 karar 9149

Noter, veznedar ve muhasibi olan maznun Devlet memuru değildir.
Yargıtay 4 üncü Ceza Dairesi 14/1/1947 esas 163...

Noter Ceza Kanununun tatbikinde memur sayılır.
Yargıtay 4 ncü Ceza Dairesi 16/12/1955 esas 14512 karar 19863

Gardiyanların daimî bir âme hizmetiyle muvazzaf bulunmalarına ve Türk Ceza Kanununun 279 uncu maddesinin mutlak sarahatine göre bunların memur olarak kabulü icabeder.
Yargıtay 4 ncü Ceza Dairesi 12/9/1939 esas 8287 karar 1660

Devlete terettüp eden âmme hizmetlerinden biri de tedrisat keyfiyeti olup bu vazife mevzuatı kanuniye dairesinde âmme idareleri teşkilâtından Millî Eğitim Bakanlığı tarafından görülmekte olmasına ve devlete müterettip âmme hizmetlerinden bir kısmının kendi nezaret ve murakabesi altında şahsiyeti hükmiyeyi haiz olarak fert veya bir teşekkül tarafından görülmesi âmme ve idare hukuku bakımından caiz bulunmasına ve derecelere münkasem tedrisattan ilkinin mecburî ve diğerlerinin ihtiyarî olması orta ve lise okullarının âmme hizmeti gören müesseseler meyanından hariç tutulmasını müstelzim bir kıstas teşkil edemeyeceğine ve Millî Eğitim Bakanlığının müsaadesine müsteniden ve onun murakabesi altında açılmış olan (Yeni Lise) nin mevzu faaliyeti âmme hizmeti olması itibariyle bu müessesede Müdür Muavini sıfatıyla vazife görmüş olan suçlunun Ceza Kanununun 279 ncu maddesi mucibince memur sayılması tabiidir.

Yargıtay 1 nci Ceza Dairesi 4/3/1944 esas 39 karar 530

Bakanlar Ceza Kanununun tatbikatında memur sayılırlar.

Yargıtay Tevhidi İctihad esas 24 karar 3

Türk Ceza Kanununun 279 ncu maddesinin birinci fıkrası muvacehesinde ücretli ve hatta ücretsiz olmanın memur sayılmaya mani olmadığı cihetle bekçi tahsildarlarının memur sayılması lâzımdır.

Yargıtay 4 ncü Ceza Dairesinin 25/5/1951 esas 4030 karar 4030

1160 sayılı Kanunun 4 ncü maddesinin 4036 sayılı Kanunun 41 nci maddesiyle mülğâ olmasına ve halkla münasebetlerinde inhisar memurlarının hususi müessese müstahdemleri mahiyetinde sayılıcaklarını gösteren bir hüküm bulunmamasına ve zikri geçen Kanunun 31 nci maddesinin bunların suçlarında Memurin Muhakematı Kanununa tabiiyetlerinin tasrih edilmesine göre Ceza Kanununun tatbikatında inhisar memurları memur sayılır.

Yargıtay 4 ncü Ceza Dairesi 13/3/1952 esas 2655 karar 2574

III — Öteyandan kır, çarşı ve mahallât bekçilerinin Memurin Muhakematı Kanunu hükümlerine tabi olup olmadıklarının tefsirine mahal olmadığı hakkındaki 8 Ağustos 1255 sayılı Büyük Millet Meclisi Umumi Hey'et kararında da aynen «Memurin Muhakemat Kanunu hükümlerine nazaran hangi vazife sahiplerinin bu Kanunun hükümlerine tabi tutulacaklarının tesbit edilmesine dair Mardin Millet Vekili Edip Ergin tarafından Yüksek Reisliğe takdim edilen tefsir talebi ve Adliye Encümeninin bu hususa ait mazbatası Encümenimize tevdi kılındığından okundu ve tefsir talebini icabettiren sebebin kır, çarşı ve mahallât bekçileri, memur-

ru tarif eden 788 numaralı kanunun 1 nci maddesinin daireî şumûlünden hariç ve hususi kanunlarına göre zabıtaî mahalliyenin tahtı nezaretinde olup zabıtaî mania ve adliye vazifesinde ona muavenetle mükellef ve işbu vezâifin ifası sırasında yalnız jandarma ve polisin haiz olduğu selâhiyeti haiz olmalarına mebni bu vazifelerinden münbais veya vazifelerinin ifası sırasında hâdis olan suçlardan dolayı ilk takibatın icrasında umumi hükümler tatbik olunup Memurin Muhakemat Kanununun 4 cü maddesindeki istisnâî hüküm cari olamayacağına dair 18 Mart 1940 tarihinde ittihaz edilmiş bulunan tevhibi içtihad kararı olduğu anlaşıldıktan sonra mes'ele müzakere olundu.

Şöyle ki;

1 — Kır bekçileri kanunu ile çarşı ve mahallât bekçileri kanununu ayrı ayrı tetkik eden Encümenimiz, her iki kısım bekçilerin vazife yaparken veyahut yaptıkları vazifeden dolayı haklarında takibat icrasının Memurin Muhakemat Kanunu Hükümleriyle hudutlanmış olduğu kanaatını hâsıl etmiştir. Çünkü; kır bekçileri kanununun 4 ncü maddesinde aynen «Kır bekçileri jandarma zabıtlarının tahtı nezaretinde olup jandarma efradı derecesinde zabıtaî mania ve adliye vazifesiyle mükellef» oldukları tasrih edilmiş olup yoksa «yalnız jandarmanın malik olduğu selâhiyeti haiz» bulundukları beyaniyle iktifa edilmiş değildir. Herhangi bir vazifenin mukabilinde mutlak bir hakkın mevcudiyeti hukukun değişmez prensiplerinden olduğu göz önünde tutulacak olursa; silâhını istimal eden jandarma efradı hakkında tatbik edilen Memurin Muhakemat Kanunu hükümlerinin, aynı şekilde silâhını kullanmış bulunan kır bekçisi hakkında da tatbik edilmesi, kanunî bir lüzum olduğunu reddetmek imkânsızdır.

Çarşı ve Mahallât Bekçileri Kanununun 4 ncü maddesinde dahi aynen «Bekçilerin, zabıtaî mania ve adliye vazifelerini ifa sırasında polisin malik olduğu hukuk ve selâhiyeti haiz» bulundukları musarrah olup yoksa «yalnız polisin malik olduğu selâhiyeti haiz» oldukları zikredilmekle iktifa edilmiş değildir. Bu sebeptendir ki, kanunun verdiği selâhiyete istinaden silâhını bir polis gibi istimal eden bekçiler hakkında yapılacak ceza takibatının bir polis hakkında tatbik edilen kanun hükümleri dairesinde yapılması kanunun bekçiler için tanıdığı bir hak olduğu aşikârdır. Gerçi Adliye Encümeni mazbatasında bu hakkın zabıtaî mania ve adliye vazifelerini ifa sırasında suçluları yakalamak, lüzumunda silâh kullanmak, suçun izlerini ve delillerini tesbit bakımından icabeden tedbirleri ittihaz etmek» gibi işlerden ibaret olduğu beyan edilmekte ise de hakikatta bu işler polisin haiz olduğu hukuk sırasında sayılmaz. Çünkü hukuk mefhumunda irade ve muhayyerlik mündemiçtir. Hak sahibi isterse o hakkı kul-

lanır, dilerse o haktan feragat edebilir. Halbuki bekçilerin bir suçluyu yakalamaktan veyahut bir suçun delillerini toplamaktan feragat etmeleri tasavvur olunamaz.

Binaenaleyh bu işler, polisin ifa edeceği vazifeyi ve istimal edeceği selâhiyeti ifade eder. Bu sebeptendir ki, «Polisin haiz olduğu hukuk» tabirinden kanunun kasdettiği mâna, gerek Ceza ve Usul Kanunlarında ve gerek İdare Kanunlarında zabıta otoritesine taallük eden sübjektif hükümlere matuf olduğu tereddüt kabul etmez hakaiktendir.

2 — Belediye memurları, Memurin Kanununun 1 nci maddesindeki tarife dahil olmadığı halde Memurin Muhakemat Kanunu hükümlerine tabi tutuldukları sadedinde teklif sahibinin ileri sürmüş olduğu delil tahlil edilerek tevhibi içtihad kararının müstenit bulunduğu kır ve çarşı ve mahallât bekçileri, Memurin Kanununun birinci maddesinin şümulü dairesinden hariç oldukları için Memurin Muhakemat Kanunu hükümlerinin tatbikinden de hariç tutulmaları icabedeceğine dair sebebin kanuni esasta tetabuk etmemekte olduğuna bir işaret olarak irade kılındığı neticesine varılmıştır. Çünkü; Memurin Muhakemat Kanunu hükümlerinin yalnız Memurin Kanununun 1 nci maddesinde tarif edilenlere münhasır olmayıp tariftan hariç bulunanlar hakkında dahi tatbik edilebileceği, Belediye Kanununun bu açık hükmü ile takviye edilmiş bulunduğu şüphesizdir. Hususiyle, belediye memurları arasında intihap ile seçilmiş reis ve âzanın mevcudiyeti Belediye Kanununa bu yolda bir hüküm dercini mucip kılan diğer müstakil bir sebep teşkil eder.

3 — Memurin Muhakemat Kanununun 1330 — 1914 senesinde ve Memurin Kanununun 1926 senesinde tedvin edilmiş olup bir kanun, kendisinden 12 sene sonra neşredilecek olan diğer bir kanun muhtevasının kendi hükümleri üzerinde tesir bırakacağını derpiş ederek bu tesiri karşılayacak hükümleri ihtiva etmesi ihtimali tasavvur olunamıyacağı tabiidir. Kaldı ki; âmme hizmeti memurlarından oldukları halde haklarında Memurin Muhakemat Kanunu hükümlerinin tatbik edilmemesi matlup olanlar varsa ancak bunlar hakkında hususi kanunlarına bu yolda istisnai hüküm konulabileceği bedihidir. Nitekim; Milli Korunma Kanununun «bu kanuna göre tavzif olunan memur ve müstahdemlerin bu kanunun tatbiki dolayısıyla işledikleri suçlardan dolayı haklarında yapılacak cezai takiplerde Memurin Muhakematına dair Kanun hükümleri tatbik edilmez» hükmünü ihtiva eden 64 ncü maddesi bu esasın kanunla müeyyet bir burhanıdır.

Bundan başka; çiftçi mahsullerinin korunması hakkındaki kanun lâyihasını tetkik ederken Adliye Encümeni, bekçiler hakkında Memurin

Muhakemat kanunu hükümlerinin tatbik edilmemesi cihetini iltizam ettiği için lâyiha'nın 23 ncü maddesine «bu kanun ile vazifedar olanların suçlarından dolayı haklarında takibat icrası, Memurin Muhakemat Kanununa tabi değildir.» hükmünü koymuş iken; lâiyhayı son olarak tetkik eden Muvakkat Encümen bu ciheti iltizam etmediği içindir ki, lâiyhadan bu hükmü ihtiva eden fıkra'yı tamamen çıkarmış ve Yüksek Meclis dahi lâiyhayı bu suretle kabul etmiştir. Bu son tetkik vaziyeti de bekçiler hakkında Memurin Muhakemat Kanunu hükümlerinin tatbik edilmesi hükmünü teyit edici bir kat'iyet arzeder.

4 — Memurin Muhakemat Kanununun neşri tarihinde hangi vazife sahiplerinin «Memur» mefhumu içinde ifade ve ihata edilmiş olduğunu tâyin etmek için o tarihtenberi cereyan eden tatbikat ve kanuni mevzuat dahi tetkik ve 1334 — 1918 tarihinde kanunları tefsir etmek salâhiyeti kendi teşekküllerine mevdu bulunan Şûrayı Devlet'in 3 Eylül 1334 «1918» tarihli takvimi vekayide neşredilen tefsirine ıttıla hasıl edildi. Bu tefsirde, «Umuru Hükümete ait muamelâtı asaleten veya vekâleten gerek maaş gerek ücret alarak veya mülâzemet suretiyle bilâ maaş veya hiç bir ücret almaksızın ifa ile mükellef olan kimselerin cümlesi memur olup bunların sıfatlarını tâyin eden cihet sureti tavzifleri değil; ifa ettikleri vazife olduğundan herhangi sınıftan olurlarsa olsunlar Memurin Muhakemat Kanunu hükümlerine tabi bulundukları» esası tesbit edilmiştir.

5 — Büyük Millet Meclisinin, Memurin Kanununun tedvininden sonra ittihaz etmiş olduğu 10 Nisan 1930 tarihli ve 556 numaralı kararın müstenidi olan Memurin Encümeni mazbatası dahi; ceza takibatında memurun şümulü dairesini tamamiyle açıklamıştır. Bu mazbatada; 558 numaralı kanun mucibince hususi müessesat memurları gibi muameleye tabi bulunan Tütün İnhisar İdaresi memurlarının vazifelerinden mütevellit veya vazifelerini ifa sırasında hadis suçlardan dolayı haklarında Memurin Muhakemat Kanunu ahkâmı cari olup olmayacağı'nın tefsir tariki ile halli talep edildiği cihetle Memurin Kanunundaki tarifi'n, o kanuna göre Devlet memuru olacaklarda aranılması lâzımgelen hususi vasıfları tayin ve bunların yine o kanuna göre haiz olacakları hukuk ve salâhiyeti tahdit maksadıyla yapılmış olup umumî ve şamil bir mânaya göre âmme hizmetlerinden herhangi birini ifa ile mükellef olanlara «memur» denileceği ve hususi kanunlarla Devlet işlerinde kullanılan müstahdemlere de memur hukuk ve vecaibinin teşmil edileceği tasrih edilmiş bulunmaktadır ki; jandarma efradı derecesinde zabıta vazifesiyle mükellef oldukları kır bekçileri kanununda ve polislin malik olduğu hukuk ve salâhiyeti haiz bulundukları mahallât bekçileri kanununda sarahaten yazılı olan kır ve ma-

hallât bekçilerinin Memurin Muhakemat Kanunu hükümlerinden hariç tutulmasına işbu tefsir kararı hiçbir suretle imkân bırakmaz.

Binaenaleyh :

Ceza tatbikatında hangi vazife sahiplerinin memur telâkki edileceği hususunda Adliye Encümeni ile müttetik olan Encümenimiz «Ceza takibatında dahi aynen ve tamamen o vazife sahiplerinin memur addedilmeleri ve binaenaleyh haklarında Memurin Muhakemat Kanunu tatbik olunması, mevcut kanuni mevzuat ve tefsiri mukarrerat hükümleri icabından bulunduğundan bu hususta yeni bir tefsire mahal olmadığına ittifakla karar verilmiştir.»

Ancak bu tefsir kararında belirtildiği şekilde, Ceza Kanununun uygulamasında memur addedilen her hizmetliyi ceza kovuşturmasında da memur addetmek ve dolayısıyla Memurin Muhakemat Kanununda bahsedilen «Memuru» bu tefsirin şümülüne giren hizmetliler olarak kabul etmek de yerinde değildir. Zira bir kısım hizmetliler vardır ki Ceza Kanununun uygulamasında memur oldukları halde, kuruluş veya hususi kanunlarına tevfikan haklarında Memurin Muhakemat Kanununa göre değil, o kanunların veya umumi hükümlerin koyduğu esaslar dairesinde kovuşturma yapılır. Bu husus, Memurin ve Türk Ceza Kanunlarında yapılan memur tariflerinin tahlil ve münakaşası münasebetiyle yukarıda açıklanmış olduğundan burada tekrarına lüzum görülmemiştir. Ancak bu izahat dışında bazı bilgi ve misâller daha verilmesi lüzumlu görülmüştür.

Bir kısım müesseselerin kuruluş kanunlarında memurlarının işledikleri vazifeden doğma suçlarından dolayı Devlet memurları hakkında uygulanan cezayı görecekleri yazılıdır. Bunların ekserisini, Sermayesinin tamamı Devlet tarafından verilmek suretiyle kurulan iktisadî teşekküllerin teşkilâtile idare ve murakabeleri hakkındaki 3460 sayılı Kanuna tâbi müesseseler olarak görmekteyiz ki bu müesseselerin memurları Devlet memuru sıfatını haiz değildirler. Ancak bu Kanunun 43 ncü maddesinin 2 nci fıkrasında yazılı «bu teşekküllerle müesseselerin paraları veya para hükmündeki evrak ve senetleri vesair malları aleyhine ve bilânço, zabıtname, rapor ve diğer her nevi evrak ve defterleri ve vesikaları üzerinde işlenen suçlarla beraber müesseseye zarar vermekle sonuçlanan kaside makrun ihmallerinden» Devlet memurları hakkındaki cezalar uygulanır. Bunlar hakkında Memurin Muhakemat Kanunu uygulanmaz. Bu müesseselerden bir kısmını saymak icabederse «Türkiye Cumhuriyeti Posta, Telgraf ve Telefon İşletme İdaresi» «Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları İşletme İdaresi» «Devlet Malzeme Ofisi», «Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri İdaresi», «Türkiye Sellüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletme İdaresi» dir.

Yine vazifelerinden doğan suçlarından dolayı Devlet memurları hakkında uygulanan cezayı görecekleri hususi kanunlarında yazılı bulunan ve 3460 sayılı kanuna tâbi bulunmıyan bir kısım müessese memur ve hizmetlileri vardır ki bunlardan bazılarını açıklamak gerekirse, «İller Bankası», «Tarım Kredi Kooperatifleri», «Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri», «Hususi Hastahaneler», «Ankara Elektrik ve Havagazı ve Adana Elektrik Müesseseleri», «Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası» memurlarını ve vakıf mütevellilerini ve daha bir çoklarını sayabiliriz.

Çiftçi mallarını koruma bekçileri vazifeleri dolayısıyla işledikleri suçlardan dolayı Memurin Muhakematı Kanununa tabidir.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu Esas Tâini Mercı 954/95 karar 95

Çiftçi mallarını Koruma Başkanı ve arkadaşlarının görevlerinden mütevellit suçlarda Çiftçi Mallarını Koruma Kanununun 22 nci maddesi hükmüne tevfi kan takibat icrası İdare Kurulunun görevi cümlesindendir.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu 7/6/1948 esas 120 karar 190

Çiftçi mallarını koruma kasasındaki paralardan bir kısmını bu kurumda kâtip ve tahsildar olarak görevli bulunan ve hakkında T.C. Kanununun 240 ncı maddesine göre lüzumu muhakeme kararı verilmiş olan Şerif Ali Yeşilkaya'yı tesiri altında bırakarak ödünç namı altında alıp iade etmemek suretiyle görevini kötüye kullandığı iddiası ile sanık koruma başkanı Osman Üleşken hakkındaki dâvadan dolayı Bayırdır Asliye Ceza Mahkemesi ile o yer İdare Kurulu kararları arasında çıkan selbi görev uyumsuzluğunun çözülmesi için gönderilen dosya C. Baş Savcılığının; olayın mahiyetine, Asliye Ceza Mahkemesi kararının gerekçesine göre yerinde görülmeyen İdare Kurulu kararının kaldırılması isteğini bildiren 4.5.1961 tarihli tebliğnamesi ile Birinci Başkanlık Dairesine gönderilmekle Ceza Genel Kurulunca gereği konuşulup düşünüldü.

Dosyaya göre Bayındır İlçesi Çarpı Bucağı Çiftçi Mallarını Koruma Başkanı Osman Güleşken hakkında korumaya ait 505 lirayı zimmetinde bırakarak görevini kötüye kullanmaktan yargılanıp Ceza Kanununun 240 ncı maddesi ile cezalandırılmak üzere mahalli Asliye Ceza Mahkemesinde son soruşturma açılmasına İlçe Yönetim Kurulunca karar verilmiş, bu kararı itiraz yolu ile inceleyen İl Yönetim Kurulu, sanığın Memurin Muhakematı Kanununa tabi memurlardan bulunmadığı gerekçesiyle ve 4081 sayılı kanunun 23 ve buna ait izahnamenin 23 üncü maddesine dayanarak Osman hakkındaki lüzumu muhakeme kararının bozulmasına ve genel hükümlere göre işlem yapılmasına karar verilmiş, Asliye Ceza Mahkemesine yollanan evrak üzerine bu mahkeme de yukarıda anılan 4081

sayılı kanun ve izahnamesinin ilgili maddeleri koruma başkan ve üyelerinin memur durumda olduklarını gösterdiği gibi Yargıtay Ceza Genel Kurulunun içtihadı da bu yolda olduğunu ileri sürerek dāvaya bakmak Asliye Ceza Mahkemesinin görevi dışında olduğuna karar vermiş ve uyuşmazlığın giderilmesi ve yargı yerinin belli edilmesi için dosya Kurulumuza verilmiş bulunmaktadır.

Tetkik edilen 4081 sayılı Çiftçi Mallarının Korunması hakkındaki Kanunun 5856 sayılı kanunla muaddel 4 üncü maddesinde (murakabe heyeti ile koruma meclisine âza seçilebilmek için belediye meclisine âza intihab edilebilmek hakkına malik olmak, asker ve memur olmamak) ve aynı ziraî sahada ziraatle meşgul bulunmak şarttır.

Koruma meclisi âzaları ticaret ve sanayi ve ziraat odaları bulunan yerlerde bunların da iştiraki ile toplanan belediye meclisi tarafından gizli reyile ve dört sene müddetle intihab olunurlar.

Koruma Meclisi azalarından gizli reyile bir reis ve reis vekili seçerler. Ve yine mezkûr kanunun 23 üncü maddesinde (bu kanun ile vazifedar olanların vazifeleri dolayısıyla işledikleri suçlara Ceza Kanununun memurlar hakkındaki hükümleri tatbik olunur. Bu gibilerin ifa ettikleri vazifeden dolayı kendilerine karşı işlenen suçlar memurlar aleyhine işlenmiş sayılır.) Ve bu kanuna ait izahnamenin 23. ncü maddesine ilişkin paragrafta (bu kanun ile kendilerine vazife verilen bekçiler, ihtiyar ve koruma meclisleri reis ve azaları ve murakabe heyeti reis ve azaları ve bu kanunla kendilerine vazife verilen diğer kimseler vazifeleri dolayısıyla işledikleri suçlar için Ceza Kanununun memurlar hakkındaki hükümleri mucibince ceza görürler. Vazifedarlar arasında haddizatında Memurin Muhakemat Kanununa tabi olanlar varsa bunlar hakkındaki takibat bu kanun hükümleri dairesinde yürütülür.

Bu kanun ile vazifedar olanlara karşı ifa ettikleri vazifeden dolayı işlenen suçlar memurlar aleyhine işlenmiş sayılır denilmektedir.

Konu ile ilgili bu mevzuat incelendikten sonra anlaşılacağı veçhile, 4081 sayılı kanun ile vazife verilenlerin vazifeleri dolayısıyla işledikleri suçlardan dolayı Ceza Kanununun memurlar hakkındaki hükümleri mucibince ceza göreceklerinde ve bunlara karşı ifa ettikleri vazifeden dolayı işlenen suçların memurlar aleyhine işlenmiş sayılacağında şek ve şüphe yoktur.

Tartışma konusu bu vazifelilerin vazifelerinden mütevellit suçlarda Memurin Muhakemat Kanunu hükümlerine tabi olup olmadığıdır.

4081 sayılı kanunla kendilerine vazife verilen bekçilerle muhtar ve azaların izahnamede belirtildiği veçhile haddizatında Memurin Muhakemat Kanununa tabi kimselerden olmaları sebebiyle bunlar hakkında tereddüt edilemezse de kanunun 4. maddesine göre Koruma Meclisine seçilmeleri için asker ve memur olmamaları şart olan ve ziraatle meşgul halk arasından seçilen Koruma Meclis, aza ve başkanlarının Memurin Muhakemat Kanununa tabi oldukları düşünülemez. Bu hususta kanunî bir sarahat bulunmadığına göre bunlar hakkında Memurin Muhakemat Kanunu hükümlerinin tatbik edilmemesi yerinde olur.

Sonuç : Yukarıda yazılan gerekçeye göre tebliğnamedeki mütalâa varit görülmediğinden reddiyle isabet bulunmayan Bayındır Asliye Ceza Mahkemesinin 22.2.1961 günlü kararının kaldırılmasına ve bu mahkemenin merci tayinine ve dosyanın mahalline gönderilmek üzere C. Başsavcılığı memuriyetine verilmesine 5.6.1961 gününde oybirliği ile karar verildi.

Yargıtay tayini merci 5/6/1961 esas 32 karar 36 tebliğname 961/75

Müştekiyi dövmek ve tahkir etmek suçundan..... kasabası Çiftçi mallarını koruma başkanı memur olmadığından hakkında İdare Hey'etince verilen ve re'sen tetkik edilen men'i muhakeme kararının bozularak genel hükümlere göre kovuşturma yapılması gerekeceği hakkında,

Danıştay 2 nci Daire 8/1/1962 esas 2400 karar 11

Devlet Hava Yolları Meydan Müdürlüğü Satış Bürosu Memuru Ceza Kanununun tatbikatında memur sayılır.

Yargıtay 5 nci Ceza Dairesi 8/4/1954 esas 1090 karar 1838

Türk Hava Kurumu memurları işledikleri suçlardan dolayı Ceza Kanununun tatbikatında memur sayılmazlar.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu 16/4/1945 esas 102 karar 98

Türk Hava Kurumu mensupları hakkında takibat icrası Cem'i İnat Nizamnamesine tevfi kan doğrudan doğruya Savcının görevi dahilindedir.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu 29/3/1948 esas 64 karar 64

Kanunda hususi münasebet ahkâm ve kavaidine tabi oldukları hakkında sarahat bulunan memur ve müstahdemlere (Devlet Deniz Yolları memur ve müstahdemlerine) 1255 sayılı tefsirin şümulü yoktur.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu 12/7/1943, 30/11/1943 günlü ve 116,156 sayılı kararları

Liman Reisi 4470 sayılı Ulaştırma Bakanlığı kuruluş Kanununun 7 nci maddesine göre ceza tatbikatında memurdur.

Yargıtay 4 ncü Ceza 27/5/1955 esas 4943 karar 10183

(Sandık Kurulu Başkan ve Üyeleri gibi) seçim işlerinde kendilerine vazife verilenler Ceza Kanununun tatbikatında memur sayılırlar.

Yargıtay 3 ncü Ceza 9/3/1951 esas 1447 karar 10424

Yargıtay 4 ncü Ceza 30/12/1952 esas 12982 karar 12920

Ticaret Odası Başkâtibi ve Tahsildarı Memurin Muhakemat Kanununa tabi memurlardan değildir.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu 8/11/1937 esas 200 karar 201

Yargıtay Ceza Genel Kurulu 8/12/1930 karar 75

Köy Korucusunun çiftçi mallarını koruma işine taallük eden vazifesi sırasında işlediği döğme suçu adli vazifesiyle ilgili olmadığından idare Hey'eti kararı olmadan dâvaya bakılamıyacağı.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu 16/2/1953 esas 947/4 karar 45

Köy korucusu olan suçlunun suçu vazife sırasında işlemiş olmasına göre Memurin Muhakematı Kanununa tabidir.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu 1/12/1941

Hususi Hastahaneler Kanunu : 2219

Madde — 46 — Bu Kanunda yazılı suçların muhakemesine Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu mucibince mahkemede bakılır.

Vakıflar Kanunu : 2762

Madde — 35 — Mütevellinin azledilmiş olması, hakkında ayrıca takip yapılmasına mani olmaz.

Ceza Kanununun tatbikinde vazifelerinden doğan suçlarından dolayı müteveli memur sayılır.

Mütevellilerin (Vakıf İdaresi) Ceza Kanunu tatbikatı bakımından memur sayılmaları, haklarında Memurin Muhakematı Kanununun uygulanmasını istilzam etmiyeceğinden İdare Kurulundan karar alınmasına lüzum yoktur.

Yargıtay 1 nci Ceza Dairesi 25/6/1953 esas 2490 karar 2213

Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri hakkında Kanun: 2834

Madde — 11 — Fıkra - 1 : Tarım satış kooperatiflerinin veya birliklerinin para ve malları, blânço, zabıtname, rapor ve başka bütün evrak, defter ve belgeleri üzerinde suç işliyen yönetim ve kontrol kurulları başkan ve üyeleri ile işyarları ve eksperleri bu suçlarından dolayı Devlet İşyarları gibi ceza görürler.

Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu : 2836

Madde — 15 — Tarım kredi kooperatiflerinin para ve malları ve blânço, zabıtname, rapor ve başkaca bütün evrak, defterler ve belgeleri üzerinde suç işliyen yönetim ve kontrol kurulları başkan ve üyeleriyle işyarları ve eksperleri bu suçlardan dolayı Devlet memurları gibi ceza görürler.

Tarım Kredi Kooperatifi memurları Ceza Kanununun tatbikatında memur değildirler.

Yargıtay 2 nci Ceza Dairesi 26/6/1947 esas 6453 karar 7265

Yargıtay Ceza Genel Kurulu 16/5/1955 esas 57 karar 54

Ziraî Kredi Kooperatifi memurları Memurin Muhakematı Kanununa tâbi değildir. Ancak Ceza Kanununa nazaran memur gibi ceza görür,

Yargıtay Ceza Genel Kurulu 25/10/1937 karar 201

2836 sayılı kanuna göre teşekkül etmiş olan Ziraî Kredi Kooperatifleri memurları Ceza Kanununun tatbikinde memur sayılırlar.

Yargıtay 1 inci Ceza Dairesi 9/5/1941 esas 1856 karar 1715

Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Kanunu : 3202

Madde — 1 Fıkra Son — Banka, bu kanunun ve hususi hukukun hükümlerine tâbi her türlü taahhüt ve tasarrufa ehil hükmî şahsiyeti haiz ve bu kanun hükümleri dairesinde selâhiyetli uzuvlarının idare ve murakabesine tâbi muhtar bir Devlet müessesesidir.

Madde — 54 : Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankasının para ve para hükmündeki evrak ve senetleri vesair malları aleyhine, blânço, zabıtname, rapor ve diğer her nevi evrak ve defterleri ve vesikaları üzerinde suç işliyen memurlar bu suçlardan dolayı Devlet memurları gibi ceza görürler.

NOT : Bu Banka memurları hakkında 3460 sayılı kanunun 50 ncı maddesiyle mezkûr kanun hükümlerine tabi olacağına dair hüküm konmuştur.

Ziraat Bankası Buğday Silo Şefliği Devlet namına işletilen âmme müesseselerinden sayılacağına göre sanık şef hakkında 202 ve 59 ncu maddelerle ceza tâyini, sanığın Ceza Kanununun 279 ncu maddesinde gösterilen kimselerden madut bulunması itibariyle yerindedir.

Yargıtay 4 üncü Ceza Dairesi 17/12/1938 gün esas 6585 karar 10380

3202 sayılı kanunun 1/3 ncü maddesinde Ziraat Bankasının bu Kanunla hususi hukuk hükümlerine tabi hükmî şahsiyeti haiz muhtar bir müessese olduğunun ve 54 ncü maddesinde Banka memurlarının ancak müessese, mal, bilânço ve evrakı üzerindeki suçlardan dolayı Devlet memuru gibi cezalandırılacaklarının tasrih edilmesine göre Banka tahsildarlarının aleyhine işlenen suçda Devlet memuru sayılmalarında isabet yoktur.

Yargıtay 4 üncü Ceza 29/6/1949 esas 8553 karar 9892

Ziraat Bankası Muhasebecisi hakkındaki dâvadan dolayı Urfa Asliye Ceza Mahkemesiyle o yer İdare Kurulu arasında çıkan selbi görev ihtilâfının tetkiki sonunda; Ziraat Bankası muhasebecisi olan sanığın 3202 sayılı kanunun 54 ncü maddesi sarahatine göre yerinde görülmiyen Urfa Asliye Ceza Mahkemesi kararının kaldırılmasına karar verildi.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu 19/12/1949 esas 261 karar 266

Bir İktisadî Devlet Teşekkülü olan Ziraat Bankası memurlarının Müesseseleri evrak ve paraları aleyhine işledikleri suçlarda memurlara ait cezalarla cezalandırılacakları 3202 sayılı kanunun 54 ncü maddesinde mu-sarrah olmakla beraber memurlara ait muhakeme usulüne tâbî oldukları zikredilmemiş ve bu gibi ahvalde bunların Memurin Muhakematı Kanununa tâbî bulunmadıkları müstakar içtihatlar cümlesinden bulunmuş olduğundan Asliye Ceza Mahkemesinin selbi vazife kararı yerinde değildir.

Yargıtay Ceza Umumi Hey'eti 25/1/1954 ve esas Tâyini Mercî 7 karar 6 teblig-name 954/5

3460 sayılı Kanunun 50 nci maddesi delâletiyle 43/2 nci maddesine göre ziraat bankası müdür vesair müstahdemleri halkla olan münasebetlerinde memur sayılmazlar.

Yargıtay 4 ncü Ceza 10/5/1952 esas 5139 karar 5050

Yargıtay 4 ncü Ceza 14/6/1952 esas 6746 karar 6494

3460 Sayılı Kanunun 50 nci maddesi delâletiyle 43/2 nci maddesine göre Ziraat Bankası memurlarının halkla münasebetlerinde memur sayı-lamıyacakları gözetilmeden mağdurun memur addiyle (Kredi ile para al-

mak için Ziraat Bankası Müdürüne rüşvet teklif etmekten) mahkûmiyet kararı verilmesi yolsuzdur.

Yargıtay 4 ncü Ceza 10/5/1952 esas 5139 karar 5050

3460 sayılı Kanunun 43/2 nci maddesi gözetilmeden Ziraat Bankası Müdürü bulunan mağdurun memur sayılması yolsuzdur. (Suç vazifede hakarettir.)

Yargıtay 4 ncü Ceza 14/6/1952 esas 6746 karar 6494

Ziraat Bankası Müfettişinin memur kabulü ile hakkında 260 ncı madde ile mahkûmiyet kararı verilmesi yolsuzdur.

Yargıtay 4 ncü Ceza 23/3/1955 esas 6444 karar 5710

Ziraat Bankası takip memuru ceza kanununun tatbikatında memur sayılmaz.

Yargıtay 4 ncü Ceza 13/7/1955 esas 7429 karar 13445

Ziraat Bankası Müdürü Ceza Kanununun tatbikatında memur sayılamaz.

Yargıtay 4 ncü Ceza 21/4/1956 esas 19801 karar 4975

Bir iktisadî teşekkül olan Ziraat Bankası memurlarının müesseseleri evrak ve paraları aleyhine işledikleri suçlarda memurlara ait cezalarla cezalandırılacakları 3202 sayılı Kanunun 54 ncü maddesinde musarrah olmakla beraber memurlara ait muhakeme usulüne tâbi oldukları zikredilmemiş ve bu gibi ahvalde bunların Memurin Muhakematı Kanununa tâbi bulunmadıkları müstakar içtihadlar cümlesinden bulunmuş olduğu,

Yargıtay Ceza Genel Kurulu 25/1/1954 esas Tâyini Merci 7 karar 6

İller Bankası Kanunu : 4759

Madde — 20 — Bankanın para ve para hükmündeki kâğıt ve senetleriyle her türlü mallarına karşı veya blânço, rapor gibi her türlü kâğıt, defter ve belgeleri üzerinde suç işliyen banka memur ve hizmetlileri bu suçlarından dolayı, Devlet mallarına karşı veya Devlete ait kâğıt ve belgeler üzerinde suç işliyen memurlara mahsus cezalarla cezalandırılırlar. Şu kadar ki bu memur ve hizmetliler hakkında Memurin Muhakematı Kanunu hükümleri uygulanmaz.

Sermayesinin tamamı Devlet tarafından verilmek suretiyle kurulan İktisadî teşekküllerinin teşkilâtıyla idare ve murakabeleri hakkında Kanun : 3460

Madde — 1 — Sermayesinin tamamı Devlet tarafından verilmek suretiyle kurulan ve bu kanun hükümlerine tâbi tutulması kendi kanunlarında yazılı bulunan iktisadî devlet teşekküllerinin teşkilâtıyla idare ve murakabeleri bu kanuna göre tanzim ve icra olunur.

Madde 2 — Bu kanun hükümlerine tâbi teşekküller, hükmi şahsiyeti haiz ve bu kanunla kendi hususi kanunları dairesinde malî ve idarî muhtariyete malik olmak ve mesuliyetleri sermayeleriyle mahdud bulunmak üzere hususi hukuk hükümlerine göre idare olunur.

Madde — 43 — Fıkra : 2 — Bu teşekküllerle müesseselerin paraları ve para hükmündeki evrak ve senetleri vesair malları aleyhine ve blânço, zabıtname, rapor ve diğer her nevi evrak ve defterleri ve vesikaları üzerinde suç işliyen umumî murakabe hey'eti, idare meclisi veya idare komitesi reis ve âzalarıyla umum müdür ve muavinleri vesair memur ve müstahdemleri bu suçlardan dolayı devlet memurları hakkında tatbik edilen cezayı görürler.

İktisadî Devlet teşekküllerinin faaliyet ve çalışma elemanları devlet memuru sıfatını haiz değildirler. Ancak 3460 sayılı Kanunun 43 ncü maddesinde yazılı suçlarla beraber Müesseseyi izrara müntehi olan kasda makrun ihmal suçlarından dolayı Devlet memurları hakkında tatbik edilen cezayı görürler. Ve Memurin Muhakematı Kanunu hükümlerinin kendilerine uygulanmasına imkân yoktur.

Yargıtay Tevhidi İctihad 28/3/1945 gün esas 1 karar 6

Madde — 50 — Sümerbank, Etibank, Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası ve Denizbank ile Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu bu Kanun hükümlerine tabidir.

NOT : Denizbank, 3633 ve 5842 sayılı kanunla kaldırılmış ve 5842 sayılı Kanunla Denizcilik Bankası Türk Anonim Ortaklığı kurulmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti Posta, Telgraf ve Telefon İşletmesi kuruluş Kanunu : 6145

Madde — 1 : Ulaştırma Vekâletine bağlı olmak, hükmi şahsiyeti haiz bulunmak ve bu kanunla 3460 sayılı Kanuna göre idare ve murakabe olunmak ve merkezi Ankara’da bulunmak üzere (Türkiye Cumhuriyeti Posta, Telgraf ve Telefon İşletmesi) ünvanlı bir teşekkül kurulmuştur... ilâh

Madde — 14 : PTT ye ait mallar Devlet malı hükmündedir. Bu malları çalanlar veya tahrip edenler Devlet malları hakkında bu nevi suçları işleyenler gibi cezalandırılırlar.

Suç işleyen ve vazifelerini suiistimal veya ihmal eyleyen veya irtişa ve irtikâpta bulunan PTT memurları hakkında Türk Ceza Kanununun Devlet memurlarına mütedair hükümleri tatbik olunur.

6145 Sayılı PTT İşletmesi kuruluş Kanununun 14 ncü maddesinin 2 nci fıkrasında, suç işleyen ve vazifelerini suiistimal veya ihmal eyleyen ve irtişa ve irtikâpta bulunan PTT memurları hakkında Türk Ceza Kanununun Devlet memurlarına mütedair hükümleri tatbik edilir denilmekte isede, 3460 sayılı Kanuna tabi İktisadi Devlet Teşekkülleri memur ve müstahdemlerinin Memurin Muhakematı Kanununa tâbi olup olmadıkları hususunda mevcut ayrılığın halline dair Yargıtay Tevhidi İçtihad Genel Kurulunun 28/3/1945 gün ve E—1, K—6 sayılı kararında, 3460 sayılı Kanunun 43 ncü maddesinin 2 nci fıkrasında yazılı memur ve müstahdemlerine Memurin Muhakematı Kanunu hükümlerinin tatbikine imkân bulunmadığı belirtilmiş olmasına binaen re’sen tetkik edilen men’î muhakeme kararının vazifesizlikten bozulmasına.

Danıştay 2 nci Daire 6/2/1959 esas 1326 karar 1580

Danıştay 2 nci Daire 25/12/1861 esas 3129 karar 3870

Evvelce mübaşir adı altında Adliyede çalışan ve Adli Tebliğ işlerinin Posta İdaresine tevdi hakkındaki Kanunla oraya devredilen müvezzilerin Adli Tebligata taallük eden suçları dolayısıyla İdare Hey’eti kararına tâbi değildirlir.

Yargıtay 4 ncü Ceza Dairesi 3/10/1951 esas 7455 karar 7437

Telefon hat bakıcısı Ceza Kanununun tatbikatında memur sayılamaz.

Yargıtay 4 ncü Ceza Dairesi 2/10/1956 esas 6679 karar 12779

İktisadi Devlet Teşekkülü olan Posta İdaresi memurları aleyhine işlenmiş olan suçlarda bunların memur sayılmıyacakları gözetilmeden Türk Ceza Kanununun 266 ncı maddesiyle mahkûmiyet kararı verilmesi yolsuzdur.

Yargıtay 4 ncü Ceza 29/3/1956 esas 4437 karar 4143

**Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları İşletmesi Kuruluş
Kanunu : 6186**

Madde — 1 — Ulaştırma Vekâletine bağlı olmak, hükmî şahsiyeti haiz bulunmak, bu kanunla 3460 sayılı kanuna göre idare ve murakabe olunmak ve merkezi Ankara'da olmak üzere (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları İşletmesi) ünvanlı bir teşekkül kurulmuştur.

Madde — 26 — TCDD ye ait mallar, paralar ve her nevi kıymetler; Devlet malı hükmündedir. Bunlar aleyhine gerek kendi mensupları ve gerek sair kimseler tarafından işlenen suçlar Devlet malları aleyhine işlenmiş sayılarak haklarında Türk Ceza Kanununun bu fiillere mürettep cezaları tatbik olunur.

TCDD memurları Türk Ceza Kanununun tatbikatında memur sayılırlar.

6186 sayılı kanunun 26 ncı maddesinin 2 nci fıkrasında (Devlet Demir Yolları memurları Türk Ceza Kanununun tatbikatında memur sayılırlar) denilmekte, Memurin Muhakematı Kanununa tabi olacaklarına dair bir sarahat bulunmamaktadır. 3460 sayılı Kanuna tabi İktisadî Devlet Teşekkülleri memur ve müstahdemlerinin Memurin Muhakematı Kanununa tabi olup olmadıklarına dair olan Yargıtay Tevhidi içtihad kararında, 3460 sayılı Kanunun 43 ncü maddesinin 2 nci fıkrasında yazılı Teşekkül ve Müessese memur ve müstahdemlerinin yalnız memur gibi ceza görecekları belirtilmiş bulunması itibarıyla Memurin Muhakematı Kanunu hükümlerinin kendilerine tatbikine imkân olmadığı sarahaten tebarüz ettirilmiş bulunmasına binaen re'sen ve itirazen tetkik edilen men'i muhakeme kararının vazifesizlik cihetinden bozulmasına,

Danıştay 2 nci Daire 15/3/1960 esas 2679 karar 840

Devlet Demir Yolları memurları Memurin Muhakematı Kanununa tabi olmayıp ancak Ceza Kanununun tatbikatında memur gibi ceza görürler.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu 29/11/1948 esas 209 karar 207

Yargıtay Ceza Genel Kurulu 29/9/1930 karar 13

Devlet Demir Yolları ve Limanları İdarei Umumiyesinin Teşkilât ve vazifesine dair olan 1042 sayılı Kanunun 6 ncı maddesi hükmüne göre bu İdarenin memur ve müstahdemleri eşhasa karşı işledikleri suçlardan dolayı memur sayılmazlar.

Yargıtay 2 nci Ceza Dairesi 13/2/1948 esas 1190 karar 1474

Türk Ceza Kanunu mucibince istasyon makasçısı Ceza Kanununun tatbikatında memur sayılır.

Yargıtay 5 nci Ceza, Dairesi 25/2/1953 esas 630 karar 591

Yargıtay 4 ncü Ceza Dairesi 28/3/1951 esas 2231 karar 2231

1042 sayılı Kanunda halk ile münasebetlerinde memur sayılamıyacağı tasrih edilmesine rağmen istasyon hareket memurunun Devlet memuru sayılarak kendisine hakareten dolayı yazılı olduğu gibi 266 ncı madde ile ceza tayini yolsuzdur.

Yargıtay 4 ncü Ceza Dairesi 13/5/1952 esas 5455 karar 5154

Devlet Malzeme Ofisi kurulması hakkında Kanun : 6400

Madde — 1 — Fıkra — 1 : Maliye Vekâletine bağlı olmak ve hükmî şahsiyeti haiz bulunmak, bu kanunla 3460 sayılı kanuna göre idare ve murakabe edilmek, merkezi Ankara’da olmak üzere (Devlet Malzeme Ofisi) kurulmuştur.

Madde — 16 — Fıkra — 2 : Suç işleyen ve vazifelerini suiistimal veya ihmal eyleyen veya irtişa ve irtikâpta bulunan Ofis memurları hakkında Türk Ceza Kanununun Devlet memurlarına mütedair hükümleri tatbik olunur.

Yukarıda yazılanlardan başka 3460 sayılı Kanunun 43 ncü maddesinde yazılı suçlarından bu maddede yazılı memur ve müstahdemlerin Devlet memurları hakkındaki cezayı görecekları tasrih edilen, Sümerbank, Etibank, Ziraat Bankası ve Devlet Ziraat İşletmeleri 3460 sayılı Kanunun 50 inci maddesi ile bu kanun hükümlerine tâbi tutulmuştur.

Bunlardan başka 3491 sayılı kanımla kurulan Toprak Mahsulleri Ofisi (Madde : 1), 4604 sayılı Kanunla kurulan Türkiye Ziraî Donatım (Madde : 1), İş ve İşçi Bulma Kurumu (Madde : 1), 5434 sayılı Kanunla kurulan Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı (Madde : 1) 5591 sayılı Kanunla kurulan Makina ve Kimya Endüstrisi (Madde : 1), 6559 sayılı Kanunla kurulan Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri (Madde : 1, 15) ve 6560 sayılı Kanunla kurulan Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi memurları da Kanunlarında ve 3460 sayılı Kanunda yazılı suçlarından dolayı haklarında Devlet memurları hakkında uygulanan cezalar uygulanır.

Ziraî Kombinalar memurları haklarında 28/3/1948 günlü Yargıtay İçtihadı

Birleştirme kararına göre Memurin Muhakemat Kanunu tatbik olunmaz.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu 26/1/1948 esas 22 karar 22

İşçi Sigortalı malı ve idarî bakımdan hususi muhtariyeti haiz bir Kurul olmasına ve sanığın bu Kurulda Müdür bulunmasına binaen 28/3/1945 günlü içtihadı birleştirme kararına göre hakkında Memurin Muhakemat Kanunu uygulanmaz.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu 23/2/1948 esas 36 karar 36

İşçi Bulma Kurumu Pl smanı Ceza Kanununun tatbikatında memur sayılır.

Yargıtay 4 nc  Ceza Dairesi 22/5/1956 esas 1943 karar 7284

Ofis İnşaat S rveyanı memur sayılmaz.

Yargıtay 4 nc  Ceza 4/3/1948 gün esas 2451 karar 2651

İktisadî Devlet Teşekkülü olan Toprak Mahs lleri Ofisi memurlarının Müessese aleyhine olmyan suçlarında olduğu gibi kendi aleyhlerindeki suçlarda da memur sayılmalarına 3460 sayılı Kanunun 43/2 nci maddesi manidir.

Yargıtay 4 nc  Ceza 21/3/1952 esas 2913 karar 2913

Toprak Ofisi memurları Memurin Muhakematı Kanununa tabi değildir.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu 26/1/1942

İktisadı Devlet Teşekkülü olan Makina ve Kimya Endüstrisinde  alışan ustabaşı memur sayılamaz.

Yargıtay 4 nc  Ceza 19/2/1952 esas 12246 karar 12319

5434 Sayılı Emekli Sandığı Kanununun birinci maddesinin 2 nci fıkrasına tevfikan tüzel kişiliği haiz bulunan Sandığın 3659 sayılı Kanunun hükümleri ile 3460 sayılı Kanunun 5434 sayılı Kanuna aykırı olmyan hükümlerine tâbi olduğu yazılı bulunmasına ve sözü geçen 5434 sayılı Kanunda, görevleri icabı cezaî kovuşturma yapılması gerekli olan memurlar için Memurin Muhakematı hakkındaki Kanunun uygulanacağına dair bir hüküm mevcut olmamasına ve 3460 sayılı Kanun hükümlerine tabi Kurumlar malı ve idari muhtariyete malik bulunmakla beraber mesuliyetleri sermayeleriyle mahdut olup hususi hukuk hükümlerine göre idare olunacağı 2 nci maddede açıkça belirtildiği ve bu gibi teşekküllerin idare Meclisi Başkan ve  yeleri, Umum Müdür ve Muavinleriyle sair memur ve müstahdemleri görevlerinin ifasında basiretli ve tedbirli bir tacir gibi harekete mecbur oldukları ve buna aykırı düşen hareketlerinden hukukan mesul tutulacakları ve bu memur ve müstahdemlerin işledikleri suçlardan dolayı Devlet memurları hakkında tatbik olunan cezayı görecekları mez-

kür Kanunun 43 üncü maddesinde yazılı olmasına binaen sanık Emekli Sandığı memurlarının memuriyet sıfatları ve gördükleri iş dolayısıyla kendilerine isnad olunan suçlardan dolayı Memurin Muhakematı hakkındaki Kanun hükümlerinin tatbikine imkân görülemediği cihetle umumi hükümler dairesinde kanuni gereği yapılmak üzere dosyanın mahalline iadesine karar verildi.

Danıştay 2 nci Daire 23/5/1961 esas 643 karar 1971

Yukarıdanberi açıklanan duruma göre Memurin Muhakematı hakkındaki Kanunun birinci maddesindeki memuru tarif etmek ve bu Kanunun hangi memurlar hakkında uygulanacağını kesin olarak söylemek mümkün değildir. Bu sebeple bir memur hakkındaki kovuşturmanın Memurin Muhakematı Kanununa göre yapılıp yapılamıyacağını anlıyabilmek için o memurun gerek teşkilât ve gerekse hususi Kanunlarında hakkında ayrı bir kovuşturma usulü vaz'edilmiş olup olmadığına ve kendisinin de âmme vazifesi veya hizmeti gören memurlardan bulunup bulunmadığına bakmak icabeder. Eğer memur hakkında gerek teşkilât ve gerekse hususi Kanunlarında ayrı bir kovuşturma usulü kabul edilmiş ise o takdirde o Kanuna göre kovuşturma yapılır. Aksi halde yani teşkilât veya hususi Kanunlarında ayrı bir kovuşturma usulü konmamış ve kendisi de aynı zamanda âmme vazifesi veya hizmeti gören memur ve hizmetlilerden bulunmuş ise bu takdirde hakkında Memurin Muhakematı Kanununa göre kovuşturma yapılır.

Yine bu Kanunun uygulanabilmesi için ikinci şart memurun bir suç işlemiş olmasıdır.

Birinci madde cürümden «Suçtan» bahseder. Eğer memura isnad olunan fiil ceza kovuşturmasını icabettirmiyor yani isnad olunan fiil suç mahiyeti taşımıyorsa bu takdirde memur hakkında Memurin Muhakematı Kanunu uygulanamaz.

Köylü vatandaşlara farklı muamele yaptığı ve okur yazar olmadığı sebeble aleyhinde soruşturma yapılan Muhtar hakkında idare Kurulunca verilen ve re'sen incelenen men'i muhakeme kararının bozularak bu maddelerdeki fiillerde cezaî takibi gerektirir bir cihet görülmediğinden karar itihazına mahal olmadığına,

Danıştay 2 nci Daire 3/1/1962 esas 961/3027 karar 962/4

Keza Kanunun uygulanabilmesi için üçüncü şart da, işlenen suçun memuriyet görevinden doğmuş veya memuriyet görevinin yapılması sırasında meydana gelmiş bulunması lâzımdır. Suçu işliyen memur, Memurin Muhakematı Hakkındaki Kanun gereğince kovuşturmayla tabi memurlar-

dan ise işlediği suçta bakılır. Bu suç memuriyet görevinden doğmuş veya memuriyet görevinden doğmamakla beraber memuriyet görevinin yapılması sırasında işlenmiş ise hakkında Memurin Muhakematı kanununa göre kovuşturma yapılır. Aksi takdirde yani eğer işlenen suç memuriyet görevinden doğmamış ve memuriyet görevi sırasında da işlenmemiş ise bu Kanuna göre değil, genel hükümlere göre kovuşturma yapılır. Meselâ bir memurun görevini kasden Usul ve Kanuna aykırı olarak yapmış olması görevinden doğmuş bir suçtur. Yine memurun görevinin yapılması sırasında bir kimseyi dövmesi veya sövmesi görevinden doğmuş olmamakla beraber memuriyet görevinin yapılması sırasında işlenmiş bir suçtur. Bu hallerde memur hakkında bu Kanuna göre kovuşturma yapılır. Aksi halde bir memurun görevi dışında ve meselâ kiracısı bulunduğu ev sahibi ile ihtilâfa düşerek onu dövmesi veya ona hakaret etmesi halinde hakkında genel hükümlerin uygulanması icabeder. Üzerinde memuriyet sıfatı bulunması kovuşturma bakımından genel hükümlerin dışında düşünmeye yer vermez.

Hülâsa, Memurin Muhakematı Hakkındaki Kanuna tabi memurlar hakkında bu Kanuna göre kovuşturma yapılması için yukarıda izah olunan birinci maddedeki üç unsurun birleşmesi lâzımdır.

Memurların mez'un iken işlediği suç Memurin Muhakematına tabi değildir,
Yargıtay Ceza Genel Kurulu 23/12/1930 gün karar 84

Maznunların memuriyet vazifeleriyle ilgili olmayan suçlarından dolayı vazifeli bulunmayan İdare Hey'etinden verilmiş lüzumu muhakeme kararına istinaden duruşma yapılması yolsuzdur.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu 8/4/1953 esas 1450 karar 1254

İzinli bulunan memurun vazifesi mevzuu bahis olamayacağından işlediği suç umumî hükümlere göre tahkik edilir.

Yargıtay Ceza Umumî Hey'eti 22/6/1953 gün esas 59 karar 58

TÜRK MEVZUATINDA GREV

Fethi AYTAÇ
İliç Kaymakamı

GİRİŞ :

İmparatorluk devrinde grev,
Cumhuriyetin ilk yıllarında,
İş Kanunu'nun yürürlüğe konmasından sonra; çok partili hayata geçiş
devrinde grev; 27 Mayıs Devrimi ile gelişen grev mefhumu,
Sonuç...

GİRİŞ :

27 Mayıs 1960 Devrimi ile getirilen ve yeni T.C. Anayasasında ifadesini bulan düzenin başlıca özelliklerinden biri Toplu sözleşme ve Grev müesseselerinin birer temel hak olduğunu kabulle işçi yurtdaş topluluğunun bu haklara sahip olduğunu belirtmesi olmuştur.

Gerçekten Anayasanın TEMEL HAKLAR ve ÖDEVLER'den bahseden ikinci Kısımının, SOSYAL ve İKTİSADÎ HAKLAR ve ÖDEVLER başlığını taşıyan 3. bölümünde yer alan 42. ve sonraki maddeler çalışma ile ilgili hükümleri kapsamakta ve 47. maddesi :

«İşçiler, işverenlerle olan münasebetlerinde, iktisadî ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacıyla toplu sözleşme ve grev haklarına sahiptirler.

Grev hakkının kullanılması ve istisnaları ve işverenlerin hakları kanunla düzenlenir.» demektedir.

Yeni Meclisin ilk hükümeti olan Karma Hükümetin 27-11-1961 tarihinde okunan programında «İktisadî kalkınma, özellikle sınaî gelişme sırasında işçi haklarının korunması» nın «Hükümetin ehemmiyetli meselesi» olduğu ve Anayasamızın İktisadî haklar ve ödevler arasında önemle

belirttiği..... işçilerin iktisadî ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacıyla kullanacakları toplu sözleşme ve grev hakkını düzenleyici kanunların Yüksek Meclise sunulacağı tasrih edilmiştir.

Uzun yıllar ihmale uğradıktan sonra, yeni Hükümetçe toplantıya davet edilen Çalışma Meclisinin müzakereleri sonunda tesbit edilen esaslar dahilinde bahis konusu düzenleyici kanunların T.B.M. Meclisinin incelenmesine sunulmak üzere olduğu anlaşılmaktadır.

Kanunun Mecliste alacağı son şekil ve vasfı ile tatbikattaki seyrine intizaren grevin Türk mevzuatında ve fikriyatında geçirdiği istihalelerin tarihçesini yapmak, bugüne ulaştıran tekâmülü belirtmek konumuzun maksadını teşkil etmektedir.

İmparatorluk devrinde grev :

Pek şumüllü olmamakla beraber iş hayatımızda grevin bir fiil ve vakıa olarak - çok küçük çapta da olsa - bu devirde zuhur ettiği veya bir fikir olarak kanun yapıcı'nın ilgisini çektiği anlaşılmaktadır.

Memleketimizde ilk meslek teşekkülleri, Avrupa memleketlerinde olduğu gibi, ekonomik hayatın henüz ev sanayii karekterinde bulunduğu Orta Çağ'da «esnaf loncaları» olarak görülmektedir. İşçi durumundaki çırak ve kalfalarla «işveren» ustaları aynı teşekkül içinde eriten loncalar, sınaî istihsalı piyasadaki talebe göre ayarlıyan, mamullere fiat tesbit eden, özellikle müstahsil veya imalâtçının her türlü sosyal güvenliğini garanti altına alan, mistik karekterli meslek teşekkülleri idi. Loncalara mensup olan kalfalarla ustalar arasında bir sınıf zıtlığı bahis konusu olmadığı gibi kalfalar lonca içinde geleceğin ustası olmak üzere bir yetiştirme sistemine tâbi tutulmakta idiler. *

Makineye dayanan sanayiî ve liberal ekonomi sisteminin memleketimiz iktisadiyatını tesir altına alması sonunda kalfalık - ustalık münasebetinden farklı işçi - işveren münasebetinin doğması ve özellikle menfaatları birbirine aykırı sermayedar - emek sahibi zümrelerin belirmesi, esnaf loncalarının gittikçe zayıflıyarak ortadan kalkması sonucuna varması tabîî idi. Sermaye ile emek arasındaki münasebetin seyri lonca sisteminin tanzimata kadar varlığını korumasını sağlamakla beraber madenler gibi mahiyetleri itibarı ile loncaların dışında kalan istihsal kollarında kısmen de olsa Devletin müdahalesine ve tanzim edici gayretlerine rastlanmaktadır. Meselâ tarihçi Ahmet Refik'in Osmanlı Evrak Hazine-

*Faydalanan me haz : Muhaddere Gönenli Türkiyede Sendikacılık - Siyasî İlimler Mecmuası Sayı : 118 Sene: 1949.

sinden bulup çıkardığı, 18. yüz yılın 2. yarısına ait ve Gümüşhane madencilerine taallük eden bir belgede madenciler arasında, çıkacak anlaşmazlıkların mahallinde Maden Emini marifetiyle görüleceği zikredildikten sonra: «bazı beyinsizlerin kendileri gibi bazı akılsızları kandırarak Padişaha şikâyetle bulunmaları ve bilhassa işi terk etmeleri.....» sözleriyle greve temas ve keyfiyetin tasvip edilmediği anlaşılmaktadır.**

Yurdumuz iktisadiyatında bu günkü manasiyle sanayii nin küçük çapta teşekkülüne rastlıyabilmek için 1. Meşrutiyete kadar gelmek icap eder.

Bir yandan millî teşebbüs tersane ve imalâthaneler yanında Duyun-u Umumiye'nin (reji) leri küçük ölçüde sanayileşmeye ve işçi gruplaşmalarına zemin hazırlamıştı. Bu işçiler tarafından iş şartlarının düzeltilmesi gayesiyle girilen bazı grevlere önceleri müsamaha edilmiş lâkin bunun, âmme hizmeti gören müesseselerde çalışanlara da sirayetle oralarda hizmetin aksamasına sebebiyet verdiği görülerek 1909 yılında Tatil - i Eşgal Kanunu Vaz edilmiş ve Koalisyon (=grev) yasağı konularak âmme hizmeti gören müesseselerdeki işçilerin meslek teşekkülleri kurmaları men edilmiştir. Mamafih kanun bir yandan gerek işçiler gerekse işverenler tarafından kurulmuş sendikaları fesh ve yenilerinin kurulmasını men ederken öte yandan işçiler ile işverenler arasında iş şartları sebebiyle vâki olacak ihtilafları halletmek hususunda bir uzlaştırma sistemini vazetmekte ve uzlaştırma kabil olmadığı hallerde işçiyi - diğer işçileri teşvik etmemek ve nümâyişe başvurmama şartı ile işi terk hususunda serbest bırakmak suretiyle çok sınırlı bir şekilde greve cevaz vermişti.

27 Mayıs 1325 (1909) tarihli İçtimaat-ı Umumiye Kanunu, usulüne göre yapılacak toplanmalara müsaade etmekle beraber onu tamamlayan 3 Mart 1328 (1912) tarihli Tecemmuat Hakkında Kanun genel mahiyette koyduğu hükümlerle grevden doğacak taşkınlıkları da önlüyordu. Çünkü bu kanuna göre «Umumî yol üzerinde nâs'ın velvele ile toplanmasına ve bu hal ile dolaşmasına tecemmuat» denirdi; silâhlı olarak tecemmü memnu olduğu gibi huzur ve istirahat-ı âmmeyi ihlâl edecek surette silahsız olarak tecemmü etmek keza memnu idi; ve kanun ağır cezaî müeyyideler ihtiva ediyordu.

Cumhuriyetin ilk yıllarında :

Bir yandan «hasta» İmparatorluk yıkılır, öte yandan İstiklâl Savaşı zinde bir Devlete vücut verirken müsait ve itibarlı zemin içinde sanayi

** S. Ağaoğlu ve S. Hüdaioğlu - İş Hukuku Tarihi - 1936. Sah. 80.

leşme hareketinin yavaş yavaş filizlenip geliştiği, sosyal hayatımızda çeşitli zümre ve sınıflar arasında bilhassa meslekî teşekküllerin teşvik ve takviyesi suretiyle Cumhuriyete kuvvetli bir temel sağlanmak istendiği görüldü. Ziraat, Ticaret, sanayi ve işçi grupları temsilcilerinin katıldıkları 1923 İzmir İktisat Kongresinde Tatil-i Eşgal Kanunu'nun yeniden tetkik ve tanzimi hususunda kararlar alındı; zamanın iktisat Vekili Kongrede verdiği nutukta: «meslek teşekkülleri, meselâ çiftçi cemiyetleri, amele tüccar sendikaları ve ilâhir vücuda gelmedikçe ve bunlar haklarını müttehiden istemedikçe gerek harice, gerek dahile karşı zayıf kalırlar. Ben teşkilâtı, hayatın yarısı telâkki ediyorum» şeklindeki beyanı de meslek teşekkülleri kurulmasını teşvik etti. Fakat bunu takip eden yıllarda Devletin istikbaldeki temel unsurları hakkındaki görüşlerde değişiklik hasıl olarak meslekî teşekküllerin takviyesi yerine sınıf ve zümre ayrılıkları yaratılmasından kaçınıldı.

Bu arada İhtiyat yardımlaşma sandıkları, meslekte teknik gelişme sağlanması, anlaşmazlıkların halli gibi konularda hükümetin tanzim edici ve müessir rol oynamak istediği, bu maksatla da sendikalardan farklı mahiyette birliklerin kurulduğu görüldü.

İş meselelerine teallûk eden mevzuat bir müddet dağınık, eksik ve bazan da tatbik kabiliyetinden uzak olarak kaldı. Bir yandan yurdun imarı ve sanayileşmesi hareketi teşvik olunurken (ki 1913 tarihli Teşviki Sanayi Kanunu 1927 de gözden geçirilmiş ve yenileştirilmiştir.) öte yandan bu faaliyetin beşerî unsurunu teşkil edecek işçilerin daha esaslî bir himayeye mazhar kılınmaları arzu edildi. Çünkü işçi adedi gittikçe artmakta idi. Teşviki Sanayi Kanunu şumulü içine giren müesseselerde çalışan işçi adedi 1933 te bir yıl evveline göre 10.000 artmıştı. Kül halinde bir kanunla yahut her iş sahası veya her iş bölgesi için, gelişme derecelerine göre özel kanunlar yaparak iş münasebetlerini tanzim etmek düşünülmeye başlandı. Kül halinde bir kanunun hazırlanması fikri hakim oldu ve 1924 yılında bir İş Kanunu Layihası hazırlandı.

«İşin şartları, tanzimi, ferdî ve müşterek iş mukavelesi, emniyet ve sıhhat tedbirleri» bölümlerini ihtiva eden tasarı bilhassa Ticaret Encümeninde dikkate değer Mütâlaların ortaya konmasına vesile oldu. Encümen mazbatasında meslekî kuruluşlardan (Sendikalar, Tatil-i Eşgal, grev ve Kooperatiflerden) bahsediliyor; sermaye ile emek arasında çatışmanın inkâr edilmeyeceğini belirtiyor; emeğin korunmasının sermayenin vücuduna, faaliyetine ve gelişmesine sekte vermeyecek bir tarzda olması gerektiğini, aksi halde gerek millî sermayenin, gerekse yardımına ihtiyacımız aşıkâr olan yabancı sermayenin ürkmesi ve sonuç olarak iktisadi faaliyetin durması ihtimali vardır; deniyordu. Lâyihanın eksikliklerinden zi-

yade işçi meselelerinin henüz tazyik edici bir mahiyet almamış olması sebebi ile tasarı yarıda kaldı, 1929 ve 1932 senelerinde tekrar ele alındı. 1932 lâiyhası meslekî birlikleri açıkça kabul etmekte, onların teşekkül tarzlarını belirtmekte, grev ve lokavtı kabul etmekte ancak şiddet ve tahrip hareketlerini kesinlikle men etmekte idi. Ayrıca anlaşmazlıkların hallinde peşinen uzlaştırma ve hakem usulünü tercih etmekte, Tatil-i Eşgal Kanunu hükümlerini mahfuz tutmaktaydı. Liberal bir zihniyetle ve bilhassa Fransız iş kanunlarından mülhem olarak hazırlanan bu projede beğenilmedi ve işin tanzimi başka bir kanuni hazırlığa bırakıldı. *

1932 Lâiyhası kanunlaşmamakla beraber işçi ve işveren münasebetlerini çok geniş nazarı tahlillere tâbi tutan, patron karşısında Devletin işçiyi himaye etmesinin zarurî bir keyfiyet olduğunu belirten enteresan bir gerekçeyi ihtiva etmekte idi. Sınırlı da olsa grev hakkını kabul eden bu tasarı sonuçlanmadığı gibi 1933 yılında Türk Ceza Kanununda yapılan değişiklikle grev yasağı cezai müeyyide ilede perçinlendi. 201 nci maddenin 2. fıkrası: «Her kim cebrü şiddet veya tehdit ile gerek amele ve gerek ticaret ve san'at sahipleri veya mütaahhitleri yevmiyeleri azaltıp çoğaltmaya veya evvelce kabul edilmiş şartlardan başka şartlar altında mukaveleler kabulüne icbar etmek maksadiyle bir işin tatiline veya nihayet bulmasına sebebiyet verir veya tatilin devamına amil olursa..... «kadar hapis cezası ile cezalandırılır» demek suretiyle isim açıklamaksızın hem grev ve hem de lokavt hareketlerini men etmişti.

1935 te Devrin tek partisinin Büyük Kongresinde «emekle kapital arasında ahenk temin edecek bir İş Kanununun» prensipleri de tesbit edilirken hiç bir Ekonomik faaliyetin Teşkilâtı Esasiyeye olduğu kadar millî ve ferdî menfaatler arasındaki ahenge de aykırı olamayacağı ve işverenlere işçilerin karşılıklı münasebetlerinde bu ahengin esas olduğu; işçilerle işverenler arasındaki karşılıklı ilgileri düzenleyecek olan İş Kanununda anlaşmazlıkların uzlaşma yoluyla ve buna imkân olmazsa Devletin kuracağı uzlaştırma vasıtalarının aracılığı ile halledileceği ve grevle lokavt'ın yasak olacağı belirtildi.

Bu esaslara uygun olarak 1936 yılında, Yüksek iktisat meclisinin mütâlası da alınarak İktisat Vekâletince hazırlanan İş Kanunu lâiyhası, 8.6.1936 tarihinde Büyük Millet Meclisinde müzakeresi tamamlanarak, kabul edildi.

* Lâiyhanın tümü için mehaz: S. Ağaoğlu - S. Hüdaloğlu İş Hukuku tarihi Sene 1936 Sahife 139

İş Kanununun Yürürlüğe Konmasından sonra..

İş Kanunu tasarısı geçici encümen mazbatasına göre: «Türk ülkesinde İktisadî her iş millî ve sürekli çalışma bütünlüğünün bir parçası olduğuna göre her işi bu ahenge ve memleketin umumi menfaatına uygun kılmak, Devletin aslî bir vazifesi olduğu gibi iş meyânında ve iş teşebbüslerinde ferdî mesai ve faaliyet esas olmakla beraber bu iş hayatını da Devletin tanzim etmesi lâzım geldiğinden işveren ile işçi arasındaki ahengi, umumi menfaati olduğu kadar işveren ile işçilerin karşılıklı münasebetlerini göz önünde bulundurmak ve işçilerin hayatını, haklarını korumak ve bunları yaparken de işverenlerin haklarını bozmamak, memlekette başlamış olan endüstri hayatını millî bir varlık halinde görmek, bu intizam ve ahengi bozabilecek her hangi bir ihtilafı Devletin kuracağı telif vasıtalarının hakemliği ile halletmeyi iktisadî bünyemize en uygun bir yol görmekte ittifak» etmiş ve sermaye ile sayı arasındaki hak ve vazifeleri tanzim yolunda iki zümre arasında ihtilaf ve mücadele imkânlarını ortadan kaldırma ve millî bir varlık halinde olan endüstri hayatını bozmamak için grev ve lokavt'ın mutlak yasaklığını kabul eylemişti.

Umumi heyette müzakeresi sırasında, ahlak ve hüsnüniyet kaidelerini ve karşılıklı hakka riayet prensiplerini çok iyi meczettiği, sınıflar arasındaki ahengi tam manasıyla temin yolundaki kanunların en mükemmeli olduğu hakkında parlak, heyecanlı, umumun tasvibine mazhar beyanlar yapılan ve 3008 sayı ile mevzuatımıza katılan İş Kanunu ücrete, iş şartlarına, iş müddetlerine, gece işi ile kadın ve çocukların çalışmasına, hafta tatili ve istirahat zamanlarına müteallik hükümler koyduktan sonra Grev ve Lokavt yasaklığı ve İş İhtilaflarının Halli başlığını taşıyan 5 nci fasılda evvela grev ve lokavt'ı yasak etmekte ve zuhur etmesi muhtemel ihtilafları önleme ve yatıştırma tedbirleri vaz ederek anlaşmazlıkların kanunun koyduğu bu esaslar dahilinde halledilmesini mecburi kılmakta idi.

(Grev ve lokavt yasaktır) diyen 72. maddeyi müteakip 73. madde grevi şöyle tarif etmektedir:

(50 kişiden az işçi bulunan iş yerlerinde 10 işçinin ve 50 den itibaren 500 kişiden az işçi çalıştıran iş yerlerinde umum işçi sayısının beşte biri kadar işçilerin ve 500 kişi ile daha yukarı sayılarda işçi çalıştıran iş yerlerinde ise en az 100 işçinin gerek iş mukaveleleri ile önceden taayyün etmiş olan ve gerek işin mahiyetine ve çalışma teamüllerine veya kanunî ve nizamî hükümlere müsteniden mer'î bulunan umumi veya hususi iş şartlarının hepsi yahut biri veya bir kaç yerine kendi menfaatlarına daha uygun gördükleri başka iş şartlarını işverene kabul ettirmek veyahut muayyen ve mer'î iş şartlarına karşı itirazları bulunmaksızın ancak bunla-

rın tatbikine ait usuller ve tarzların değiştirilmesini temin eylemek kastı ile aralarında kararlaştırarak hep birlikte birden bire işi bırakmaları GREV'dir.

Birinci fıkrada yazılı nisapları doldurmamakla beraber aynı maksatlardan biri için, her hangi bir iş yerinde en az 3 işçinin dahi, aralarında kararlaştırarak hep birlikte ve birden bire işi bırakmaları yüzünden, o iş yerindeki faaliyet tamamen veya işin mahiyetine göre ehemmiyetli derecede kısmen ataletle uğrarsa bu hale sebep olan işçilerin işbu hareketleri de GREV sayılır.

Çalıştıkları iş yerindeki iş şartlarına itirazları olmayıp ta mahaza başka bir iş yerinde çıkan toplulukla iş ihtilafının oradaki işçiler lehine kotarılmasını sağlamak maksadiyle yukarıda yazılı nisaplarda işçilerin aralarında kararlaştırarak hep birlikte ve birden bire işi bırakmaları dahi GREV hükmünde tutulur.)

74. Maddeye göre de: «Bir iş yerinde, gerek iş mukaveleleri ile önceden teayyün etmiş olan ve gerek işin mahiyetine ve çalışma teamüllerine veya kanuni ve nizami hükümlere müsteniden mer'i bulunan umumî veya hususî iş şartlarının hepsi yahut bir veya bir kaç yerine, iş verenin, kendi menfaatine daha uygun gördüğü başka iş şartlarını işçilerine kabul ettirmek veya muayyen ve mer'i iş şartlarını değiştirmek sizin ancak bunların tatbikine ait usuller ve tarzların değiştirilmesini temin eylemek kastı ile işi durdurması, yahut işveren tarafından bu gayelerden biri ile yapılan teklifleri kabul etmediklerinden dolayı işten çıkmağa mecbur olan işçiler sayısının, 73. maddede Grev hakkında yazılmış olan nisaplara varması LOKAVT'tır.

Aynı maksatlardan biri için, işveren tarafından en az 3 işçinin dahi, hep birlikte ve birden bire işten çıkarılmaları veya işverenin bu yoldaki teklifini kabul etmediklerinden dolayı bunların işten çıkmağa mecbur olmaları dolayısıyla, o iş yerindeki faaliyet tamamen veya işin mahiyetine göre ehemmiyetli derecede kısmen ataletle uğrarak, 73. maddede yazılı nisapları doldurur sayıda işçilerin işsiz ve ücretsiz kalmaları hali kendiliğinden tahakkuk ederse, işverenin bu hareketi de LOKAVT sayılır.»

75 nci madde, grev ve lokavt hallerine müteallik hükümlerin işbu kanunun tatbik olunduğu iş yerlerinde «işçi» tarifi çerçevesine girmeyecek tarzda çalışmakta olan müstahdemler hakkında dahi câri olduğunu kayıtlı şümülünü genişletmiştir.

Görülüyorki kanun maksat ve harekete iştirak edenlerin nisbeti ve hasıl olan neticeye göre bir hareketi grev veya lokavt olarak vasıflandırmakta, bunların şartlarını tesbit etmektedir.

73. Madde birinci fıkra ile grev'in şartlarını vaz, ikinci fıkra nisap etmin edilmediği halde hasıl olan neticeye göre bazı hareketleri grev addedmektedir. Bunlar mahiyeti itibarı ile iktisadi grevleri kayıtlamaktadır. 3. Fıkra tesanüt grevlerini hedef tutmaktadır. Lafzan siyasi grevlerin kanunda derpiş edilmediği görülmekte ise de mevcut nizam ve amme otoritesine karşı gelmeyi men eden sair mevzuat muvacehesinde onun da men edilmiş olduğu tabii idi.

Böylece, grev ve lokavt'ı men eden, Cezayı Müstelzim Haller faslında da bunları:

İş yerinin şahıslara ait bulunmasına,
İş yerinin amme hizmeti gören bir müessese oluşuna,
Grev'in, Devlet, Vilayet, Belediye idare veya kararlar üzerinde bir tesir ve tazyik yapmak maksadına matuf bulunmasına,

Şahıslara veya amme hizmeti gören müesseselere ait iş yerlerinin tahrip edilmesine,

Grevde, elebaşlar bulunmasına göre hapis ve para cezası şeklinde muhtelif cezai müeyyidelere bağlayan kanun (madde 127 - 130) taraflar arasında çıkabilecek anlaşmazlıkların aynı genişlik ve değerde olmayacağını göz önünde bulundurarak iş anlaşmazlıklarını, ihtilafa düşen işçi sayısına göre, toplulukla ve tek başlı olmak üzere ikiye ayırmış; ister tek başlı, ister toplulukla olsun bütün anlaşmazlıkların halli için (uzlaştırma) ve (mecburi tahkim) usullerini koymuştur. Bütün iş ihtilafları ilk önce uzlaştırma usulüne tâbi dir. Uzlaştırma yolu ile çözülemeyen tek başlı ihtilaflardan dolayı taraflar mahkemeye baş vurmakta serbesttirler. Ancak toplulukla iş ihtilafları uzlaştırma yolu ile halledilemezlerse bunların tahkime tâbi tutulması gereklidir.

İş anlaşmazlıkları uzlaştırma heyetlerinin kanunda teşekkül tarzları iki dereceli olarak düşünülmüştü. Gerek uzlaştırma ve gerek hakem kurullarının uygulamaya sahasına konulan kararlarının üzerinden 26 iş haftası geçmedikçe bu kararların mevzuunu teşkil etmiş olan hususlardan ötürü yeniden toplulukla iş anlaşmazlığı yaratılamazdı.

Ruh ve esaslarını kısaca belirttiğimiz iş kanununun kabulünden bir müddet sonra, Şubat 1937 de, mevcut tek partinin 6 prensibi 2 nci madde olarak Teşkilâtı Esasiye Kanununa dahil edilmiş, ve 1938 de 3512 sayı ile Kanunlarımız arasına katılan Cemiyetler Kanunu sınıf esasına veya ünvanına göre Dernekler kurulmasını men ve meslekî teşekküller vücuda gelmesini engellemiştir.

1946 Yılında tek dereceli Seçim Kanununun kabulü, basın ve toplanma hürriyetlerinin genişletilmesiyle siyasi partilerin kurulmasına imkân veren mevzuat meydana getirilmiş ve bu arada 4919 sayılı kanunla Cemiyetler Kanununun sınıf esasına göre dernek kurulmasını men eden hükmü kaldırılarak Sendika mahiyetinde teşekküllerin kurulması hususunda kanunî imkân hazırlanmıştır.

Çok partili hayata geçiş devrinde grev:

Cemiyetler Kanununda yapılan değişiklikten sonra büyük şehirlerimizde bir nevi özentî halinde kurulmaya başlanan işçi teşekküllerinin çalışmaları, bunların faaliyetini belirli kanunî çerçeve ile sınırlamak düşüncesini ortaya çıkarmış ve gerek işçilerin ve gerekse işverenlerin menfaatlerini temsil ve koruma amacıyla kuracakları teşekküllere ve bu teşekküllerin meydana getirecekleri birliklere ait esaslar 1947 tarihinde kabul edilen 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun'da derpiş edilmiştir.

3008 sayılı iş kanunuyla konulmuş bulunan grev ve lokavt yasaklığı hükmüne muvazi olarak bu kanunda da Sendikaların grev ve lokavt Kilerine teşvik ve teşebbüs halleri cezai müeyyide altına alınmış ve geçici veya sürekli olarak Sendikanın kapatılmasını mucip bir amil telâkki olunmuştur.

Bu Kanunun Büyük Millet Meclisine getirilmesi münasebetiyle zamanın Muhalefeti Meclisde ilk defa olarak grev'in bir hak olduğunu iddia ve işçilere grev hakkının verilmesini istemiş, işçi Sendikalarının teşekküllerindeki gayenin tahakkuku için biricik vasıta olarak grev müessesesinin bulunduğu belirtilmiş; İktidar ise grevin bir hak değil fiilî bir kudret olduğunu, gerek grevin ve gerekse lokavtın bir sınıfın kendi imkân ve vasıtaları ile ihkakı hak etmesi mahiyetinde bulunduğunu, Anayasa ile Devletçiliği ve dolayısıyla sınıflar arasında ahenkli iş birliğini gözetmeyi kabul eden rejimimizde grevin bir hak ve zaruret olmadığını, kaldı ki Yurdun içinde bulunduğu şartların grev konusunu üzerinde tartışmaktan uzak tutacak durumda bulunduğunu iddia ve mütâala etmiştir. *

Sendikaların yetkileri teşebbüs ve faaliyetleri çok sınırlı bir sahada kalmış, siyasetle uğraşmak ve siyasi faaliyetlere katılmaktan men edilmiş, gelirlerini belirli gayeler dışında kullanmaktan alıkonulmuş, işçi ile işveren topluluklarının iş şartları üzerinde kolektif pazarlık yapmalarına

* Kuvvetli bir fikir tartışmasının ceryan ettiği Meclisin bu konu ile ilgili müzakeresi için bakınız: Tutanak dergisi, 1947 Cilt 4, Sahife: 300 - 310

cevaz verilmemiş olmakla beraber işçi ve işveren Sendikalar Kanunu ile bu teşekküller için kabul edilen Ekonomik, Sosyal, Hukuki yetkiler işçi - işveren - Devlet münasebetlerini düzenleyen kanunların gereği gibi tatbikini temin veya kontrol hususunda faydalı bir rol oynamışlardır ve bu da azımsanamıyacak bir kazanç olmuştur.

Sendikalar Kanununun mahiyet ve değerini belirten Meclis müzakereleri vesilesi ile 1947 yılında memleketdeki başlıca iki Siyasi partinin karşılaşan görüşleri 1950 yılında İş Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine müteallik 5518 sayılı Kanunun müzakeresi sırasında bir kere daha çatışmıştır. * Bu arada mesele bir yandan akademik münakaşalara öte yandan günlük gazete polemiklerine de konu teşkil ederek yaygın hal almış, 1950 Genel Seçimleri münasebeti ile girilen Siyasi Propaganda faaliyetlerinde her iki taraf grev'in leyh ve aleyhindeki tutumlarını seçmen önünde açıklayıp müdafa etmişler; 14 Mayıs 1950 de İktidara geçen Demokrat Parti ilk Hükümet programında sınırlı bir grev hakkını sağlayacağını vaad ve bu niyetini Çalışma Bakanlarının ağzından zaman zaman teyid etmiştir.

Ancak memleket şartları ile ahenkli bağdaştırma imkânlarının araştırıldığı, grevi layikiyle değerlendirebilmek için Sendikaların haiz olmaları gereken kuvvetin henüz vücut bulmadığı, grevi bir hak olarak bahşedince lokavtı da kabul etmek gerekeceği gibi mülahazalar bu kere iktidar partisinde gittikçe ağır basmaya başlarken muhalefet grevin bir hak olduğu ve Yurdumuzda da kabulü lâzım geldiği görüşünü benimsemiş ve Genel olarak bütçe müzakerelerinde, Çalışma Bakanlığının bütçesi münasebetiyle, grev hakkının tanınmasını ısrarla talep etmiş; Genel Seçimlerde programının ana hedeflerinden biri olarak kabul ve vaad ede gelmiştir.

Siyasi Partiler işçi problemlerini Oy sağlama açısından istismar etmeye temayül gösterdikleri bu devirde mahallî ve münferit birer teşekkül olan Sendikaların gittikçe birleşme şuuruna eriştikleri ve daha geniş bir organizasyon kurma çalışmalarına giriştikleri görülmektedir. 1951 Yılında bu çalışmaların neticesi olarak doğan Türkiye İşçi Konfederasyonu (Türk - İş) zaman zaman tereddütlü devreler geçirmekle beraber iş hukukunda ileri adımlar atılmasında müessir bir rol oynamıştır. *

* Tutanak Dergisi Sene: 1950 Cilt: 23 Sahife 210 ve devamı...

* Türk Sendikacılığının faaliyet ve gelişmesi hakkında bakınız: Prof. Fındıkoğlu, Türkiye işçi Konfederasyonu toplantısı, Yeni İstanbul Gazetesi 10-12-1960 Prof. Orhan Tuna, Türk Sendikalarının Milletlerarası münasebetleri, Yeni İstanbul Gazetesi 9-1-1961

Öte yandan 3008 sayılı İş Kanunu ile vaz edilmiş olan iki dereceli mecburi tahkim usulü çok geniş bir uygulama sahası bula gelmiş ve kendisinden beklenen Fonksyonu oldukça başarılı tarzda ifa ede gelmiştir.

27 Mayıs Devriminden sonra gelişen grev:

27 Mayıs Devrimi bir çok önemli konulara olduğu gibi işçi ve işveren münasebetlerine de eğilmek arzusunu izhar etmiş ve bu arzu, günümüzün kısa vadeli meselelerini halletmeyi ve uzun vadeli meselelerin esaslarını tesbit ederek imkân ve zaman nisbetinde tatbikatına girişmeyi ana fikir olarak benimsiyen Milli Birlik Komitesinin Direktifi ve Memleket Meseleleri Hakkındaki Temel Görüşlerinde «işçinin Sosyal Hakları yeniden gözden geçirilmeli ve daha geniş imkânlar sağlanması araştırılmalıdır. Grev hakkı problemi dikkatle etüd edilmelidir.» şeklinde ifadesini bulmuştur. **

Bu problem hakkında görüşlerini bir basın toplantısında teyiden açıklayan Sayın Başkan Gürsel: grev meselesini ciddi olarak mütalaa ettirdiklerini, ancak bu günkü işçilerimizin durumunun 150 - 200 yıl evvelki Avrupa işçilerinin durumuna göre çok daha iyi olduğunu, işçi haklarını yalnız Endüstri seviyesinin yüksek olması ve işçi teşkilatının mükemmelleşmesinin temin edeceğini, Sendikalar kâfi kudrete sahip olmadıkça grev hakkından bahsetmenin çok kolay fakat tatbikatının çok güç bulunduğunu belirtmiş ve ilk önce teşekküllerin desteklenip kuvvetlendirilmesini ve sonra grev hakkına gidilmesini uygun gördüğünü ihsas etmiştir *

Devrimi - Ordu, Gençlik, Münevver tabaka ve İşçi gibi - kabil olduğu kadar geniş bir kitleye dayandırmak isteyen M.B.K. Rejiminin geniş anlayış ve müsamahası içinde Sendikalarımız Milletlerarası temas ve münasebetlerini hızla geliştirirken 1960 yılının sonlarında 4. Kongresini yapan Türk - İş gerçek bir Sendika toplantısı havası içinde grev hakkının, toplu sözleşmenin temini hususunda müessir bir çalışmaya koyulmak üzere kararlar aldı, Komisyonlar kurdu.

6 Ocak 1661 Tarihinde teşekkül eden Kurucu Meclis gerek bünyesindeki işçi temsilcilerinden ve gerekse Türk - İşe tâbi teşekküllerden gelen ısrarlı grev hakkı talepleriyle karşılaştı.

Bir yandan Basın'ın ve Akademik çevrelerin, öte yandan politik düşüncelerin müzahareti ile yeni yapılmakta olan Anayasa çalışmaları sıra-

** 16-9-1960 Gün ve 10605 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Direktif ve Temel Görüşler Madde: 7

* Başkan Gürsel'in 7 Kasım 1960 tarihinde Zonguldak gezisinde basma verdiği

sında işçiye grev hakkı tanınması, bu hakkın teminat altına alınması sağlandı. 9. Temmuz. 1961 Tarihinde Halk Oyuna sunulan Anayasada yer almakla kanunlaşan grevin gerekçesini, Anayasanın Sosyal ve Ekonomik haklar ve Ödevler bölümüne ait genel gerekçesi içinde şöylece ifadelendirilmiş buluyoruz: «Batı Demokrasisi Hürriyetçi yollarla daha fazla hürriyet elde etme rejimidir. Çağımızın karma karışık sosyal ve iktisadî dünyası içinde, daha fazla hürriyet ise iktisadi ve sosyal bakımdan zayıf olan kişileri, grupları korumak, bunların maddi ve manevi varlıklarını geliştirme şartlarını hazırlamak ve bunlara klasik kişi hak ve hürriyetleri yanında iktisadi ve sosyal haklar tanımakla kabil olur... Devlet Hayatı içinde bu himayenin ve hizmetlerin sağlanmasını, bu alandaki engellerin kaldırılmasını istemek de sosyal bir haktır... Türkiyedeki iktisadi ve sosyal münasebetler alanında tek başına veya bir meslek grubu içinde yer alan insana çalışabildiği müddetçe kabiliyet ve bilgisine göre bir iş ve meslek edinme hakkı, bir meslek içinde gelişme ve ilerleme hakkı, gördüğü işe karşılık haklı ve âdil bir ücret alma imkânı, işini ve mesleğini maddi ve manevî gücünü, sıhhatini koruyacak, israf olmaktan alı koyacak şartlar içinde görme hakkı; iş ve mesleki menfaatlerini mensup olduğu grup içinde ve bu grup ile beraber diğer gruplara karşı koruma hakkı gibi imkânlar geniş ölçülerde tanınmıştır.»

Giriş’de belirttiğimiz Anayasanın 47. maddesi grev hakkının kullanılmasının, istisnalarının ve işverenlerin haklarının kanunla düzenleneceğini beyan eden hükmünün yerine getirilmesi için yeni hükümetçe derhal çalışmalara geçilerek 7 yıldan beri toplanmayan Çalışma Meclisi Ocak 1962 de toplantıya davet edildi. İşçi ve işveren temsilcilerini karşı karşıya getiren Meclisin açılış konuşmasında Çalışma Bakanı yeni Anayasamızın işçilere tanıdığı toplu sözleşme ve grev hakkının süratle kanunlaşması gerektiğini, yeni düzene girerken Türk İşçilerine tanınacak hakların ileri Demokratik Ülkelerdeki haklardan dar tutulmaması lazım geldiğini... Çalışma hayatında sosyal adaleti demokratik yoldan sağlamanın en medeni ve etkili vasıtasının toplu sözleşme ve grev hakkı olduğunu belirtti. Hazırlanan toplu sözleşme, grev ve lokavt kanun tasarısı bu meclisin önce özel Komisyonunda, sonrada genel Kurulunda tartışılarak şekil aldı. Tesbit edilen esaslar - Pek az değişiklikle - Bakanlık tasarısı olarak kabul ve ilgili kurullara son mütalalarının temini maksadı ile gönderildi. Anlaşıldığına göre tasarının başlıca esasları şunlardır:

1) Toplu sözleşme: Bu tasarıya göre toplu sözleşme belirli veya belirsiz süreli olacaktır. Süresi belirli toplu sözleşme bir yıldan az, üç yıldan uzun olmayacak; süresi belirsiz sözleşmede ise taraflardan her biri bir yılın geçmesinden sonra üç ay önce bildirmek şartıyla sözleşmeyi feshedebi-

lecektir. İşçiler adına toplu sözleşme yapmaya ilgili iş yerinde en çok üyesi bulunan Sendika yetkili olacaktır. Toplu sözleşme için girilecek toplu görüşmede uyuşulamazsa uzlaştırmaya gidilecektir. Bir uzlaşmıyada varılamazsa taraflar grev veya lokavt'a gitmekte serbest olacaklardır. Ancak bu son halde taraflar özel tahkim yolunada gidebileceklerdir.

2) Tasarıda grev ve lokavtın tarifi yapılmakta ve istisnalar şöyle sıralanmaktadır:

- a — Genel veya kısmi Seferberlikte,
- b — Millî Savunma Bakanlığının yönetim veya denetlemesi altında bulunan iş yerlerinde, piyasada benzeri işlerin yapılmadığı iş yerlerinde,
- c — Hastahane, Klinik, Sanatoryum, Dispanser, Eczahane gibi sağlık yerlerinde,
- d — Can ve mal kurtarma işlerinde,
- e — Su, Elektrik, Havagazı istihsal ve dağıtma işlerinde,
- f — Toplu sözleşme yapılması için tarafların müzakere süresi içinde,

3) Bakanlar Kurulu başlamış veya beklenen bir grev veya lokavtı memleketin güvenliğini ve sağlığını bozacak nitelikte görürse, Yüksek Hakem kurulunda görüşünü almak şartı ile üç ayı geçmemek üzere geri bırakılabilecektir.

4) Greve karar verme yetkisi toplu sözleşmeye taraf olan Sendikaya aittir. Ancak bu sendika grev kararı alınacağı sırada işçilerin çoğunluğunu temsil etmiyorsa gizli oyla çoğunluğun muvafakatini alarak greve karar verebilecektir.

Sözleşmelerde grev veya lokavt hakkından vazgeçilemeyecek ve bu haklar kısıtlanamayacaktır. Kanun hükümlerine uygun olarak yapılan grev veya lokavt iş akitlerini bozma hakkı vermemektedir. Grev veya lokavt süresince işçilerin ücretleri dışında iş yerinden faydalandığı (Lojman, Doktor v.s.) hususlar yine hak olarak kalacak fakat işverene bu yüzden haksız külfetler yüklenmesi önlenecektir. Grev veya lokavt süresince, işveren greve fiilen katılmış veya lokavtı olan işçilerin yerine başka işçi alamıyacak, işçilerde başka yerde çalışamayacaklardır. Aksi halde akit fesh edilmiş olacaktır.

5) Kanun hükümlerine aykırı olarak lokavt süresince işçilerin ücret v.s. menfaatleri bir iş karşılığı olmaksızın ödenecektir. Kanuna aykırı yapılan grevin zararlarıda greve karar veren Sendika tarafından karşı-

lanacaktır. İşveren ihbar ve kıdem tazminatı vermeksizin işini tasfiye edebilmek gayesiyle lokavt yaptığı ve iş yerini daimi olarak kapattığı sabit olursa, işçilerin uğradığı zarar ve ziyarı tazmin edecektir.

6) Kanun hükümleri gazeteci ve Gemi adamları Sendikaları ile bunların işverenleri veya Sendikaları hakkında da uygulanacaktır.

7) Aylık veya ücretleri kanunla tesbit edilenler hakkında bu kanun uygulanmayacak ancak bu gibi kimselere işveren vekili sıfatıyla düşen hak ve sorum hükümleri cari olacaktır.

Sonuç:

Grev hakkı bahis konusu olunca işçi muhitleri bunun en geniş bir şekilde tanınmasını isterler ve bu hak ile her türlü iddia ve talebelerini tahakkuk ettirmeye muvaffak olacaklarını düşünürler. İşverenlerse bunun aksine grevin yalnız kendileri için değil fakat Millî Sanayi ve Yurt Ekonomisi için zararlı olacağını ileri sürerler.

Grevin ilk menşei, amilleri, çeşitleri ve başka memleketlerdeki tarihi seyiri gibi grev müessesesini bir kül olarak kavramıya yarayacak bilgi manzumesini bir başka tetkik yazısında ele almak üzere ifade edelimki grevin doğrudan doğruya zabıta ve idare makamları ile yakın ilgisi vardır. Zira grevin içine aldığı topluluk, kitle psikoljisi bakımından muhtemel tezahürleri arasında nümayiş ve kargaşalık şeklini alması kayda değer. Grevin tarihi gelişimi içinde yapılacak bir tahlili grevi doğuran amillerin sadece iktisadî mahiyette olmayıp bunların yanında sempati ve dayanışma grevi gibi, hissi mahiyette grevlerin bulunduğunu ve ayrıca siyasi bir mahiyet alabileceklerini göstermektedir. Grevin amili ne olursa olsun nümayiş ve kargaşalıklara varan taşkın şekillerinde mevcut düzene karşı bir emniyetsizlik ve hatta düşmanlık hali müşahade etmek kolaydır. Bu hava içinde mevcut düzenin kanuni otoritesini temsil eden Zabıta kuvvetlerine karşı kolayca iğbirar ve husumet vücut bulabilir. Çünkü sınıf şuur ve ciddiyeti içinde teşekkül edip kitle psikolojisi içinde gelişen grev hareketlerinin faileri nazarında asayiş elemanları en az kendilerini istismar ettiği tasavvur ve telakki olunan patron kadar kendilerine hasım görünebilirler.

Bu hal karşısında idare mercilerinin ve zabitanın tutumu, müracaat edeceği vasıta ne olmalıdır? sorusu hatıra gelebilir. Bu hallerde en uygun çare kitlenin ruh halini vukufı kavrayan bilgi ve basiretle durumu idare

etmekten, kanunun tayin ettiği sınırın zorlanmamasını temin eylemekten ibaret olsa gerektir.

Bu itibarla mevzuatımız arasına katılmak üzere bulunan grevin içtimai nizamı ve iktisadi ahengi sağlaması veya bozmaması sadece bir kanun işi değil, aynı zamanda kanun tatbikatçılarının bilgili ve basiretli olması işidir.

Konunun Sosyal ve Millî varlığımıza ıstırap değil ahenk katması en halisane temennimizdir.

ALMAN BELEDİYELERİ TEŞKİLÂTININ VE DOSYA USULÜNÜN DESİMAL SİSTEMİNE İNTİBAKI *

Yazan : **Burhan ENGİN**
Mühendis İstanbul Belediyesi
Organizasyon Müşaviri

Halk işlerinin yürütülmesinde ekseriya rastlanan vuzuhsuzluk ve bir işin öncesini bulmakta zorluk ve bazen imkânsızlık dolayısıyla, dosya şeklinin teşkilâta uygun bir hale getirilmesi kaçınılmaz bir zaruret olmuştur. Evvelce (Alman belediyeleri idari teşkilâtını tevhit suretiyle basitleştirme) kurulunca hazırlanan ve ek olarak gösterilen ve 25-30 senedenberi Alman belediyelerinde tatbik edilmekte bulunan belediyeler teşkilâtı esas tutulmuştur. Bu teşkilât sisteminde belediye vazifelerinin 8 ana mevzuu olduğu kabul edilmiş ve belediyenin büyüklüğüne göre her biri ayrı bir daire (umum müdürlük, müdürlük veya âmirlik) olarak ayrılmış olup umum müdürlük olabilecek belediye dairelerinin müdürlük şubeleri ve âmirlik kısımları bulunmaktadır. Yine daireleri müdürlük olabilecek belediyelerde kademeler kısım ve masa olarak ayrılmış sayılmalıdır. Çünkü belediyelerde birden fazla reis muavini işleyememektedir. Sadece imza ve itâ âmirliği bakımından muavinlik bulunması işleri geciktirmekte ve bu muavinler belediye ve meclis encümenlerine iştirak hakları olmadığından riyasetin ve bu encümenlerin kararlarından çok geç haberdar olmaktadırlar.

4 makale serisile en büyük belediyenin her dairesinin desimal plânı ayrı ayrı arz olunacaktır. İdarelerce esasen malûm olduğu üzere desimal sistemi teşkilât veya dosyaların kademelendirmesine müsait çok imkânlarla malik olduğundan bu plânlarda bulunmayan müdürlük, kısım veya bildirilmemiş dosya mevzuu, istenirse desimal plânın aralarına yerleştirilebilir. Hangi müdürlüklerde dosyaların kalemde, hangilerinin memurda duracağı ve içine konacak kâğıt miktarına göre hangi belediyelerde makineli karton ve hangilerinde klasör, gömlek ve bağlı karton olabileceği ayrı bir mevzu olarak ilerde ele alınacaktır. Ancak şimdiden belirte-

* Bu yazı için Alman belediyeleri şûrasının müşterek tetkik ve kabulünden geçmiş belediyeler teşkilât dosya işlerine desimal sisteminin tatbik kitabından istifade.

lim ki, memurların acemi, geçici olduğu daire şubelerinde dosyaların evrak kaleminde durması daha muvafıktır. Bu sistemin faydası da meselâ: bir dairede mevcut bir gurup dosyanın ve teşkilâtının diğer bir daire veya müdürlüğe birleştirilmesindeki kolaylıktır. Böyle bir halde meselâ, 3 üncü dairenin 5 şubesi, 2 inci kısmına ve bu numaralardan sonra 15,16 mevzuuna ait muameleler aynı dairenin 3 üncü Şube, 1 inci kısmına intikal ettirilmiş olsa;

35216 ve 35215 mevzuları 33115 33116 olur. Yani şube ve kısım numaraları değişmekle dosyalar aynen yürürlükte kalır. Desimali biraz daha derinliğine izah edelim :

Desimal rakkamlarının soldan Belediyenin büyük, orta, küçük olduğuna göre,

- 1 incisi : Dairenin, şubenin, kısmın, ana mevzuun
- 2 incisi : Şubenin - kısmın - mevzuun
- 3 üncüsü : Kısmın - ana mevzuun
- 4 üncüsü : Ana mevzuun (veya bağlı kartonun)
- 5 incisi : Bu mevzuata ait ana dosyaların (makine kartonun)
- 6 incisi : Her ana dosyanın talî ve yardımcı dosyalarını numarasıdır.

Meselâ, 352151 gibi. Bundan sonra bu rakamın sağma çizgi çizilerek o mevzuun tekrerr eden muamelelerinin veya dosyalarının numarası yürütülür. Almanya'da desimal dosya sisteminin anlayışı kullanıldığı ve memurların istikrarlı olduğu belediyelerde evrakın kaydedilmesine lüzum yoktur. Ancak zata mahsus ve gizli evrak ait oldukları yerlere zimmetle verilir. Bizde memur kadroları ile maaş ve ücretlerinde istikrar peyda olununcaya kadar evrakın kayıtlı olarak verilmesi muvafıktır. Bunun içindir ki, ilk defa Türkiye'de 25 sene evvel Maliye Vekâletinde tatbik ettiğim usule uygun olarak büyük belediyelerde umumî evrakta gelen resmî bir evrakın ve istidâların dairelere göre fişlere kaydolunup verilmesini uygun görüyorum. 3 kopyalı kaydın 1. nüshası umumî evrakın zimmet defteri diğer kayıtlı defteri, üçüncüsü gittiği dairenin kayıt ve zimmet defteri vazifesini görür. Daireler umumî evrakta ve hariçten doğrudan doğruya gelen kâğıtları aynı suretle 3 nüsha yazarak birini kendilerinde kayıt defteri, diğerini ara zimmet defteri olarak kullanırlar. Üçüncü nüsha şubenin kayıt defteri olur. Şekli aşağıda gösterilen bu kâğıtlar sahife sırasıyla makineli kartonlarda muntazam toplanması için matbaaca önceden zımbalanmış olmalıdır. Evrak şube müdürlerince veya namına hareket eden muamelât âmirlerince kısımlara veya kısım memurlarına ha-

vale edilince dosyacı kayıt fişine işaret ve zimmet defterine yazarak bu mahallere teslim eder. Bundan sonraki muamele bildiğimiz gibi cereyan eder. Yani kısım veya memur müsveddede ve çıkan evrakta dosyanın desimal ve sıra numarasını gösterir. Evrak kalemi kayıta desimal hanesinde bu numarayı dosya hanesine işler.

Umum Ev. Evrak kayıt fişi ... Müd.				Dairesi Müd. ... için	
K. N. 10 haneli		Gönderen (veren)		Gittiği (verildiği)	
	Nu/Ta.	Ad (özeti)	Lef.	Kısım/mahal	Ta/Dos. No:
				K :	
				M :	D.N.

Desimal dosya sisteminin aşikâr büyük faydası da cevaplı gelen evrakın uzun uzadıye dokunmadan havale edilmesinin kolay oluşudur. Bu da muameleyi çabuklaştırır.

Aşağıdaki cedvelde Alman belediyelerinin merkez ana teşkilât planı daireleri ve şubeleri gösterilmiştir. Gelecek yazılarda şubelerin kısımlarını gösteren taksimat arz olunacaktır.

Alman Belediyeler Şurasınca hazırlanıp 30 senedenberi tatbik edilen ve tekemmülü daimi bir kurul tarafından temin edilen

Alman Belediyeleri Desimal Standard teşkilâtı

1. Umumi İdare

- 10. Merkez Müd.
- 11. Personel »
- 12. İstatistik »
- 13. Matbuat »
- 14. Teftiş H. »

2. Umumi Muhasebe Dairesi

- 20. Bütçe ve Muvazene Md.
- 21. Hesap İşleri »
- 22. Tahakkuk »
- 23. Belediye mülkleri »
- 24. İşğâl masrafları »

3. Hukuk - Emniyet Dairesi

30. Hukuk İşleri	Md.
31. Emniyet » »	
32. Bel, Zabıta »	
33. Nüfus »	
34. Evlendirme »	
35. İşçi ve memur tekaüt	Md.
36. Mesken bulma »	
37. İtfaiye »	

5. Sağlık ve Sosyal Dairesi

50. Sosyal yardım	Md.
51. Kreş ve gençlik »	
52. Beden terbiyesi »	
53. Sağlık İşleri »	
54. Hastaneler »	

**7. Halk Hizmetleri Da.
(Amme hizmeti)**

70. Temizlik İşleri	Md.
(oto-kamyon ve garaj)	
71. Mezbaha	Md.
72. Hal	Md.
73. Memurlara para ikraz sandığı	Md.
74. Tesisler »	
(dinlendirme plajlar ve ve hamamlar)	»

4 — Kültür İşleri Dairesi

40. Müzeler	Md.
41. Kütüphaneler »	
42. Tiyatrolar »	
43. Negriyat »	

6. İmar ve İnşaat Dairesi

60. İdare-teftiş-tetkik-Hesap	Md.
61. Plânlama	Md.
62. Harita-Kadastro »	
63. Bilumum ruhsat »	
64. İnşaat teşvik ve yardım »	
65. İnşaat (üst yapı) »	
66. Yollar (alt yapı) »	
67. Bahçeler ve mezarlıklar »	

8. İktisat ve Münakalet Dairesi

80. İktisadi mürakabe	Md.
Müstakil Belediye işletmeleri	
81. Elektrik işletmesi	Md.
82. Havagazi »	»
83. Su İşleri	»
84. Otobüs işletmesi	»
85. Tramvay »	»
86. Havayolları »	»
87. Tünel »	»

BELÇİKA JANDARMASI

Yazan : Kurmay Albay
Hüseyin IŞIK

Batı Avrupanın küçük devletlerinden biri olan Belçika 30451 Km.2 araziye ve 8.275.500 Nüfusa sahiptir. 65,5 Km,si Kuzey Denizinde olmak üzere 1444,5 Km. sınırı vardır. ALMANYA ile 165, LÜKSENBURG ile 148, FRANSA ile 620, HOLLANDA ile 449 Km.lik sınırı vardır.

Yüz ölçümü itibariyle KONYA Vilâyetimizden küçük olan BELÇİKA arazisi üç bölümde mütela olunabilir.

KUZEY BÖLGESİ : Kısmen denizden alçak olan fundalık ve bataklıklarla kaplı az verimli bir bölgedir. Ortalama yüksekliği 10-50 metredir, son senelerde büyük emekler sarfedilerek bu bataklıklar kurutularak verimli bir hale getirilmiştir.

ORTA BÖLGE: Genel olarak 150 metre yüksekliktedir. BÜRÜKSEL LUGAN eyaletlerini içine alan çok verimli bir araziye sahiptir.

GÜNEY BÖLGESİ : Arden dağlarının kapladığı bu bölgenin genel yüksekliği 400 metre ve en yüksek yeri 1100 metredir. Burası sonradan gençleşmiş ihtiyar dağlardır. Her mevsim yağışlıdır. Kışlar mutedil yazlar serin geçer. Memleketin % 18 zi Ormanlarla kaplıdır.

BELÇİKA entansif Ziraatın en ileri olduğu memleketlerden biri olup, hektar başına en çok mahsul alan ülkelerdendir. Başlıca mahsülleri Buğday, Yulaf, Patates, Şeker Pancarı, Ketan, Kenevir ve şerbetçi otudur. Nüfusun % 18 zi tarımla uğraşır.

BELÇİKA'da zengin kömür ve mermer ocakları vardır. Çinko, çelik sanayii maden mamulleri, kristal ve seramikte çok ilerlemiştir.

Halkın 1/3'ü şehirlerde oturur. Dört büyük şehirde 2,5 Milyon insan yaşar. Nüfus kesafeti çok fazladır, ortadaki kömür bölgesi ile Flandr'da Km2 ye 300.500 kişi düşer. BELÇİKA halkı iki ayrı gruptur. Takriben BÜRÜKSEL'in doğu ve batı istikametinde bir hat çekilirse bunun kuzeyindekiler Flamanlar olup, Cermen menşelidirler. Bugünkü Hollandalılarınkine yakın bir dil kullanırlar. Güney bölgesindeki Walon'lar ise Fransızca konuşur. Halkın % 55'i Flaman, % 45'i Valondur. Nüfusun % 44'ü

Fransızca % 55'i Flamanca konuşur. Nüfusun % 90'ı okuyup yazma bilmektedir.

BELÇİKA da ulaştırma şebekesi çok gelişmiştir. 9000 Km. demir yolu ve 2000 Km. su yolu vardır. Demir yolu itibariyle dünyanın en ileri ülkelerindendir. 100 Km. Kareye 31 Km. Demir yolu düşer. Bu nisbet Fransa'da 9,5, Türkiye'de 1 Km.dir. Fransızca ve Flamanca'yı resmi dil olarak kabul etmişlerdir. Kral Baduen 1951 de tahta çıkış nutkunu evvela Flamanca sonra Fransızca söylemiştir.

Tarih :

Cermen aslından olan Flamanlar istiklallerini korumak için komşuları ile uzun müddet kanlı savaşlar yapmak zorunda kaldılar. 22 Ağustos 1328 de CASSEL'de Fransız Kralı altıncı Flip'in kuvvetleriyle çetin bir savaşa giriştiler. Flamanların başında Zannac adında bir balık tüccarı vardı. Horoz resimli bayraklarının üzerine şunu yazmışlardı: Eğer bu horoz öterse Fransız Kralı galip gelir. Horoz ötmedi. Fakat Fransızlar galip gelerek 20.000 Flaman'ı öldürdüler. Yüz sene savaşları sırasında Flamanlar İngilizlerin safında Fransızlara karşı savaştilar.

19 Mayıs 1579 da BELÇİKA, İSPANYA Egemenliğine girerek Katolikliği kabul etti. 1633 de HOLLANDA ile Fransa, İSPANYA'ya karşı 50 sene süren kanlı bir savaşa girişerek İSPANYA'yı yendiler. FRANSIZ'ların kuvvetlenmesini istemeyen diğer devletler (İngiltere, Hollanda, İsveç) Fransa'ya saldırınca Fransız Belçika topraklarını terk ederek 1697 de RYSWICK barışını imzaladı. 1 Kasım 1700 de İSPANYA Kralı ikinci Karlos halef bırakmadan öldü. Tahtını Kız kardeşi MARİTEREZ'in ve Öndördüncü Luinin Torunu olan FİLİP Danju'ya vasiyet etti. Öndördüncü Lui kısa bir tereddütten sonra torununu kral ilân edip maiyetine şu şekilde taktim etti: Baylar, işte İspanya Kralı. Sonra yeni Kral'a dönerek, Size gelince iyi bir İspanyol olunuz, bu sizin vazifenizdir. Fakat Fransada doğduğunuzu'da unutmayınız.

İspanya Büyük elçisi yeni Kral'ı selamlıyarak: Artık PRENELER mevcut değil, diye bağırды. Yeni Kral İspanya Sicilya, Meksika ve Peru'ya sahip oluyordu. Böylece Fransa Avrupanın en büyük ve en kuvvetli devleti oluştu.

Fransa'ya karşı derhal bir koalisyon kurularak İspanya veresat savaşları başladı. 11 NİSAN 1713 de UTRİT anlaşması ile Belçika Avusturya egemenliğine geçti. Avusturya Kralı Dördüncü Karl'ın ölümü üzerine yerine kızı Mariterrez geçti. Bu yüzden yeni bir savaş başladı. 1748 ve 1757 anlaşmaları. Avusturya'nın Belçikadaki hakimiyetini devam ettirdi. Asırlardan beri ilk defa olarak Belçika 1780 senesine kadar uzunca

bir barış devresine girdi yaralarını sarmak ilerlemesine engel olan bir çok zincirleri kırmak imkanını buldu. Maritzet'in yerine geçen ikinci Jozef Belçika'da Refahın artması için samimi olarak çalıştı. Taassubu yıkarak esaslı reformlara girişti. Fakat her yerde bir çok mukavemetlerle karşılaştı. İsyanlar patlak verdi. İkinci Laopolt sükunu iade etti. Fakat 1 EKİM 1795 de Belçika Fransızların eline geçti. Napolyon Belçika'ya Reform'u ve modern müesseseleri götürdü. Bugünkü idarî sistemin temellerini attı. Fransız kanunları tatbik edildi. Ticaret ve sanayi çok gelişti. Memleket 9 Vilâyete ayrıldı. 1815 Viyana anlaşmasında Belçika Hollanda ile birleşti. Bu iki Devlet komşu olmalarına rağmen aralarında din ve dil bakımından büyük farklar mevcuttur. Bunları tek bir bayrak altında toplamak çok zor idi. Nitekim diplomatların bu sun'î çocuğu ancak 15 sene yaşadı. 23 AĞUSTOS 1830 da başlayan isyan 20 OCAK 1831 de Belçika'nın İstiklalini kazanmasıyla sona erdi.

Hollanda Belçika'yı boyunduruğu altına almak için mücadele ettiyse de İngiltere ve Avusturya'nın tazyikine boyun eğmeye mecbur kaldı.

Fransa Kralı Lui Filip'in damadı Birinci Laopolt ünvanı ile Belçika tahtına çıktı. Azmi, İdarecilikteki kabiliyeti ile bütün güçlükleri yendi orduyu kuvvetlendirdi. Vilâyet ve Belediye idarelerini ıslah etti. İkinci Laopolt işçilere sosyal haklar tanıdı. Anayasa'yı değiştirerek herkesin seçimlere katılmasını sağladı. 1898 de Flaman ve Fransız dillerinin eşitliği kabul edildi. 1899 da nisbi temsil usulü tatbiki başlandı. Belçika'nın tarafsızlığı bütün Avrupa devletlerince kabul edildiğinde Birinci dünya savaşına hazırlıksız olarak girdi. Almanlar Belçika topraklarından Fransa'ya taaruz için asker geçirmek müsaadesini alamayınca 3,4 AĞUSTOS 1914 de Belçika'ya taarruz ederek 20 AĞUSTOS'ta Brüksel'e girdiler.

Almanlar ikinci Dünya Harbinde de Belçika'ya tekrar istila ettiler.

Mülkî İdare Taksimatı :

Ademi merkeziyetle idare edilen Belçika, Provans, Arondisman, Kanton ve Kominler'e ayrılmıştır. (Vilâyet, Kaza, Nahiye ve Belediye).

Vilâyet ve Belediyeler hükmi şahsiyete sahiptirler. Bunların seçimle iş başına gelen meclisleri vardır. Ademi merkeziyetin mahzurlarını gidermek için bir çok çareler ve formüller bulunmuştur. Bu maksatla Vilâyet, Kaza ve Nahiyelerle Belediyelerin başına merkezden tayin edilmiş Memurlar gönderilmektedir.

Provanslar (Vilâyet): Belçika 9 Vilâyete ayrılmıştır. Bunlar Fransadaki Departmanlar'a muadildir. Her Vilâyette tek dereceli seçimle iş

başına gelen 50:90 kişilik bir meclis vardır. Bunlar 4 sene için seçilirler, ayrıca icra organı olarak 6 kişilik bir daimi encümen vardır. Daimi encümen Vali'nin Başkanlığında toplanır. Daha ziyade Belediyelerin faaliyetini kontrol ederler. Vali Vilâyet dahilinde Emniyet ve asayişin muhafazasından sorumludur. İdâri işlerde Jandarma Vali'nin emrindedir, icabında Ordudan da yardım isteyebilir.

Kazalar :

Belçika'da 41 Kaza vardır. Bunlar hükmi şahıs değillerdir. Meclisleri yoktur. Bunlar bir asliye mahkemesinin selâhiyeti bölgesini teşkil ederler. Her Kaza bir seçim çevresidir. Her Kaza'da merkezden tayin edilen bir Kaymakam, (Komser) vardır. Kaymakam Vali'ye ve Daimi Encümen'e bağlıdır. Kaymakam Kazanın Emniyet ve asayişinden sorumludur. Kaza merkezi dışındaki nüfusu 5000 den aşağı olan Belediyeleri kontrol ve murakabe eder. Belediyelerle Vilâyet arasında irtibat ve ahenk sağlar. Kazadaki J. Kuvvetleri idarî vazifeler sebebiyle Kaymakamın emrindedirler. İcabederse askeri birliklerden yardım isteyebilirler.

Kantonlar (Bahıye) : Bunlar mülki teşkilâtın cüz'ü sayılmazlar. Hükümü şahsiyetleri yoktur. Kanton merkezinde hükümeti temsil eden üye bulunmaz.

Komün (Belediye) : Her komün'de tek dereceli seçimle iş başına, gelen bir meclis, bir eşevenler meclisi ve merkezden tayin edilen bir Belediye Başkanı (Burgumestra) vardır. Kendi sınırları içinde idari ve adli Polis görevini yapar. Komün'e ait zabıta işlerine Kaymakam ve Vali müdahale edemez. Komün Başkanları idari ve adli zabıta amiridirler.

Polis komseri yardımcısı olmıyan Kominlerde Başkan aynı zamanda Kıralityet savcısı yardımcısıdır.

Umumi emniyet ve asayişin bozulduğu zamanlarda, Mal ve can emniyetinin tehlikeye düştüğü kargaşalık çıkması muhtemel olan hallerde mahalli Polis ve J. Kuvvetleri amme nizamını sağlayamazsa Belediye Başkanları Vilâyetteki askeri Birlik Kumandanına yazılı talepte bulunarak yardım ister. Acele hallerde bu yazılı talep birlik H. larına da yapılabilir. Askeri Birlik K. ları bu talepleri tetkike ve talebin muvafık olup olmadığını araştırmaya selahiyetli değillerdir. Askeri Kuvvetler prensip itibarıyla tenkil muamelelerine katılmazlar onlar fabrikaları ve mühim amme müesseselerini muhafaza ederler. Tenkil hareketi Polis ve Jandarma tarafından yapılır.

Kuvvet kullanmadan evvel (KANUNA İTİAT EDİNİZ DAĞILINIZ) diye ihtar yapılır. Her ihtar'dan evvel boru ve trampet çalmak şarttır. İhtar halkın çoğunluğunun konuştuğu dilden yani Flamanca veya Fransızca yapılır. İcabederse her iki dilden de tekrar edilir. Halka dağılmaları ihtarını Komün Başkanı ve polis komseri yapar. Askerler ihtar yapamaz.

Kır Bekçileri: Kır bekçileri Kraliyet savcılarının mütalaası alındıktan sonra Vali veya Kaymakam tarafından seçilir. Kır bekçileri toprak mülkiyetini ve mahsulleri korurlar. Bütün idari zabıta görevlerini yaparlar. Belediye Başkanlarının emrindedirler. 25:40 yaşları arasındaki şahıslar kır bekçisi seçilebilir. 65 yaşında tekaüt olurlar. Kır bekçisi sayısı Komünün nüfusuna göre azalır veya çoğalır. Polis'in ve Kır bekçilerinin maaşı Komün tarafından ödenir.

KIRALİYET JANDARMASI :

17 NİSAN 1798 (İhtilalin 6 ncı senesi 28.Jerminal de çıkarılan kanun) tarihli Anayasanın 1 nci maddesine göre: Jandarma, Krallık hudutları içinde nizamın sağlanması ve kanunların icrasını temin için kurulmuş bir kuvvettir.

Jandarma, Ordunun bir parçasıdır. Ve askeri esasa göre teşkilatlanmıştır.

Anayasanın 120 nci maddesinin (J, nin kuruluş ve görevleri bir kanunla tesbit olunur) demesine rağmen bu güne kadar J. hakkında bir kanun çıkarılmamıştır. J. nin kuruluşu ve vazifeleri bir nizamname ile tesbit edilmiştir. Bu halin Parlamento ile Hükümet arasında bir anlaşmazlığa yol açmamış olmasına rağmen devamı mahzurlu görülmekte ve Bütçe müzakereleri sırasında tenkit edilmektedir. J.nın M. Savunma Bakanlığına bağlı mümtaz bir sınıfını, yoksa İçişleri Bakanlığına bağlı bir Zabıta kuvveti mi olduğunun kanunlarla tesbiti istenmektedir.

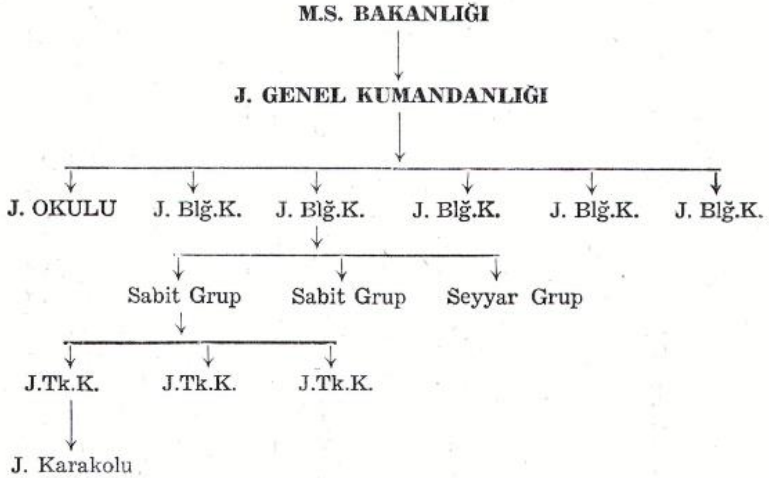
Bugünkü mevzuata göre askeri bir teşkilât olan Jandarma, asıl vazifesi memleketi dış tehlikelerden korumak olan Ordunun aksine olarak, iç karışıklıkları gidermeye ve kanunların icrasını sağlamaya memurdur. Fakat bu, Jandarmanın dış tehlikeye müdahale etmeyeceği manasına gelmez. Netekim Jandarma 1914 de olduğu gibi 1940 da da istilacılara karşı savaşmıştır.

Jandarma Kuruluş itibariyle asker, asıl vazifesi bakımından sivil olmak üzere çifte karakter taşımaktadır. Bu hal disiplin ve cezai mevzuatta da kendisini hissettirir. Askeri vazife ve teşkilat itibariyle askeri kanunlara tabi olan Jandarma Adli ve İdari vazifelerin ifası sırasında işlediği suçlardan dolayı umumi mahkemelerde yargılanır.

BELÇİKA JANDARMASININ DİĞER BAKANLIKLARLA MÜNASEBETLERİ :

- a. Teşkilât, Personel'in eğitim ve idaresi, Disiplin, Maaş, Tahsisat, Elbise ve teçhizat, çeşitli malzeme ve iâşe hususlarında M. Savunma Bakanlığına bağlıdır.
- b. İdari polis görevine dahil bulunan bütün hususlar için İçişleri Bakanlığına bağlıdır.
- c. Adli Polis görevleri, Mahkemelere ait işler, mevkuf ve mahkumların nakli ve diğer adli işlerde Adalet Bakanlığına bağlıdır.

BELÇİKA JANDARMA TEŞKİLÂTI:

Brabant Bölge K. lığında ise bir sabit gurup 3 Syy. Grup vardır. Bürokriseldeki J. Okulunda Jandarmaya kabul edilen personelin ve Sb. Namzetlerinin eğitimi yapılır.

J. BÖLGE K.LIKLARI:

Belçika Jandarması 5 Blg. K.lığına ayrılmıştır. (Brabant Blg. K. hariç diğerleri iki Vilâyette vazife görürler. Brabant J. Blg. K.lığı ise bir Vilâyette vazife görür. Zira Belçika da 9 Vilâyet vardır.

Her Blg. K.lığında iki Sabit ve bir Syy. J. Grup K.lığı vardır. Her Sabit Grup bir Vilâyetin sınırları içinde vazife görür.

Sabit J. Grup K.lıkları Tk.lara ayrılmıştır. Takımlar bir Kaza mahkemesinin adli teşkilâta uygun bir sorumluluk çevresine sahiptirler. Ortalama olarak 10 Karakol bir J. Takımını teşkil eder.

Takım Kumandanı Yzb. veya daha küçük rütbeli bir subaydır. Kazadaki Adli görevleri idare eder. Halen Belçika da 68 Takım ve 574 Jandarma Karakolu vardır. Bunlar Gözetleme ağlarını bütün yurt sathına germişlerdir. Gece gündüz her mevsimde ve her türlü hava şartları altında Emniyet ve asayiş sağları kırıları ve yolları gözetlerler. Karakolların mevcudu Bölgenin genişliğine, nüfus miktarına, halkın mizacına ve asayiş durumuna göre tesbit edilir. Her karakolda Adli Polis Subayı yetkisine haiz bir türbeli Karakol K.lığı yapar.

Bir Vilâyet dahilindeki Takımlar üst rütbeli bir Jandarma subayının emrinde toplanarak sabit J. Grup K.lığını teşkil ederler.

Her Tk. Merkezinde bir araştırma Karakolu vardır. Bu Karakol mensupları Kıriminoloji ilmine ve tahkikat metotlarına vakıf mütehassıs personeldir. Parmak izi almasını, Fotoğraf çekmesini, delilleri kıymetlendirmede ehli dirler. Bunlar bütün Kaza Bölgesinde Adli tahkikatı idare ederler. Tahkikatın arzu edilen sür'atle ilerlemesini ve Bölgedeki şüpheliler üzerinde müessir bir gözetleme imkanı sağlarlar. Sivil elbise ile iş görürler.

SEYYAR JANDARMA BİRLİKLERİ:

Her memleketin Zabıta teşkilâtı, arazi durumu ve halkın mizacına, sosyal ve siyasal durumuna, ulaştırma hatlarının azlığı veya çokluğuna göre kurulur. Ve zamanla tecrübelerin ışığı altında geliştirilir.

Dünyanın zengin devletlerinden biri olan Belçika da geniş bir amele kitlesi mevcuttur. Keza sosyal ve siyasal sebeplerle vuku bulan çeşitli karışıklıklar kısa zamanda gelişerek eyaletler arasında yayılmaktadır. Bu sebeple Umumi Emniyet ve asayiş koruma hakkı, mutata önleyici ve adli kolluk vazifelerini ifa için yayılmış bulunan sabit J. Birliklerinin yanında,

bu günlük işlerle meşgul olmıyan ve herhangi bir hadiseyi genişlemeden bastırarak, kısa zamanda büyük sayıda Personel'i istenen yere sevkedebilecek bir teşkilâta lüzum görülmüştür. Sy. Z. Birlikleri bu ihtiyaçtan doğmuştur.

3.8 945 tarihli kararnamenin ön sözü bu hususu şöyle belirtmiştir: Genel intizamın tesis ve muhafazası ekseriya çok kısa zamanda fazla miktarda J. Kullanmayı gerektirmektedir. Diğer taraftan kargaşalıklar daima bir tek Vilâyete inhisar etmemektedir. Onlar daha geniş bölgelere yayılmaktadırlar. Zira sosyal veya politik sebeplerle meydana gelen kargaşalıklar bir vilayet halkının değil sanayi veya maden bölgelerindeki herkesi imrendirmekte bazan bu sınırları aşmaktadır.

Seyyar J. Birlikleri münhasıran âmme nizamını sağlamak için kurulmuştur. Belçika da Sy, Kıt'alar ilk defa 1913 de meydana getirildiler ve o zaman atlıydılar. 1918 den sonra Bürüksel de yeni bir Sy. Birlik kuruldu. Bunlar bisikletli ve motorlu idiler. Topçusu da vardı. Diğer Sy. J. Birlikleri sabit birliklerin emrinde olduğundan bu, bir nevi J. Genel K. lığı ihtiyatı idi.

1932 Grevlerinden sonra daha kuvvetli Sy. Kıt'alara ihtiyaç olduğu anlaşıldı. Muhtelif yerlerdeki küçük ve dağınık birlikler lağvolunarak üç grupluk kuvvetli bir Sy. J. Lejyonu kuruldu. Bilahare 1936 da 4 ncü J. Gurubu teşekkül etti. Bu guruplar Brüksel, Liyej, Anvers ve Şarlrua da yerleştirildiler. Bu suretle, Sabit J. Birlikleri emrine Sy. Kıt'alar vermek fikri yavaş yavaş geliyordu.

Belçika Baş şehrindeki Bakanlıklar Milli saraylar, Kırıl sarayı ve diğer amme müesseselerinin muhafazası zarureti baş şehirde çok kuvvetli bir birliğin bulundurulmasını gerektiriyordu. İşte bu sebeple Bürüksel de Paristeki Fransız Cumhuriyet Muhafız Kıt'asını müşabih olarak üç gruplu bir Sy. ,T. Lejyonu kurulmasını zaruri kılmıştır.

Sy. J. Birlikleri büyük hareket kabiliyetine haizdirler ve en ufak bir işarete hemen hareket edebilecek durumdadırlar. Süvari, bindirilmiş kıt'a, Havan, Telsiz, Top, İntizamı sağlayacak zel vasitalara, göz yaşartıcı bomba, taarruz bombası ve arazozlere maliktirler.

Sy. J. Birlikleri kurulurken onların her çeşit hadiseyi önleyecek ve amme nizamını sağlayacak kabiliyette olması hususu düşünölmüştür.

BELÇİKA JANDARMASININ GÖREVLERİ: Normal görevler ve olağanüstü görevler olmak üzere ikiye ayrılırlar. Normal görevler hiç bir istek olmadan her gün yapılır. Olağanüstü görevler ise, talep ve emirlerle yapılır.

Jandarmanın üç çeşit görevi vardır :

1. Önleyici kolluk (İdari polis) görevi.
2. Adli Polis görevi.
3. Askeri görevi.

İDARÎ POLİS GÖREVİ: Jandarma önleyici kolluk vazifesini ifa için memleketin her tarafında, her mevsimde ve her saatte muayyen bir plâna göre devriye dolaştırır. Bunu yapmak için hiç bir yerden emir ve istek vaki olmasını beklemesiz böylece gece gündüz her yerde emniyet ve sükunu sağlamak suretiyle kanunlara aykırı hareketleri önler.

Jandarmanın her yerde ve her zaman hissedilen mevcudiyeti kanunlara hürmeti sağlar. Jandarmalar devriye görevini askeri elbise ile yaparlar.

Yaya bisikletli ve motorsikletli devriyeler yapılır.

Trafikteki büyük artış sebebiyle trafik kontrolü gittikçe daha çok personel ve araca ihtiyaç hissettirmiştir.

1954 senesi Pentecote bayramı devamınca üç gün müddetle 8.438 personel ve 601 araç trafik kontrolü için kullanılmıştır. Ayrıca bu maksatla Ordudan iki uçak alınmıştır.

Jandarmanın intizamı devamı sağlama görevi normal veya olağanüstü görevlerine dahil olabilir. Meselâ; bir fuarda, pazar yerinde, resmi merasim ve bayram günlerindeki toplulukların intizamını temin edici görevleri normal görevlerindendir. Eğer herhangi bir Belediye Başkanının yapılacağını öğrendiği gösterileri men etmek için vaki talebi üzerine tertibat alırsa bu olağanüstü görev olur.

Jandarma İdari Polis görevini yaparken İçişleri, Adalet, M.Savunma, Çalışma Bakanlıkları, Valiler, Kaza Kaymakamları ve Savcılarla münasebette bulunur. Amme nizamını sağlamak hususunda, Jandarma, grevlerde patlayıcı madde hırsızlıklarında, silâh aramalarında da ilgililerle iş birliği yapar.

İdari Polis görevi zaviyesinden Jandarma, şahıs ve mal hürriyetlerini korur.

ADLÎ POLİS GÖREVLERİ: Jandarma kanunlara aykırı hareketleri arar, delilleri toplar, suç faillerini yetkili mahkemelere sevk eder

Jandarma subayları, Karakol K. ları, Baş Çvş ve daha üst rütbeliler adli polis subayıdır. Ve Kiraliyet savcı yardımcısıdır. Çavuşlar ve Jandarmalar adli Polis subayı değildir. Tatbikatta ise, bunlar delillerin toplanmasında önemli rol oynarlar. Kırıldaki tahkikatlarda hakimlere büyük yardımları dokunur. Anayasanın 125 nci maddesinde sayılan normal görevlerin yanında adli karakterde bir çok vazifeler de vardır.

Bazı özel kanunlarda Jandarmaya aksi sabit oluncaya kadar muteber zabıt düzenlemek yetkisi verilmiştir.

Jandarmalar Karakollarının bulundukları yerde olduğu gibi vazife bölgesinin sınırları içinde de komutanlarının emirlerini ifaya yetkilidirler. Bir suçluyu takip ederken vazife bölgeleri dışında da yetkileri devam eder. Bu sırada sivil olarak vazife görürler ve Komutanları tarafından verilen hüviyet kartını taşırlar.

Jandarmalar hakimler tarafından verilen bazı emirleri (tevkif, arama ve soruşturma) ifa ederler.

7.4.1949 tarihli kanunun 10 ncu maddesi savcılara, savcı yardımcılara sorgu hakimlerine, meşhur olmıyan suçlarda bile bütün adli polis subaylarının bilgi isteme yetkisini vermiştir.

Jandarma mevkuf ve mahkumları bir ceza evinden diğerine nakleder. Tutukluları Sorgu yargıçları ve Mahkeme huzuruna getirir.

ASKERİ VAZİFELER: Barışta Jandarma Ordunun seferberlik plânını hazırlar ve icra eder. Kıt'alarından ayrı düşen erlere nezaret eder. Kırıl'a refaket eder. Seferde veya savaşta Jandarma, birliklerinin bir kısmını seyyar orduya verir. İcabında memleketin iç savunmasına katılır. Bunlar Jandarmanın başlıca görevleridir. Hakikatta Jandarma bütün Bakanlıklara vazifelerinin ifasında yardım eder.

Son senelerde Belçika Jandarması günün ihtiyaçlarına cevap verecek bir çok teşkilât değişiklikleri yapmıştır. Bu canlı varlık zamanın hamlelerinin kendisini geçmesine müsaade etmemektedir.

Memleketin sanat ve ticaret alanında ilerlemesi, bir çok sosyal karışıklıklar halkın ve yol trafiğinin artışı, cinayetlerin modernleşmesi, Uluslar arası durumun karışıklığı Jandarmada yeni bir adaptasyonu zaruri kılmıştır.

Bu maksatla şu değişiklikler yapılmıştır:

1. Deniz J. Karakolları meydana getirilmiştir. Bu teşkilât 1950 de kurulmuştur. Halen (Anvers, Buruj, Ostendi ve Gandi) limanlarında

yerleşmişlerdir. Şahısları ve ticaret gemilerini kontrol ederler. Deniz komiserlerine ve gümrük teşkilâtına yardım ederler. Liman içinde ve civarındaki şahısları ve ticari eşyayı kontrol ederler.

2. Hava J. Karakolları, Hava meydanlarında ve Beynelmilel istasyonlarda hüviyet kontrolü yapar. Bagajları muayene ederler. Bu müfrezeler mahalli J. Karakollarından çıkarılırlar.

3. Trafik Polisi : Halen Belçika da Trafik kontrolü vazifesini yapan 6 Takım mevcuttur. Her takım 18 kişidir. 1 Tğm. veya Üsteğmen komutasındadır. Her takımda 19 Motorsiklet vardır.

4. J. nin silah ve teçhizatı modernleştirilmiş, Spor ve atletizme önem verilerek personel'in fiziki kabiliyeti artırılmıştır.

5. Personel'in maddi durumu, ıslah edilmiştir.

Sabit J. Birlikleri mahalli PTT şebekesine bağlıdırlar. Bölgeler ve sabit birlik J. Grupları telsizle Genel K. lığa bağlıdırlar. Yakında aynı Vilâyetteki takımlar telsizle birbirlerine bağlanacaklardır. Her takıma ayrıca alıcı ve verici monte edilmiş jeep'ler verilecektir.

Trafik polisinin motorsikletleri telsizlerle teçhiz edilecek ve grup Kumandanı ile irtibat sağlayacaklardır. Karakolların bir kısmına alıcı sabit telsizler verilecektir.

İSKÂN DURUMU:

Jandarmanın kışlaları, mükellefiyet yolu ile işgal edilmiş binaları ve Hükümetçe sağlanmış lojmanları vardır. İki binden fazla bekar jandarma bu binalarda parasız oturmaktadırlar.

8838 evli Jandarmadan 4695 i parasız olarak lojmanlarda oturmaktadırlar. Geri kalan evli Jandarmalar ise kendi temin ettikleri evlerde, kira ile oturuyorlar. Devlet bunlara bir tazminat vermekte isede mesken kiralarnı karşılamaktan uzaktır. (1950 senesi)

1944:1950 seneleri arasında beş senelik devrede J. tarafından şu silahlar halktan toplanmıştır.

281 Makinalı Tüfek, 122 Hf. Makinalı tüfek, 588 Makinalı Tabanca, 3538 tüfek ve Karabina, 3991 bomba, 4049 Tabanca, 13 Obüs topu, 1162 süngü, 600 hançer, 45 kılıç, 644 av tüfeği, 102 matra, 109 roket atar ele geçirilmiştir.

Faydalanılan eserler

Belçika Nüfusu : Yazan Celâl Aybar

Belçika'da Devlet

memurları Statüsü : Çeviren Mesut Erez Yazan D. Masoy

Belçikada Komün ve

Provans ödevleri : Yazan Hayri Orhan

İdare dergileri

Pr. J. Dergileri

Hayat Ansiklopedileri v.s.

1931 tarihli Belçika J. sının kayıt ve kabul şartlarına ait kararname

«YATIRIM» ların Vergi Yolu ile teşvik edilmesi

Yazan:
Tetkik Kurulu Üyesi
Baha KARGIN

Bu yazıda, vergi yolu ile nasıl teşvik edildiklerini açıklamaya çalışacağımız yatırımlar, âmme sektörünün yatırımları değil, özel şahısların istihsal alanında yaptıkları yatırımlardır.

Yatırımlar; bir memlekette istihsale yarayacak sermayenin çoğalmasını sağlayacakları için, güdülecek bir vergi politikası ile yatırımların teşvik edilmesi ve desteklenmesi, memlekette iktisadî kalkınmayı hızlandırdığı gibi bunun sonucu olarak da fertlerin hakikî millî gelirlerinin çoğalmasını ve daha geniş bir ifade ile genel refah seviyesinin yükselmesini kolaylaştırır.

Konu, bu yönden önem taşımaktadır.

Diğer taraftan yatırımların vergi yolu ile teşvik edilmesi, müteşebbislerin vergi yükünü de hafifletir. Vergi yükü hafifliyen müteşebbislerin ise istihsal kabiliyetleri o nisbette artar.

Konu, yukarda işaret ettiğimiz özellikleri ile, az gelişmiş memleketler için daha çok önem kazanmaya başlar.

Yatırımların vergi yolu ile teşvik edilme şekillerini incelemeye başlamadan önce (Yatırımlar) ve (Vergi Yüğü) kavramaları üzerinde durmayı, konu ile ilgisi yönünden faydalı görmekteyiz.

Yatırımlar:

Fertlerin ve müteşebbislerin, istihsale yarıyacak alanlara sermaye tahsis etmelerine Yatırım denilmektedir.

Ancak, bir yere tahsis edilen sermayenin Yatırım niteliğini taşıması için onun; yeni bir istihsalın unsuru olması yahut yapılmakta olan bir istihsalı çoğaltıcı, istihsalin daha ucuza mal olmasını sağlayıcı veya mahsulün vasıflarını daha mükemmel hale getirici mahiyette bulunması gerekmektedir.

Yatırımlar için misaller:

Yukarıda işaret ettiğimiz esaslardan yürüyerek yatırımlar için çeşitli misaller vermek mümkündür. (Bu misaller yine çeşitli literatürden alınmıştır.)

1 — Ziraî bir işletmenin kimyevî gübreler kullanarak toprağın verimini artırması bir yatırımdır.

2 — Yine Ziraî bir işletmenin bataklık bir araziye kurutarak tarıma elverişli hale getirmesi de bir yatırımdır.

3 — Bir çiftçinin; araziye sulamak maksadiyle arteziyen kuyuları açması yahut nehirden su temin edecek şekilde sulama kanalları tesis etmesi, kara sapını bırakarak traktör satın alması, fenni Ziraat makinaları temin etmesi gibi teşebbüsleri de yatırım için güzel birer örnek teşkil eder.

4 — Sinaî bir işletmenin fabrikaya yeni makinalar ilâve etmesi, yahut mevcut makinaları daha modern olanlarıyla değiştirmesi, kalifiye işçi kullanmaya ve fabrikada sinaî muhasebe mütehasısları çalıştırmaya başlaması, yeni ve teknik istihsal usullerini tatbik etmesi da birer yatırımdır.

5 — Kömür gazojeni ile işliyen bir un değirmeninin (maliyeti daha ucuz bir elektrik cereyanı temin edilerek) elektrikle çalışır hale getirilmesi de yine bir yatırım sayılır.

6 — Demir madeni işleten bir anonim şirketin; yeni galeriler açması, havaî hatlar kurması, maden sahasında yeni dekovil hatları inşa etmesi, maden sahasını demir yolu istasyonlarına bağlayacak yeni yollar yapması gibi teşebbüsleri de tipik birer yatırım örnekleridir.

7 — Lüks masraflar umumiyetle yatırım sayılmamaktadır. Ancak bir fabrikada spor ve dinlenme tesisleri kurmak gibi hususları, iş gücünü canlandırması bakımından, yatırım kabul edenler de mevcuttur.

8 — Petrol istihsal eden bir anonim şirketin aksiyonlarını satın almak da yatırım sayılmaktadır. (Bu misal, istihsal yapan diğer anonim şirketler için de verilebilir.)

9 — Otobüs imal eden sinaî bir firmanın, yeni bir cam atölyesi açması keza bir yatırım örneği teşkil etmektedir.

Yatırımlara tesir eden faktörler:

Fertlerin ve müteşebbislerin, sermayelerini yatırımlara ayırmalarında müsbet veya menfi şekilde rol oynayan faktörler vardır. Bunların bazılarını şöyle özetleyebiliriz:

A—) Bir defa unutmamak lâzımdır ki, sermaye sahiplerinin ekonomik hayata katılmaktan bekledikleri neticenin başında kâr endişesi gelmektedir. Bir memlekette iktisadî teşebbüsler verimli değilse, yani tatmin edici bir kâr sağlamıyorlarsa sermayenin bu teşebbüslere kaydırılması pek zor olmaktadır. Meselâ, Birleşik Amerika'da sermaye, senede % 20 kâr temin edebildiği için burada yatırımlar kolay olmaktadır. Buna mukabil, başka bir memlekette iktisadî teşebbüsler senede ortalama olarak % 8 civarında bir kazanç sağlayabiliyorlarsa orada sermayedarlar; iktisadî teşebbüslerin risklerini de düşünerek, bu az kârla iktisadî hayata atılmaktansa paralarını vâdeli mevduat olarak Bankalarda saklayıp % 6 civarındaki banka faiziyle yetineceklerdir.

B—) Bir memlekette sermayenin yatırımlara rağbet göstermesi için, o memlekette Malî Politikanın ve özellikle Vergi Politikasının istikrarlı olması lâzımdır. Sermaye daima istikrar arayan bir istihlal unsurudur. Vergi sistemlerinde ve vergi nisbetlerinde sık sık değişiklik yapılan bir yerde sermaye ürker ve istihlal piyasasından çekilir.

C—) Politik istikrar da bu hususta başta gelen faktörlerden biridir. Avrupa'da Feodalitenin hâkim olduğu devirlerde iktisadî hayatın gelişmemesinin sebeplerinden biri de siyasi istikrarın mevcut olmaması idi.

Derebeylerinin ortadan kaldırılarak millî devletlerin doğması ile iktisadî hayat da canlanmaya başlamış ve 19.yüzyıldan itibaren milletlerin yazılı anayasalara kavuşmaları ile bu canlılık hızını artırmıştır.

D—) Sermayenin, yatırımlara kanalize edilebilmesi için bir memlekette iktisadî teşebbüs fikrinin yerleşmiş olması, istihlal ruhunun benimsenmiş bulunması şarttır. Bu ruhun yerleşmediği yerlerde sermaye sahiplerinin yatırımlara ve iktisadî teşebbüslere rağbet göstermelerini beklemek faydasızdır.

Bu zorluk özellikle az gelişmiş memleketlerde ortaya çıkmaktadır. Bu memleketlerde iktisadî teşebbüs fikri gelişmiş olmadığı için, buralarda sermaye sahiplerini istihlal alanlarına sevk etmek başlı başına bir mes'eale teşkil etmektedir.

Halbuki az gelişmiş memleketlerin yatırımlara ve istihlali artırmaya fazlasıyla ihtiyaçları vardır. Fakat bu, işaret ettiğimiz bu zorluk dolayısıyla kolay kolay mümkün olamamaktadır. Bu da bu memleketlerdeki iktisadî kalkınma temposunun hızlanmasına engel olan âmillerden birini teşkil etmektedir.

E—) Yatırımlar ve yatırımların finanse ettikleri istihlal kolları hemen daima dış piyasanın rekabeti ile karşılaşmaktadır. Bu bakımdan ya-

tırım yapılacak istihsal şubelerinde Devlet, himayeci bir Gümrük Politikası takip ediyorsa sermayenin bu istihsal şubelerine yönelmesi kolaylaşır. Fakat Devlet, dış ticaret mukaveleleri ile önceden bazı teahhütlere girmiş bulunuyorsa bu sefer de bu teahhütler dolayısıyla ortaya yeni bir zorluk çıkmış olur.

F—) Sermaye kazançlarından alınan vergilerin müterekkilik dereceleri de yatırımlara etki yapmaktadır. Özellikle büyük kazançlardaki vergilerin (bunlar, kazanç temin eden hakikî ve hükmi şahıslardan alınan vergilerdir.) müterekkilik derecesi çok yüksek olduğu takdirde, büyük yatırımların ve teşebbüslerin miktarı da o nisbette düşük olacaktır. Ancak harp ve buhran yıllarında fevkalâde kazançlardan alınan vergileri bu mütaleanın dışında bırakmak lâzımdır.

G—) Az gelişmiş memleketlerde fertlerin teşebbüs fikri gelişmiş olmadığı ve bu memleketlerde esasen büyük ve randımanlı istihsal kollarını tek başına kurup işletecek büyük sermaye sahipleri de bulunmadığı yahut pek az olduğu için buralarda büyük yatırımların; küçük küçük sermayeleri bir araya getiren şirketler vasıtasıyla yapılması en uygun bir hal çaresi olarak gösterilmektedir.

Bunun için de en uygun olanı Anonim Şirketlerdir.

H—) Az gelişmiş memleketlerde iktisadî kalkınmanın gerçekleştirilmesi için gereken şartlardan biri de, ziraî sektörde elde edilen tasarrufların endüstri alanına aktarılması, böylece endüstri hayatının canlandırılmasıdır. Fakat olaylar böyle cereyan etmemektedir. Zira az gelişmiş memleketlerin hemen ekserisinde ziraî sektör bir takım vergi muafıkları ile himaye edildiği için, bu sektörde husule gelen tasarruflar bu sebeple endüstri alanına aktarılmamakta, yine kendi bünyesinde kalmaktadır.

Hatta Ziraî sektörde başka bir ekonomik olay da kendini göstermektedir. Şöyle ki; ziraat erbabı büyük şehirlerde ev, apartman edinmek, böylece daha emin irat kaynaklarına sahip olmak kaygısı ile tasarruflarını bu gibi konulara yatırmakta, böylece ziraî sektörde meydana gelen tasarruflar endüstri alanına intikal etmek şöyle dursun bu şekilde bazan bizzat ziraat alanına dahi intikal edememektedir.

Bütün bunlar, az gelişmiş memleketlerin iktisadî kalkınmada neden kolayca başarıya ulaşamadıklarını izah eden sebeplerden birkaç tanesidir.

Görülüyorki; az gelişmiş memleketlerde iktisadî kalkınmayı gerçekleştirmek ve hızlandırmak için yalnız amme sektörünün gayretleri kâfi gelmeyecektir. Fertlerin ve müteşebbislerin de yalnız şahsî kâr ve men-

faat kaygısı ile hareket etmiyerek millî bir şuurla kalkınma hareketlerine katılmaları, memleketin umumî kalkınma plânına ayak uydurmaları, hatta buna yardımcı olmaları lüzumlu ve zaruridir. Aksi halde bu memleketlerle, her gün bir az daha ilerleme kaydetmekte olan gelişmiş memleketler arasındaki ekonomik seviye farkları derin uçurumlar haline gelebilir.

I—) Ekonominin enflasyon devresinde bulunması hali de yatırımlara etki yapan önemli faktörlerden biridir. Millî bir ekonomide umumî talep yekûnu, umumî arz yekûnundan fazla ise ve bu fazlalık her an devam etmek veya artmak istidadını muhafaza ediyorsa bu ekonomi, enflasyon devresinde bulunuyor demektir.

Arz ve talep kanununun tabîî neticesi olarak, enflasyon devresinde fiyatlarda devamlı bir yükseliş göze çarpar. Enflasyon, fertlerin reel gelirlerinde aynı nisbette bir artış olmaksızın, arzın talebe cevap verememesi şeklinde ortaya çıkar. Fiyatlar yükselmekle beraber, fertlerin reel gelirleri de aynı nisbette artıyorsa, o zaman bir enflasyon mevcuttur denemez.

Ekonomi, enflasyon devresine girince fertler; tasarruflarını uzun vâdeli ve temel yapıllı endüstri teşebbüslerine yatırmaya cesaret edemezler. Zira, hammadde fiyatlarında ve işçi ücretlerinde kaydedilmekte olan sürekli artışlar bunları, girişecekleri teşebbüslerin geleceği hakkında devamlı olarak şüphe içinde bırakır. Onun için bu devrede tasarruflar; gayri menkul mallar, arsalar, kıymetli madenler ve yabancı paralar gibi daha emniyetli ve kazançlı görülen konulara aktarılmaya başlar. Bunlar ise, iktisadî kalkınmada kıymeti olmayan maddelerdir.

Bu talep artışı karşısında bu maddelerin fiyatları da tabîî olarak astronomik rakamlara doğru yükselir durur.

Enflasyon devresinde endüstri teşebbüslerine hiç yatırım yapılmayacağını iddia etmek de doğru değildir. Bu devrede bu teşebbüslere de yatırımlar yapılır. Fakat bunlar, daha ziyade kısa kısa zamanlarda netice veren ve iktisadî kalkınmada pek o kadar önemi olmayan küçük çaptaki teşebbüslerdir.

Bu açıklamalar gösteriyorki enflasyon devresi; verimli yatırımları ve netice itibariyle iktisadî kalkınmayı duraklamaya hatta yerine göre felce uğratan ekonomik hastalıklardan biridir.

J—) Yatırımlara etki yapan faktörlerden biri de Harp halidir. Bazı iktisatçılar, Harp Ekonomisi adı ile ayrı bir ekonomi kolundan bahsetmişlerdir.

Milletlerin, maddî ve manevî bütün güçleri ve kaynakları ile kitleler halinde çarpışmaları demek olan harp, ekonomi üzerinde de derin tesirler yapar; hatta bir süre için bile olsa, ekonominin vechesini ve bünyesini bile değiştirir.

Harpte ekonominin; bir taraftan savaşıran ordunun çeşitli ihtiyaçlarını, diğer taraftan cephe gerisi sivil halkın önce zarurî sonra da harcı âlem ihtiyaç maddelerini karşılayacak şekilde cihazlanması gerekmektedir. Bu noktalardan hareket edilerek Harp Devresinde yatırımların yönü ve hacmi üzerinde durmak icap eder.

Önce şunu kaydetmek gerektir ki; Harp Devresinde uzun vâdeli ve iktisadî kalkınmanın temellerini teşkil eden büyük endüstri yatırımları umumiyetle yapılamaz. Zira bu devrede, ekonomide iş gücü miktarı düştüğü gibi, geniş askerî ihtiyaçlar dolayısıyla talep gittikçe artar, arz yekûnu ise, genişleyen bu talebe cevap veremez hale gelir. Fertler, bu endişeli devrede tasarruflarını uzun vâdeli endüstri kollarına yatırmaya çekinirler; bunun yerine altın, gümüş, yakılıp yıkılmıyacak tarla, arsa gibi gayrimenkullere para yatırmayı, hem emniyet hem de gelecekteki kazançlar için, tercih ederler.

Yine bu devrede gıda maddeleri, giyecek eşyası ve harp malzemesi gibi şeylerin talepleri sürekli olarak artmakta olduğu için bu konulara yapılan yatırımlar gittikçe çoğalır.

K—) Nihayet yatırımlar dolayısıyla Kalkınma Plânı da önemli bir konu teşkil eder. Özellikle az gelişmiş memleketler için bunun önemi daha da artmaktadır. Bu memleketlerde iktisadî kalkınma hamlelerinin gerçekleştirilmesi ve diğer bir deyimle memleketin ihtiyaçlarına göre millî ekonominin muayyen hedeflere, muayyen bir müddet içinde ulaşabilmesi için topyekûn bir kalkınma plânının mevcut olması zarurîdir.

Bu Plânda bir taraftan Millî Ekonominin ekonomik kapasitesi ölçülür: Bu arada millî gelir nedir, bunun ne kadarı istihlâk edilmek zorundadır, bu istihlâk mikt

arından sonra millî gelirin senede ne kadarı tasarruf edilebilir? Bütün bunların inceden inceye hesaplanması gerekir.

Diğer taraftan, bu plânda; iktisadî kalkınmanın gerçekleştirilmesi için hangi istihsal kollarına hangi sıra ile yatırım yapılması gerektiği, bu arada amme sektörünün yapabileceği yatırım hacmi, özel sektörün tasarruflarının ne kadarının bu yatırımlara aktarılabileceği ve tasarruflarını bu yatırımlara aktarması için özel sektörün hangi yollarla teşvik edileceği hususlarının da tesbit edilmesi lâzım gelir.

Bir memlekette millî gelirin istihlâkten artan kısmı (Tasarruf) olacağına göre, bu tasarruf miktarının tamamen yatırımlara tahsis edilebilmesi bir idealdir. İşin ideal tarafını değil de hakikî yönünü ele alacak olursak, her sene millî gelirin yatırımlara aktarılabilen kısmı, kalkınma hızını tayin eder. Plânda bunun da düşünülmesi gereklidir.

Hülâsa, iktisadî kalkınma, umumî bir kalkınma plânı çerçevesi içinde gelişmek zorundadır.

Vergi Yükü:

Verginin, gerek ferdin geliri ile gerek bir memleketin millî geliri ile yapılan mukayesesinde ortaya, vergi yükü deyimi ile ifade edilen bir kavram çıkmaktadır.

Yatırımların vergi yolu ile teşvik edilmesi konusunda vergi yükünün önemi vardır. Zira bu teşvikin gayesi, memlekette iktisadî kalkınmayı desteklemek olduğu gibi maddî belirtisi de vergi yükünün hafifletilmesidir.

İki türlü vergi yükü vardır:

Bunlardan birisi ferdî vergi yüküdür. Ferdî vergi yükü, bir kimsenin bir sene içinde ödediği vergilerin kendi gelirine bölünmesinden ortaya çıkan bir orandır. En geniş ifadesiyle ele alınırsa, bir senede Devlete ve Mahallî İdarelere (İl özel idarelerine ve Belediyelere.....) ödediği bütün vergilerinin toplamını ferdin yıllık gelirine bölmek suretiyle onun ferdî vergi yükünü bulmak mümkün olur.

Ferdî vergi yükü bir memlekette her ferde göre değiştiği gibi, bir kimsenin muhtelif senelerdeki vergi yükü de aynı olmaz.

Vergi yükünün diğeri de toplumsal olanıdır. Toplumsal Vergi Yükü; bir memlekette bir senede alınan çeşitli vergilerin yine bir senelik millî gelire bölünmesinden elde edilen orandır.

Toplumsal vergi yükü, her memlekete göre değiştiği gibi, bir memlekette de çeşitli senelerde çeşitli oranlar halinde görülebilir. Buna göre meselâ: Türkiye’imizde 1959 yılında devlet gelirleri tahsilâtı 5.739.545.000 ve millî gelir de 40.220.000.000 lira ise, devlet gelirleri yönünde bu yıla ait toplumsal vergi yükü, $5.739.545.000/40.220.000.000 = \%14.2$ olur.

Şimdi toplumsal vergi yükü yönünden, önce çeşitli memleketlerden; sonra da Türkiye’imizden misaller verelim.

Memleketler	Toplumsal Vergi yükü (Devlet gelirleri yönünden)
İtalya	%26,3
Yunanistan	%26,6
Japonya	%27,0
Birleşik Amerika	%31,8
Kanada	%34,8
Holânda	%37,7
İngiltere	%39,0
Fransa	%43,7
Avusturya	%43,9

Bu tablonun incelenmesinde de görülüyor ki gelişmiş memleketlerdeki vergi yükü, az gelişmiş memleketlere nazaran daha yüksektir.

Türkiyemizdeki Toplumsal vergi yükü:

Seneler	Devlet gelirleri yönünden vergi yükü
1953	%13,17
1954	%14,87
1955	%14,24
1956	%13,91
1957	%13,76
1958	%16,78
1959	%14,27

Özel İdareler ve Belediye gelirlerinden yapılan tahsilât da hesaba katıldığı zaman toplumsal vergi yükü aşağıda oranlar halinde görülmektedir:

Seneler	Özel İdare ve Belediye gelirleri tahsilâtı'da dahil vergi yükü
1953	%15,15
1954	%17,27
1955	%16,48
1956	%16,12
1957	%16,03
1958	%16,09
1959	%17,20

Toplumsal vergi yükü bakımından bir de şu özellik göze çarpar: Vasıtasız vergiler; toplumsal vergi yükü içinde, az gelişmiş memleketlere nazaran, gelişmiş memleketlerde daha büyük bir hisseye sahiptirler.

Aşağıdaki misal olarak verdiğimiz tablo, bu durumu göstermektedir.

Memleketler	Mali Yıl	Vasıtasız vergilerin Devlet vergileri içindeki oranı
Guatemala	1950	%10
Haiti	»	%13
İran	»	%17
Ürdün	»	%20
Mısır	»	%22
İtalya	»	%25
İsviçre	1954-1959	%24,4
İsrail	1954-1959	%37,15
B. Almanya	1953-1958	%40
Holânda	1954-1958	%56,5
B. Amerika	1954-1958	%80,8

Memleketimize gelince:

1953-1961 yılları arasında Vasıtasız vergiler; Devlet vergileri içinde %29 ile %38 arasında değişmektedir.

Misal olarak aşağıdaki tabloyu veriyoruz:

Yıllar	Bütün gelir içinde vasıtasız vergilerin oranı
1953	%29,39
1954	%32,83
1955	%32,98
1956	%37,21
1957	%32,83
1958	%32,94
1959	%33,48
1960	%31,78
1961	%38,71

Yatırımların Vergi yolu ile Teşvik edilmeleri :

Yatırımların vergi yolu ile teşvik edilmesinde biz, iki sistemden bahsedeceğiz. Bunlardan biri (Yatırımların Vergi Muafıkları), diğeri de (Yatırım İndirimleri) dir.

Yatırımların vergi muafıkları; yatırımları teşvik etmek amacı ile çeşitli yönlerden bunlara vergi muafıkları tanımak sistemidir. İktisadî ve malî politikada eskidenberi uygulanan bir usuldür. Memleketimizde de öteden beri çeşitli alanlarda uygulanmaktadır.

Yatırım indirimlerine gelince, bu daha yeni bir sistemdir. Ve müteşebbislerin, kazançlarından ayırıp yeni istihsal hamleleri için yatırıma aktardıkları meblâğların vergiden istisna edilmesi demektir.

Müteşebbislerin kazançları; umumiyetle gelir vergisi (hakikî şahıslarda) ve kurumlar vergisi (şirketler gibi hükmi şahıslarda) gibi vergilerle vergilendirilmekte olduğu için, yatırım indirimleri de yatırıma ayrılan kazançların bu vergilerden istisna edilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Böylece yatırımlar; yatırımların vergi muafıkları sisteminde meselâ gümrük resmi, arazi vergisi, bina vergisi, damga resmi gibi yardımcı vergiler bakımından himaye edildikleri halde, yatırım indirimlerinde bizzat teşebbüsün ilgili olduğu gelir veya kurumlar vergisi gibi ana vergi yönünden korunmaktadır.

Yatırımların Vergi Muafıkları :

Bu bahiste önce yabancı memleketlerdeki, sonra da daha geniş olarak memleketimizdeki yatırımların çeşitli vergi muafıklarına misaller vereceğiz.

A—) Yabancı memleketlerde Yatırımların Vergi Muafıkları :

Gerek gelişmiş, gerek az gelişmiş memleketlerde yatırımların, bir takım yardımcı vergi muafıkları ile himaye edilmekte olduklarını görüyoruz.

Bu hususta birkaç örnek verelim:

1—) Almanya’da otomobil endüstrisinin geliştirilmesi amacı ile otomobillerde bazı vergi muafıkları kabul edilmiştir.

2—) Meksika, Salvador ve Kolombiya gibi memleketlerde yeni kurulan sanayide bazı vergi muaflıkları kabul edilmiş ve bu muaflıklar muayyen bir müddetle sınırlanmıştır.

3—) Belçika, endüstri mamullerinin maliyetini düşürmek, bu suretle dış piyasalarda tutunmasını sağlamak amacı ile endüstri alanında bazı vergi azaltmaları yapmış, bu arada meselâ 1958 yılında yünli dokuma sanayiindeki muamele vergisini bir miktar düşürmüştür.

B—) Memleketimizde Yatırımların Vergi Muaflıkları:

Memleketimizde ötedenberi çeşitli kanunlarla, yatırımlara vergi muaflıkları tanınmış bulunmaktadır.

Şimdi bunlardan bazılarını inceleyelim :

1—) 5 Nisan 1341 tarihli ve 601 sayılı (Şeker Fabrikalarına tanınan imtiyazlar ve muaflıklar hakkındaki) kanun; şeker istihsali için yapılacak yatırımlara vergi muaflıkları tanıyan ilk kanunlarımızdan biridir.

Kanunun kabul ettiği muaflıkların belli başlıları şunlardır:

a—) Dahilde istihsal edilen şekerler, sekiz sene müddetle istihlâk, resminden muaftır.

b—) Pancar ekimi (şeker fabrikasında sarfedilmek şartı ile) on sene müddetle mahsulâtı arziye vergisinden müstesnadır.

c—) Fabrikaların ihtiyacı için çıkarılacak maden kömürü ve kireç imâli için işletilecek taş ocakları, resimlerden muaftır.

d—) Şeker fabrikalarının memur, müstahdem ve amelesi on sene müddetle temettü vergisinden muaftır.

e—) Şeker fabrikaları kurmak maksadı ile teşekkül eden şirketlerin hisse senetleri damga resminden muaftır.

2—) 28 Mayıs 1927 tarihli (Teşviki Sanayi Kanunu), Türkiye’de endüstri kalkınmasını canlandırmak amacı ile çeşitli vergi muaflıkları kabul etmişti. Bu muaflıklar şunlardır :

a—) Endüstri müesseseleri ile bunların bulundukları arazi, aşağıdaki vergi ve resimlerden muaftır:

Müsakkafat vergisinden,

Arazi vergisinden.

Kazanç vergisinden.

b—) Endüstri müessesesi vücuda getirmek maksadı ile kurulan şirketlerin hisse senetleri ve tahvilleri damga resminden muaftır.

c—) Endüstri müesseselerine ait olup memleket dahilinde bulunmayan veya kâfi miktarda istihsal veya imâl edilmeyen aşağıda yazılı maddeler; gümrük ve duhuliye resimlerinden muaftır:

Her nevi inşaat malzemesi,
İptidaî maddeler,
Her nevi makinalar ve aletler,
Yedek parçalar.

3—) 6747 sayılı (Şeker Kanunu) da, memlekette şeker istihsalı için yapılacak yatırımlarda çeşitli vergi muafıqları kabul etmektedir.

Bu muafıqlar şunlardır :

a—) Şeker fabrikası kurmak için kurulan anonim şirketlerin hisse senetleri damga resminden muaftır.

b—) Şeker fabrikalarının kurulması ve genişletilmesi için, Hükümetçe tasdik edilmiş projelerine göre hariçten getirilecek aşağıda yazılı maddeler; ithâlleri sırasında devlet, hususi idare ve belediyelere ait her türlü vergi, resim ve harçlardan muaftır:

Her çeşit inşaat malzemesi,
Her çeşit makinalar,
Her çeşit aletler,
Bu fabrikaların nakliye, tahmil ve tahliye tesisleri için lüzumlu malzeme.

4—) 3788 sayılı Çay kanununun 12. maddesine göre:

Dışardan getirilecek çay tohumundan gümrük resmi alınmıyacağı gibi, çay bahçeleri de kuruluşlarından itibaren sekiz sene arazi vergisinden muaf tutulmuştur.

5—) 6326 sayılı Petrol Kanununun 112. maddesiyle de :

Petrol ameliyatı için lüzumlu olan bütün malzemenin; bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 15 sene müddetle gümrük veya diğer ithal vergi ve resimlerinden muaf olarak ithal edilmesi kabul edilmiştir.

Yatırım İndirimleri :

Önce de işaret ettiğimiz gibi, müteşebbislerin (ki bunlar hakikî veya hükmi şahıslar olabilirler.) belli bir istihsal ve çalışma devresi içindeki kazançlardan ayırarak yatırıma aktardıkları meblâğların, yerine göre bazı şartlar ve kayıtlarla, vergi dışında bırakılması sistemine Yatırım İndirimi diyoruz.

Yatırım indirimleri; bir memlekette istihsal yapıcı sermayenin artmasını teşvik etmeleri yönünden iktisadî kalkınmada özel bir önem taşımaktadır. Sermayenin artması ise, özellikle yatırımlar sayesinde mümkün olur. Zira iktisadî kalkınmanın gerçekleştirilmesi için; uygun bir plân dahilinde yatırımlar yapılması, bu suretle çeşitli yönlerde istihsalin artırılması, maliyetin düşürülmesi ve nüfus başına isabet eden millî gelir payının çoğaltılması gerekmektedir.

Bütün bu ekonomik olaylarda en mühim rol, yatırımlara düşmektedir.

Devlet, müteşebbislerin yatırıma ayırdıkları kazançlarında vergi istisnası yapmakla zarar da etmiş olmamaktadır. Bunu bir misâl ile açıklayalım :

İleride de işaret edeceğimiz gibi, meselâ, Belçika'da yatırım indirimi sistemine göre; bir teşebbüsün, istihsale yarayan teçhizat, tesisat ve malzemeye yatırdığı fonların % 30 u, vergi dışı bırakılmaktadır.

Şimdi Belçika'da bir yünlü dokuma fabrikasının, 1961 takvim yılı kazancından 100.000 lira ayırarak bununla yeni makinalar satın aldığını ve yeni atelyeler tesis ettiğini (ki bunlar yatırımdır.) düşünelim. Bunun %30 u, yani 30.000 lirası gelir veya kurumlar vergisinden istisna edilecektir. Bu iş dolayısıyla devlet, 30.000 liranın vergisinden mahrum olacaktır. Fakat bu vergi indiriminin teşviki ile böylece istihsal vasıtalarını artırmış olan Fabrika, daha çok istihsalde bulunacak ve artan iş hacmi sebebiyle gelecek senelerde devlete çok daha fazla vergi verecek, neticede devlet, evvelce kaybettiğini ilerideki senelerde fazlası ile tekrar kazanacaktır.

Böylece Yatırımlarda vergi istisnaları kabul eden devlet, gelecek yıllar için yeni gelir kaynakları da hazırlamış olmaktadır.

Bu gün modern anlama göre vergi; eskiden olduğu gibi yalnız devletin masraflarını karşılamak için baş vurulan bir vasıta değil, aynı zamanda millî ekonominin gelişmesinde çeşitli fonksiyonları bulunan bir faktör haline gelmiştir.

Vergi yolu ile Ekonomiye istikamet verilmesi, bugün ayrı bir konu olarak ele alınmakta olduğu gibi; Devletin ifa ettiği çeşitli sübvansiyon hizmetleri (meccanî tahsil müesseseleri, Devlet Hastahaneleri, Öğrenci Yurtları ve benzerleri gibi...) dolayısıyla millî gelirin yeniden dağılışa tâbi tutulması da yine vergi yolu ile sağlanmaktadır.

Verginin bütün bu ekonomik fonksiyonları, çeşitli memleketlerde uygulanan çeşitli Vergi Politikaları ile tatbik sahasına konulur.

Bir memlekette istihsal sermayesinin artmasında ifa ettikleri mühim fonksiyonlar dolayısıyla Yatırım İndirimleri, ekonomiye istikamet veren bu vergi politikalarının önemli bir unsurunu teşkil ederler.

Yatırım İndirimi Çeşitleri :

Yatırım İndirimi, her zaman her memlekette aynı şekilde uygulanmaz.

Her memleket, ekonomik bünyesine uygun düşecek bir sistemi kabul etmeyi tercih etmektedir.

Bu noktadan hareket ederek belli başlı yatırım indirimi sistemlerini aşağıdaki şekillerde özetlemek mümkündür:

1—) Birinci sistem, Global sistemdir. Bu sisteme göre işletmeden çekilmeyen kazançlar, olduğu gibi vergiden istisna edilir. İktisadî bir işletme bir yıllık kazancından ne kadarını işletmeden ayırmış ise o miktarın vergisini ödeyecek, işletmede bıraktığı kazançları için vergi vermiyecektir.

İlk bakışta iktisadî kalkınmayı ileri derecede teşvik eder mahiyette gibi görülen bu sistemin en mühim mahzuru, işletmede kalan kazançların yatırıma aktarılıp aktarılmadığının araştırılmamasıdır. Zira işletmede kalan her kazancın yatırıma ayrıldığını kabul etmek mümkün değildir.

Özellikle, büyük kazançlarda yüksek dereceli müterakkî vergi usulünün uygulandığı memleketlerde müteşebbisler, yatırıma ayırmak maksadı ile değil, bu vergiden kaçınmak için kazançlarının mühim bir kısmını işletmeden çekmiyebilecekleri gibi, bunun dışında yatırımdan başka maksatlarla da kazançlarını yine işletmede bırakabilirler.

Bu bakımdan bu sistem, bugün pek rağbet görmemektedir.

2—) Yatırımları vergi yönünden himaye etmenin diğer bir şekli de gelir vergisi ve kurumlar vergisi nisbetlerini indirmektir.

Ancak bu vergi indirmesini, gelirin her parçasında uygulamak da doğru değildir. Zira istihlâke ayrılan kazançla yatırıma aktarılan kazancı

eşit muameleye tâbi tutmak, vergi adaleti bakımından da uygun düşmez. Onun için bu, gelir ve kurumlar vergisi nisbetlerini indirme sistemini, ancak teşebbüslerin yatırıma aktardıkları kazançları için uygulamak doğru ve âdil olabilir.

3—) Yatırım indiriminde diğer bir sistem de (Sınırlanmış Sistem) dir. Diğerlerine nazaran daha yaygın olarak uygulanan sistem budur.

Bu sistemde, işletmeden çekilmiyen bütün kazançlar vergi dışında bırakılmaz. Bu kazançlarda yatırım indiriminin uygulanması için bazı şartlar aranır. Diğer taraftan, yatırım indirimi uygulanırken bazı sınırlar da çizilir.

Meselâ: Belçika'da; İstihsale yarayan teçhizat, tesisat ve malzemeye aktarılan fonların % 30 u, vergiden istisna edilir. Belçika'da uygulanan bu sistem incelenirse şu sonuçlara varılır :

a—) Bir defa, işletmede bırakılan bütün kazançlar, yatırım indiriminden faydalanmamaktadır. Yatırım indiriminin uygulanması için kazancın hem işletmede kalması, hem de bu kazancın istihsale yarayan teçhizat ve malzeme gibi şeylere yatırılmış olması gibi şartların gerçekleşmesi lâzımdır.

b—) Diğer taraftan, teçhizat, tesisat ve malzemeye yatırılan fonların bütünü değil, ancak % 30 u, vergiden istisna edilmektedir. Böylece burada bir sınır da çizilmiş bulunmaktadır.

Sınırlanmış sisteme diğer bir iki misal daha vermek icap ederse, şu memleketleri işaret etmek mümkündür:

Hindistan ve Pâkistan'da iktisadî bir teşebbüs sahibi, gelirinin % 10 nu, yatırımlara aktardığı taktirde, bu gelir kısmı, gelir vergisinden istisna edilir. Burada da yine bir takım şartlar kabul edilmiş bulunmaktadır. Şöyle ki: yatırım indiriminden faydalanmak için, işletmede bırakılan gelirin yatırımlara ayrılmış olması ve miktarının da % 10 oranına ulaşması gerekmektedir.

Diğer taraftan İsveç'te, yatırım indiriminden faydalanmak için, teşebbüslerin, resmî sıfatı hâiz bir Ofise müracaat ederek yatırım programlarını bu ofise kabul ve tasdik ettirmeleri lâzımdır.

Bugün yatırım indirimini kabul eden memleketlerin pek çoğu sınırlanmış sistemi uygulamakta, işletmede bırakılan kazançların yatırım indiriminden faydalanabilmeleri için bir takım kayıtlar ve şartlar koymaktadırlar. Bu şartların en mühimi, yatırım indirimine tâbi olacak, yani ver-

giden istisna edilecek kazançların mutlaka yatırıma aktarılmış olmalarıdır. Kazancın yalnız işletmeden çekilmemiş olması, sınırlanmış sistemde, yatırım indiriminin uygulanmasını icap ettirmez.

Bundan başka diğer şartlar ve kayıtlar da vardır. Bunların örneklerini de yukarıdaki satırlarda vermiş bulunuyoruz.

Şunu da ilâve edelim ki, yatırım indirimi; bunu kabul eden memleketlerde, esas itibarıyla gelir vergisi ve kurumlar vergisinde uygulanmaktadır. Zira umumiyetle fertlerin iktisadî teşebbüsleri gelir vergisine, kurumların (sermaye şirketleri gibi...) teşebbüsleri ise kurumlar vergisine konu teşkil etmektedir.

Yatırım İndirimlerinin Şümûlü:

Yatırım indirimlerinin şümûlü bahsinde; hangi kazançlarda yatırım indiriminin uygulanacağı, hangi ekonomik teşebbüslerin bu indirimden faydalanacağı, indirimden faydalanmak için yatırımın asgarî miktarının neden ibaret olması gerektiği gibi hususlar yer almaktadır.

Konu, bütün bu yönlerden şu şekilde incelemek mümkündür:

1—) Yatırım indirimini kabul eden memleketlerde, bu indirim umumiyetle zirai ve ticarî kazançlarda uygulanmaktadır. (Endüstri alanındaki kazançların da ticarî kazanç mahiyetinde olduğunu burada hatırlamak gerekir.) Zira, yatırım indiriminden beklenen netice, istihsal sermayesinin artırılması ve dolayısıyla iktisadî kalkınmanın hızlandırılmasıdır. İstihsal sermayesinin artırılması ise, ancak zirai ve ticarî kazançların yatırıma aktarılması ile mümkün olmaktadır.

Bu bakımdan zirai ve ticarî kazançların dışında kalan serbest meslek kazançları ile menkul ve gayri menkul sermaye iratları, yatırım indirimi şümûlüne girmemektedir. Çünkü bu çeşit kazanç ve iratlar, iktisadî kalkınmada yapıcı bir rol ifa etmemektedir.

Ancak burada şu noktayı açıklamak lâzımdır. Meselâ; gayri menkul sermaye iratları, yine aynı mahiyette irat getirecek gayri menkullere yatırıldıkları zaman bunlarda yatırım indirimi bahis konusu olmaz. Zira bu iratların prodüktif bir mahiyeti ve iktisadî kalkınmada mühim bir rolü yoktur.

Fakat bir gayri menkul sahibi, gayri menkullerinden elde ettiği iratları zirai veya ticarî işletmelere aktarırsa, artık bu işletmeler yatırım indirimi şümûlüne girmiş olurlar.

Menkul sermaye iratları (meselâ: Bankalardaki mevduatın faizleri...) hakkında da aynı şeyleri söylemek mümkündür.

2—) Yatırım indirimlerinin şümûlünde bahis konusu olan noktalardan birisi de, hangi ekonomik teşebbüslerin bu indirimden faydalanacağı meselesidir.

Özellikle az gelişmiş memleketlerde, ferdi sermayeler umumiyetle global miktarlara ulaşamadığından, bu memleketlerde büyük iktisadi işletmelerin doğmasını ve büyük istihsalin geliştirilmesini sağlamak için, Anonim Şirketlere özel bir önem verilmektedir. Bu bakımdan bazı memleketlerde, yatırım indirimlerinin yalnız Anonim Şirketler için kabul edilmesi yolunda bir temayül mevcuttur.

Diğer yönden yatırım indirimleri, iktisadî kalkınmada, kalkınma hızının artırılmasını, diğer bir ifade ile millî gelirin daha büyük bir kısmının yatırıma aktarılmasını teşvik ettikleri için, gerek Anonim Şirketler, gerek ferdi teşebbüsler halinde yapılan prodüktif faaliyetlerin hepsinde yatırım indiriminin uygulanmasını faydalı ve lüzumlu görenler de vardır.

3—) Yatırıma ayrılan kazançların miktarı da önemli bir nokta teşkil eder. Umumiyetle, yatırıma aktarılan kazançların pek küçük miktarda olmaması aranmaktadır. Zira, pek küçük miktarların yatırıma ayrılmasından istihsal ve iktisadî kalkınma bakımından mühim bir fayda beklenmez.

Bu sebeple yatırım indiriminden faydalanmak için, yatırımın belli bir miktara ulaşması şartı düşünülebileceği gibi; yatırımın, yıllık kazancın belli bir oranından az olmaması da şart koşulabilir.

Gerek yatırıma ayrılan kazanç payının belli bir miktarda olması; gerek bu payın yıllık kazancın belli bir oranından az olmaması gibi şartları aramak, esasen sınırlanmış sistemin icaplarındandır.

4—) Yatırım indirimlerinde şu noktanın da incelenmesi gerektir:

Yatırım indiriminin, mevcut teşebbüslerin yapacakları yatırımlarda tatbiki tabiidir. Burada tereddüt edilecek bir cihet yoktur.

Fakat bir memlekette yatırım indirimi sistemi kabul edildikten sonra yeniden kurulacak teşebbüslerin ilk işe başlama yatırımları da yatırım indiriminden faydalanacak mıdır? İşte burada yatırım indiriminin uygulanması doğru görülmemektedir. Zira, yeni kurulan teşebbüs ve işletmeler; yukarıdaki (yatırımların vergi muafıkları) bahsinde de işaret ettiğimiz gibi, yatırımların vergi muafıkları ile esasen himâye edildikleri için, bunlarda yatırım indirimine gitmeye lüzum da yoktur.

5—) Yatırım indirimlerinin şümûlünde bir de, hangi yatırımların indirimine dahil olacağı meselesi vardır.

Bu hususta en mühim ölçü; yatırımın prodüktif olması, istihsalı artırıcı veya istihsalın vasıflarını daha mükemmel hale getirici ve nihayet maliyeti düşürücü mahiyette olmasıdır.

Bu noktadan hareket ederek, indirimden faydalanması gereken yatırımlardan bazılarını şöylece sıralayabiliriz:

Endüstride yeni makinalar satın alınması,
Standardizasyonu sağlayacak teçhizat ve malzeme temini,
İlmî ve teknik araştırma masrafları,
Maden istihsalini artıracak tesisat masrafları,
Ziraatte ilâçlama masrafları,
Kimyevî gübreler için yapılan masraflar

Yatırım İndirimi Tatbikatı :

Konumuzun bu son bölümünde, yatırım indirimlerinin çeşitli memleketlerdeki tatbik şekillerinden bahsedeceğiz.

Burada görülecektir ki, sınırlanmış sistem bu memleketlerde hemen hemen yaygın bir halde uygulanmaktadır.

Yatırım İndirimi; gerek gelişmiş, gerek az gelişmiş çeşitli memleketlerde birbirinden az çok farklı şekillerde mevcuttur. Ancak bugün için, yatırım indirimini kabul etmiş olan memleketlerin çoğunluğu teşkil etmemekte olduklarını da burada ilâve etmek gerekir.

Bu husustaki belli başlı tatbikat aşağıda sıralanmıştır :

1) Hindistan ve Pakistan :

Bu memleketlerde bir iktisadî teşebbüs sahibi, gelirinin % 10 nu, yatırımlara aktarırsa bu gelir kısmı, gelir vergisinden istisna edilir.

Diğer taraftan, Hindistan ve Seylân'da, kazançlarının % 6 sını yatırımlara aktaran yeni kurulmuş iktisadî işletmeler, beş sene için ve yatırıma ayrılan bu kazanç miktarı üzerinden, vergiden istisna edilmektedir.

Görülüyor ki, bu memleketlerde uygulanan bu yatırım indirimi sistemleri, sınırlanmış sistemin çeşitli örnekleri mahiyetindedir.

2—) İsveç :

İsveç'te, teşebbüs sahipleri ve özellikle sermaye şirketleri gibi kurumlar, kazançlarının % 40 nı, yatırım fonu olarak ayırabilirler. Ayrılan bu fonun yine % 40 nı, Riks bankasına yatırılması lâzımdır. Teşebbüs sahipleri, ondan sonra, resmî sıfatı hâiz bir Çalışma Ofisine müracaat ederek, bu yatırım fonları ile ne gibi yatırımlar yapacaklarına dair hazırlayacakları yatırım plânlarını bu ofise kabul ve tasdik ettirirler. Böylece bu plânları Ofis tasdik ederse, teşebbüs sahipleri, bu yatırımları dolayısıyla, yatırım. indiriminden faydalanırlar.

Yatırıma ayrılan fonların, hakikaten yatırıma aktarılması gerektir. Aksi halde, normal vergiden başka % 10 nisbetinde ayrıca bir vergi daha alınır.

İktisadî kalkınmadaki ileri hamlesi ile ve nüfus başına isabet eden millî gelir payının yüksekliği ile Avrupa'da örnek bir memleket olan İsveç, yatırım indirimi sisteminin de adetâ memleketi sayılmaktadır.

Yukarıda özelliklerini gösterdiğimiz İsveç yatırım indirimi de sınırlanmış sistemin güzel bir örneğidir.

3—) Batı Almanya :

Batı Almanya'da şöyle bir yatırım indirimi usulü vardır:

Ferdî iktisadî teşebbüslere ait yatırımların % 50 si, vergi dışında bırakılmıştır. Diğer taraftan, gemi inşaatında yapılan yatırımlar için de bu mahiyette bir himâye sistemi kabul edilmiştir.

4—) Belçika :

İstihsalde maliyetin düşürülmesini, kalitenin yükseltilmesini, istihsaldeki usûllerin mükemmelleştirilmesini sağlayacak mahiyetteki malzeme ve teçhizata aktarılan fonların % 30 u, vergi dışında bırakılmaktadır.

Bu yatırım indirimi sistemi, Belçika'da on yıla yakın bir zamandan beri hem ziraat, hem endüstri alanında uygulanmaktadır.

Şu halde ziraatta; modern ziraat makinaları satın almak, elektrik enerjisi ve kimyevî gübreler kullanmak, teknik sulama tesisatı vücuda getirmek, ziraatı tehdit eden hastalıklarla savaşmak gibi maksatlarla yapılacak yatırımlar bu yatırım indiriminden faydalanacağı gibi; endüstride

de bol ve ucuz istihsalî sağlayacak yeni makinalar, istihsalde standardizasyonu temin edecek teknik tesisat ve malzeme, fennî ve ilmî araştırmalar için yapılacak yatırımlar da aynı şekilde indirimin şümûlüne girecektir,

5—) İngiltere :

İngiltere’de; dağıtılan şirket kazançları % 17,5, dağıtılmayan şirket kazançları ise % 2,5 nisbetinde bir (Profit-Tax) ile vergilendirilmiştir.

Profit-Tax, İngiltere’de sermaye şirketlerinin tâbî olduğu bir çeşit kazanç vergisidir.

Dağıtılmayan, yani işletmede kalan kazançlarda vergi indirimi yapıldığına göre, bu İngiliz sistemi, tam olmamakla beraber, kısmen Global sisteme benzemektedir.

6—) Holanda :

Holânda’da şöyle bir yatırım indirimi usulü vardır :

Önceleri, bir işletmenin yatırıma ayırdığı kazancın % 20 si vergiden istisna ediliyor, bu da yatırım siparişinin yapıldığı yıldan başlayıp, her yıl % 4 üzerinden beş yıl devam ediyordu. Sonra bu % 20 nisbeti % 16 ya indirilmiş ve her yıl % 8 den iki yıl devam etmesi kabul edilmiştir.

Yatırım indirimi, bilanço esasına göre defter tutan işletmelerin 3000 Florini geçen yatırımları için tatbik olunur.

Emlâk ve arazi almak için yapılan masraflar yatırım sayılmaz. Diğer taraftan yatırım indirimi konusuna giren mallar on yıl içinde satıldıkları takdirde, satışın yapıldığı yılın ve onu takip eden dört yılın vergiye tâbî kazançları, belli nisbette artırılır. Böylece, yalnız vergiden kurtulmak için yapılan aldatıcı yatırımların, yatırım indirimi himayesine girmesi önlenmiş bulunmaktadır.

7—) Fransa :

Fransa’da, daha ziyade endüstri alanında yatırım indirimi, amortismanı artırmak, başka bir ifade ile yatırımlar için hususi bir amortisman kabul etmek şeklinde uygulanmaktadır.

Modern istihsal vasıtaları, modern makinalar, lâboratuvarlar, enerji tesisleri gibi hususlarda % 10 nisbetinde hususi bir amortisman uygulan-

makta ve bunların beş yıldan çok bir istimal müddeti olması da aranmaktadır

Diğer taraftan bunların Fransa'da imâl edilmiş olmaları da lâzımdır.

İhracatçılar lehine, yatırım indirimi mahiyetinde kabul edilen hususî amortismanlar da vardır.

Fransa'da, yatırımlar için hususî amortisman rejimi tatbikinden başka doğrudan doğruya indirim usulü de mevcuttur. Meselâ, fennî ve ilmî araştırmalar için yapılan yatırımlarda % 50 oranında bir yatırım indirimi kabul edilmiştir.

Türkiye'de Yatırım İndirimi :

Bugün Türkiye'de yatırım indirimi mevcut değildir. Ancak; Maliye Bakanlığı, Üniversite ve hususî sektör temsilcilerinden mürekkep olarak teşkil olunan ve 1961 yılında faaliyette bulunan (Vergi Reformu Komisyonu) tarafından, Türkiye'de de yatırım indiriminin kabulü ve uygulanması teklif edilmiştir.

Sözü geçen Vergi Reformu komisyonunun teklif ettiği yatırım indirimi sisteminin ana hatları, aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

A—) Gelir Vergisi bakımından :

1—) Yatırım indirimi; ticarî ve ziraî kazançlarda uygulanır.

2—) Ancak bilânço esasına göre tesbit edilen ticarî ve ziraî kazançlarda yatırım indirimi uygulanabilir.

3—) İndirimden faydalanan yatırımların; prodüktiviteyi artırıcı, istihsalî genişletici, mahsul ve mamûllerin vasıflarını ıslah edici olması yahut ilmî ve teknik araştırmalara veya kültür seviyesini yükseltmeye yönelmiş bulunması lâzımdır.

Bu özellikleri taşımak şartı ile; makina, tesisat, teçhizat, nakil araçları, ziraatte kimyevî gübreler ve ilaç gibi aktif kıymetlerin tedarik edilmesi için yapılan yatırımlar, indirimden faydalanır.

4—) İndirimden faydalanması için yatırımın, Devlet Plânlama Teşkilâtı tarafından hazırlanan umumî kalkınma plânına uygun olması da lâzımdır.

5—) Yatırımların indirimden faydalanmaları için bunların, yukardaki maddelerde sayılan özellikleri taşımakta olduklarının Yatırım Ofisi tara-

findan tetkik edilip tasdik olunması gerektir. Bu maksatla, yatırım projelerinin bu ofis tarafından incelenmesi icap edecektir.

6—) Diğer taraftan yatırımlar için belli bir miktar da teklif olunmaktadır. İndirimden faydalanacak yatırımların en az 250.000 lira değerinde olması gerektir. Ziraat alanındaki yatırımlar için bu miktar, 125.000 lira olarak gösterilmektedir.

7—) Yatırım indirimi nisbetine gelince: bu nisbet, yatırımın % 30 u, olarak teklif edilmiş; ziraat yatırımlarında ise % 60 olarak tesbit olunmuştur.

8—) Yatırım indiriminden faydalanan aktif kıymetlerin başkalarına satılmaları veya devir edilmeleri halinde nasıl hareket edileceği hakkında da gerekli hükümler teklif edilmektedir.

B—) Kurumlar Vergisi bakımından :

1—) Gelir Vergisi konusunda teklif edilen yatırım indirimi hükümlerinin, kurumların ticarî ve zirâî kazançlarında da tatbik edilmesi kabul olunmaktadır.

2—) Yatırım indiriminin nisbeti ise; umumiyetle yatırımın % 60 şı, bölge kalkınması ile ilgili yatırımlarda da yatırımın % 75 şı olarak işaret edilmektedir.

Netice :

İkinci yarısında yol almakta bulunduğumuz Yirminci Yüzyılın ekonomik formülü iktisadî kalkınmadır.

İktisadî Kalkınmanın hedefi ise; memlekette sağlam ve plânlı ekonomik esaslara dayanan bir istihsal ve mübadele sistemi tesis ederek millî hasıladan her ferde düşen payın gittikçe çoğaltılması, daha açık ifadesiyle ferdin alış ve istihlâk kabiliyetinin artırılmasıdır.

İktisadî kalkınmayı sağlayacak faktörler içinde yatırımlar başta gelmektedir. Bugün gelişmiş olsun, az gelişmiş olsun bütün memleketler plânlı yatırımlar yapmakta adeta birbirleriyle yarış halindedir. Bu yatırımlar içinde, hususî teşebbüs sahiplerinin yaptıkları özel yatırımlar önem itibarı ile ön plânda geliyor. Âmme sektörünün yatırımları da özel yatırımların yardımcısıdır.

İktisadî kalkınmadaki önemi açıklamaya ihtiyaç göstermeyecek kadar ileri olan özel yatırımlar, çeşitli memleketlerde vergi yolu ile teşvik edilmektedir. Bunun misallerini, konumuzun ilgili bölümlerinde gördük. Bu yönden, yatırımların vergi yolu ile teşvik edilmeleri, iktisadî kalkınmanın özel bir cephesi olarak kabul edilebilir.

**İTALYAN SİNEMA HUKUKU, ÖZELLİKLE FİLM KONTROL
MEVZUATI VE UYGULANMASI ÜSTÜNE İNCELEMELERE
DAİR RAPOR**

Hazırlayan:
Âlim Şerif ONARAN
İçişleri Bakanlığı Tetkik Müşaviri

1 — İtalyada film sansürü: UNITALIA'nın (İtalyan filmlerinin propagandasını yapmak ve İtalya dışında müşteri bulmakla görevlendirilmiş teşkilât) genel müdürü Dr. Alberto FIORETTI vasıtasıyla Turizm ve Temaşa Bakanlığında, Prof. Mario D'ERMO ve Genel Müfettiş Dr. Gianni DE TOMASI ile tanışıldı. Bu zevattan ilki, mevcut beş film kontrol komisyonundan birinin başkanı olduğu gibi, yeni film kontrol kanunu projesinin hazırlayıcısı ve adı geçen Bakanlığın müşaviridir. Diğeri de bir diğer kontrol komisyonunun başkanındır.

Bu beş komisyonun üzerinde iki adet temyiz komisyonu vardır. Temyiz komisyonlarının faaliyetlerine katılmak imkânı bulunamadı.

İtalya'daki sinema mevzuatı incelendikten sonra, D'ERMO ve DE TOMASI nin başkanlık ettikleri komisyonların kontrol çalışmalarında bulunuldu.

İtalya'da filmlerin resmî kontrolü 24 Eylül 1923 tarihli ve 3287 sayılı bir kanuna ve bu kanunun uygulanmasını gösterir bir tüzüğe göre yapılmaktadır. (Bu tüzüğün ve uygulanışını sağladığı kanunun tercümesi ilişikte sunulmuştur.)

Musolini yönetimindeki faşist devirde siyasî ve ahlâkî sansür bütün şiddetiyle devam etmiştir. Buna ait acı hatıraları Leopoldo ZURLI'nin MEMORIE INUTİLE (La Censura nel Ventennio) adlı kitabında izlemek mümkündür.

İkinci Cihan Harbinin sonunda Tüzükte bazı değişiklikler yapılarak mevcut demokratik rejim uyarınca siyasî sansür kaldırılmış ve filmleri kontrol etme görevi İçişleri Bakanlığından alınarak, Turizm ve Temaşa Bakanlığına verilmiştir.

Turizm ve Temaşa Bakanlığı erkânından birinin başkanlığında, İçişleri Bakanlığından bir temsilci ve Adalet Bakanlığından bir yargıçtan oluşmuş üçer kişiden ibaret bulunan bu sansür kurulları filmlerde, âdab'a (buon costume) uygun olmayan hususları tespit etmekle görevlidir. Faşizm devrinde uygulanan senaryo kontrolü harpten sonra kaldırılmış olduğu için kontrol edilen filmler üzerinde önemle durulmak zorunluğu hissedilmektedir.

Âdab'a uygunluk üstüne yapılan sansürün dışına çıkılmamak gerektiği halde, UNITALIA hukuk müşaviri Armando PIERINI nin de işaret ettiği gibi; suça tahrik, rejim propagandası, din ve mukaddesata hakaret gibi hususlar da dolayısıyla âdab'a uygunsuzluk telâkki edilerek sansür edilmektedir.

İtalya'da, filmciliğe Neo-realist Okulun soktuğu sosyal konular, sinemaya aşırı hürriyetçi ve sol bir hava getirdiğinden ve yine müşteri bulma gayesiyle san'at maskesi altında açık-saçık filmler yapma temayülü arttığından, kilisenin, daha çok Hristiyan Demokrat milletvekilleri aracılığıyla dolayısıyla, ya da kendi bünyelerindeki kontroller ve yayınlariyle doğrudan doğruya vaki tesirleriyle ve neo-faşist bir ruhun da baskısıyla, film sansürünün şiddetlendirilmesi ve onun yanı sıra tiyatroya da sansür konması için ters bir yol tutulmuştur.

Halbuki 1951 yılındanberi Faşist devri kalıntısı mevzuatın kaldırılması ve İtalyan Anayasasındaki «San'at ürünü sansür edilemez.» hükmü uyarınca sansürün bertaraf edilmesi, hiç değilse mevzuatın tadil edilerek sansür kurullarına bu işten anlayan serbest meslek erbabı, ya da film sanayiinden temsilcilerin de katılması için, Turizm ve Temaşa Bakanlarının şahısları hedef tutularak gerek basında, gerekse parlamentoda bir mücadele açılmışken, 1956 yılında hazırlanan ilk kanun projesi, müteaddid defalar parlamentodan geri çevrilmiş; 1961 de Senatonun uzun ve çekişmeli müzakereler sonunda kabul ettiği ve bir sureti ilişkikte taktim kılınan tasarı da Millet Meclisince Bakanlığa geri çevrilmiştir.

Bu tasarı yeniden düzenlenerek bugünlerde İtalyan Danıştayına sevkedilecek; ancak, Meclise tekrar sevkedilmeden önce yeni seçimlere gidileceği için tasarının kanunlaşması gecikecektir.

Meclise 4-5 kere gelip giden işbu tasarı geri çevrildikçe, eski mevzuatın uygulanmasına devam edilmektedir.

İtalyan parlamentosunun terekküp tarzı, Basın ve Politika çevrelerinde önemli telâkki edilen bu kanunun tezelden çıkarılmasına bir handikap teşkil etmektedir.

Son iki yıl zarfında belli başlı gazete ve dergilerin baş konularından birini film sansürü teşkil etmekte, zaman zaman meslek teşekküllerinin toplantılarında Hükümet ve Parlamentonun görüşü protesto edilmektedir. Hatta, sinema ve tiyatrolar, 1961 Kasım ayında, protesto kabilinden, bir gün için kapılarını halka kapamışlardır.

İtalya'da film sansürü işi bir çıkmazdadır, dense yeridir.

2 — UNTTALIA, İtalya'da yapılan filmlerin; dergiler, bültenler, fotoğraflar yayınlanmak ve festivaller tertip edilmek suretiyle dünyanın dört bir bucağında propagandasını yapmaktadır. İstanbul'da da bir bürosu bulunan bu teşekkül, Fransada, Kuzey Avrupada, Brezilyada, İstanbulda ve sair on kadar büyük merkezde İtalyan Film Haftaları adı ile festivaller tertipleyerek can propağandalarla İtalyan filmleri için müsait pazarlar bulmaktadır. İtalyan hükümeti bu teşekkül için Devlet bütçesindeki faslı mahsusundan geniş para yardımları yapmaktadır.

Bilhassa san'at ve terbiye filmlerine vâki devlet yardımını sağlayan mevzuatın yanibaşında bu propağanda çalışmaları da İtalyan filmciliğinin gelişmesinde âmil olmaktadır.

3 — Ayrıca ziyaret ettiğim, temeli Musolini idaresinin son yıllarında atılmış CINECITTA isimli stüdyolarla; bu stüdyolara kalifiye rejisör, teknisyen ve artist yetiştiren CENTRO SPERIMENTALE DI CINEMA- TOGRAFIA (Sinema Deneysel Merkezi) ve çekilen filmlerin teknik basımını yapan TECHNOSTAMPA adlı özel bir müessese de gezilmiş ve bizde iyi intibalar bırakmıştır.

Yurdumuzda da, daha çok devlet eliyle, bu gibi müesseselerin kurulması ve bu sahada İtalyanların örnek tutulması şayanı tavsiyedir.

4 — VATİKAN BÜYÜKELÇİLİĞİ'nin aracılığıyla PAPALIK FİLM KOMİSYONU Başkanı Monsenyör Martino O'CONNOR ve Komisyon Sekreteri Monsenyör Albino GALETTO ile de birer konuşma yaptık.

Kendilerinden edindiğim, gelmiş geçmiş papaların yayınladığı VIGILANTI CURA ve MİRANDA PRORSUS gibi, Kilisenin sinema, tiyatro ve televizyon misüllü yayın araçları üstüne fikirlerini açıklayan beyanlarım muhtevi broşür ve kitaplar tetkik edilerek yapılan bu konuşmalar, faydalı olmuştur. Protestan Kilisesinde olduğu gibi Katolik Kilisesinde de, daha geniş bir uygulama sahası içinde, Kilisenin filmlerin gösterilmesine müdahale ettiği anlaşılmaktadır.

Her ne kadar Monsenyör Albino GALETTO, Kilisenin sansür yapmadığı ancak hristiyan vicdanı için objektif endikasyonlar tespit ettiği

söylediyse de, her Katolik Kilisesi bulunan merkezde birer büro marifetiyle orijinal veya dublajı yapılmış filmlerin görülerek; katoliklere, yayın vasıtasıyla, ahlâk için zararlı veya zararsız, ya da çocuklar gidebilir veya gidemez şeklinde sunulan bu endikasyonların dolaylı bir sansürden başka bir şey olmadığı aşîkârdır.

Netice olarak, yeni Anayasamızın getirdiğı özgürlük ruhuna uygun düşecek yeni bir mevzuat için bu konuda İtalya, en iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Ancak İtalyanın film sansürü tecrübelerinden faydalanmak suretiyle, sırası gelince, yeni mevzuatımızın hazırlanışı esnasında bazı hususların göz önünde tutulması yararlı olacaktır. *

İtalyada Sinema Filmlerinin Resmi Kontrolüne ait Mevzuat

Kanun Tarihi : 24 Eylül 1923

» No.sı : 3287

(6 Kasım 1924 gün ve 259 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmıştır.)

Tanrının lûtfu ve Ulus'un iradesiyle
İtalya Kralı
VITTORIO EMANUELE III.ün

3 Ocak 1922 gün ve 1601 sayılı kanunla hükûmete bağışladığı olağanüstü yetkilere göre;

25 Haziran 1913 günlü ve 785 sayılı kanun;

9 Ekim 1919 günlü ve 1953 sayılı krallık tüzüğü gözönünde tutularak;

Bakanlar Kurulu Başkanı ve İçişleri Bakanımızın; Maliye, Adliye, Kültür İşleri ve Ulusal Ekonomi Bakanlarıyla mutabakata vararak yaptığı teklif üzerine;

Bakanlar Kurulunda tezekkür edildikten sonra;

Aşağıdaki hususların karar altına alındığını arzederiz:

* Son günlerde İtalyan hükûmeti ve parlamentosunda film sansürünün kaldırılması için kuvvetli bir cereyan mevcut olduğu duyulmaktadır. Bu hususun gelişim safhalarını ilerde başka bir yazımızda izah edeceğiz. A.Ş.O.

Madde 1.

Kralın hükümeti, ister yurd içinde yapılsın, ister dışarıdan yurda sokulsun, kraliyet dahilinde halka gösterilecek, ya da yurd dışına çıkarılacak sinema filmleri üstünde, taktim kılınan işbu kararı itmam eden ekli tüzük taslağına göre kontrol icra etmek yetkisini haizdir.

Madde 2.

Bundan önceki maddede adı anılan bütün filmler, 9 Ekim 1919 gün ve 1953 sayılı Tüzüğün ikinci maddesi hükmüne göre bir vergi ödemeğe zorunlu tutulur.

Madde 3.

Bir sinema filminin tümünü, ya da bir kısmını kontrole arzetmiyen bir kimse, 100 liretten 1.000 lirete kadar para cezasına ve bir aya kadar hafif hapis cezasına uğratılır.

Aynı suçtan tekrerrür halinde, para cezası 200 liretten 2200 lirete, hafif hapis cezası 3.günden bir aya kadardır.

Suçlu, bu maddenin ilk bendinde derpiş edilen halde, ikinci maddede zikredilen film kontrol vergisinin beş katı kadar bir parayı da Hazineye ödemeğe zorunlu tutulur.

Tekerrür halinde alınan miktar on katıdır.

Herkim, tüm ya da parçalı olarak yasaklanmış filmleri gösterirse 1.000 liretten 10.000 lirete kadar para cezasına ve 10 günden bir aya kadar hapis cezasına uğratılır.

Şayet yurd dışına çıkarılan film, tümü ya da parçası itibariyle evvelden sansürce yasaklanmışsa; para cezası, 2.000 liretten 10.000 lirete, hapis cezası, 10 günden bir aya kadardır.

Madde 4.

Şu hususlara uymayanlar Ceza Kanununun 285. maddesi uyarınca cezalandırılırlar:

1. Herkim, bu Kanunun ve eki Tüzüğün hükümlerine göre, sinema filmlerinin umuma gösterilmesine mâni olursa;

2. Herkim, ne şekilde olursa olsun, yukarıda anılan çeşitte sahih belgeleri, izin verildiği durumdakinden farklı şekle sokmak gayesiyle, tüm ya da parçalı olarak değiştirirse;

3. Herkim, iznin şartlarının dışında değiştirilmiş ya da ilâveler yapılmış bir filmi oynatır, ya da oynatması için başkasına verirse;

Bu cezaya ilave olarak, her halde, 500 lireden 5.000 lirete kadar para cezası verilir.

Madde 5.

Bu kanunun hükümlerine uygun olmayan ya da aykırı bulunan her çeşit hüküm kaldırılmıştır.

Devlet mühürüyle mühürlenmiş olan işbu kanunun, İtalyan Kraliyet kanun ve tüzük külliyatına sokulmasını ve gözönünde tutulmak ve tutturulmak üzere yayınlanmasını bildiririz.

Roma, 25 Eylül 1923
VITTORIO EMANUELE
Mussolini - De Stefani -
Oviglio - Corbino.

T Ü Z Ü K

Başlık 1.

Madde 1.

Hiç bir sinematografik film, İçişleri Bakanlığında (şimdi Turizm ve Temaşa Bakanlığı) filmin tamamının gösterilmesiyle icra kılınan bir revizyona uğramadan ve bununla ilgili izin elde edilmeden Kraliyet içinde gösterilemez. - (8. madde hükmü müstesnadır;)-

Yurd dışına gönderilecek filmler de aynı hükme tabidir.

Bu filmin birden fazla kopyeleri bulunduğu takdirde, sadece birinin kontrol edilmesi kâfidir; yeter ki diğerleri bunun aynı olsun.

Madde 2.

29.12.1949 gün ve 958 sayılı kanunun 6. maddesiyle şu yolda tadil edilmiştir: (Tatil edilmiş hükümleri ihtiva eden ek'e bakınız.)

Madde 3.

Halka gösterilecek filmlere, aşağıdaki hallerde izin verilmez:

- a) Sahne, vak'a ve konusunda edep, ahlâk, örfü adet ve kamu nezahatine aykırı hususlar varsa;
- b) Sahne, vak'a ve konusunda, ulusal haysiyet ve şerefi lekeleyecek, kamu düzenini bozacak, ya da uluslar arası iyi münasebetlere aykırı hususlar varsa;
- c) Sahne, vak'a ve konusunda, kamu kurumlarının, ya da yetkililerinin, kamu memur ve görevlilerinin, ordu ve sair silâhlı görevlilerin haysiyetini incitecek, ya da kanunun suç saydığı bir vakıaya dayanan; kişilerin onuruna dokunan, sosyal sınıflar arasında kin uyanmasına sebep olacak hususlar mevcutsa;
- d) Sahne, vak'a ve konularında, hayvanlara karşı bile olsa, kıyıcılıkla ya da nefret uyandırır biçimde davranıldığı gösterir; etki yapacak şekilde suç işlendiği, ya da intihar edildiği gösteriliyorsa; ameliyat edildiği, ipnotizma ya da ispritizma yapıldığı gösteriliyor ve genellikle sahne, vak'a ve konusunda ders teşkil edecek ve suça sürükleyecek hususlar varsa.

Madde 4.

Yurd dışına çıkarılacak filmlerden ekonomik ve politik menfaatlara; milletin âmme müessese ve selâhiyetli makamlarının, âmme kudretini temsil eden memurların (polis) ordu ve başka silâhlı kuvvetlerin haysiyet ve prestijine zarar verecek ya da yabancı diyarlarda yurdumuz hakkında yanlış ve zararlı değerlendirmelere yol açacak veya uluslararası iyi münasebetleri bozacak olanlara izin (nulla-osta) verilmez.

Madde 5.

İzin talebi, görülecek filmle birlikte ve biri bağlı A örneğine uygun şekilde pullanmış olarak iki nüsha halinde İçişleri Bakanlığına (film kontrol servisi (şimdi Turizm ve Temaşa Bakanlığına (Temaşa Gn. Md.) yollanmalıdır.

Pullu nüsha, talep imza edilmeden önce, ya arşivdeki kabul memuru, ya da ilgili tarafından her taleb'e tarih düşürülmek suretiyle imza edilmelidir. Filmle ilgili talep birden fazla sahifede yapılmışsa, her sahife aynı miktar pul yapıştırıldıktan sonra bu pullar iptal edilmek suretiyle işlem yapılmalıdır.

Talep, film âmili ya da ithalatçı adına ve onu meşru şekilde temsil eden kimse tarafından imza edilmelidir.

Yabancı firmalar, İtalyada, ikinci bir şube ve meşru temsilciler bulundurmaldırlar. Bu kabil şube ve temsilciler hakkında, Ticaret kanununun 230 ve onu izleyen diğer maddelerindeki hükümler uygulanır. Bu hükümlerdeki mükellefiyetlerin yerine getirilmesi, noter senedi veya mahkemenin tasdikiyle olur.

Müessesenin meşru temsilcisi bu tüzüğün hükümlerini gözetmek zorunluğundadır.

Talebin iki nüshası da birbirinin aynı olmalı ve aşağıdaki hususları ihtiva etmelidir:

- a) Mümessilinin adı ve adresiyle birlikte talepte bulunan firmanın adı ve yeri;
- b) Filmin adı, hazırlandığı yer ve uzunluğu;
- c) Kendine has tarifleriyle başlıkların, alt yazıların ve filmde mevcut diğer yazıların kurdela takip eden sıraya göre, aynen filme uygun şekilde gösterilmesi;
- d) Filmin sansüre ilk defa arz edildiğinin açıklanması.

Başlıklar, alt yazılar ve diğer yazılar filmde de, talepname nüshasında da doğru bir İtalyanca ile yazılı olmalıdır.

Film, orijinal lisanında da gösterilebilir. Yeter ki, alt kısmı, sadakatle ve doğru bir şekilde İtalyanca olarak yazılı bulunsun.

Madde 6.

Filmin halka gösterilmesi iznini alan firma, aynı kordelanın diğer kopyalarının İtalyada halka gösterilecek olanlarının gösterme iznine esas teşkil eden nüshaya aynen uygun olmasını temin etmek zorunluğundadır.

Madde 7.

Kontrol edilecek filmin açıklanan uzunluğunun her metresi için alınacak vergi, ya doğrudan doğruya Kayıt Ofisine yatırılır (emanet ve iltizam paralarının yatırıldığı ofis) ya da doğrudan doğruya aynı ofise ödenmek üzere postahaneye yatırılır.

Her iki halde de ahzeden, özel bir belge verir.

Bu belge de 5. maddede sıralanan belgeler meyanında Bakanlığa tevdi edilmelidir.

Ölçmek suretiyle, filmin uzunluğunun deklare edilenden fazla olduğu anlaşılırsa, ilgili kimse ilave vergiyi Kayıt Ofisine yatırması kadar kontrol yapılamaz. Verginin ödenmesi bir kontrol ve bir itiraz hakkı bağışlar.

Yurd dışına çıkarılacak filmler, birinci maddeye uygun olarak bir çok kopyeleri olsa da, bir kontrol vergisine tabidir.

Madde 8.

Kontroller talep sırasına göre icra kılınır. Ancak, kanunun ikinci maddesindeki aktüalliteyle ilgili olayları yansıtan filmlerle öğretici mahiyetkiler, üstün tutulur.

Acele hallerde, aktüallite filmleri için, zaman zaman Bakan, Valilere bütün İtalyada gösterilmek üzere izin vermek için yetki tanır.

Bu kabil izinler, valilerin yaptıracağı tam bir kontrole tabi tutulmadan verilemez. Bu kontrolün masrafları, talepte bulunana ya da 5 inci maddeye uygun olarak onun adına hareket eden vekile aittir.

Bu ödemelerin, postayla yapıldığı ahvalde, Komadaki Kayıt Ofisin den alınan bir makbuzun valiye gösterilmesi kâfidir.

Bakanın valiye yetki tanıdığı bu gibi ahvalde de, vergi ödemeleri filmin uzunluğu deklare edilenden fazla bulunarak kifayetsiz görülürse, filmin kontrolü tehir edilir.

Bu halde vali, yetki tanınmasını müteakip uygulanan işlem den Bakana bilgi verir ve talebin pulsuz nüshasını bu yazıya ekler.

Madde 9.

Senaryoların tetkiki ve filmlerin kontrolü, İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğünün birinci sınıf memurlarına tevdi edilir. (Bu hü-

küm sonradan tadil edilerek Turizm ve Temaşa Bakanlığı görevlendirilmiştir.)

Bundan önceki maddenin hükümlerine göre Valiye yetki tanındığı hallerde görev, vilâyetin müşavir (ya da müşavirlik görevi yapan memur) derecesinden aşağısına tevdi edilemez.

İlgililer kontrolde bulunamazlar.

Madde 10.

Kontrolü yapan, izin verilecekse ya da kontrol edilen filmin belli bir kısmı, ya da içindeki başlık, alt yazı veya başka yazılar çıkarılacaksa, bunu, talepten pulun puluz ikinci nüshasına yazarak açıklar.

Bu son halde, ilgililerin işâret edilen kısımları filminden çıkarmasından sonra, kurdela kontrol için Bakanlığa sunulmalıdır. (16.5.1947 gün ve 379 sayılı kanunun 4. maddesi, 1. 2 ve 3. fıkralarına bakınız.)

Tüm olarak ya da parçalı olarak menfi tecelli eden halleri ve bunun sebeplerini kontrol dairesi ilgiliye bildirir. O da kendisine tebliğde bulunduğunu göstermek üzere, birinci fıkrada işâret edilen talepten nüshasına imza ve tarih koyar.

İlgilinin izin kararının bir nüshasını talep etmesi halinde B lahikasına uygun olarak değerin olağanüstü harç ödemesi gerekir.

İzin belgesinin birden fazla sahife olması halinde, harç pulu her sahifeye ayrı ayrı yapıştırılır.

Madde 11.

Bakanlık ya da vilâyetin aldığı karara veya kararda ileri sürülen şartlara karşı itiraz halinde, Bakanlığa yapılacak müracaat, bundan önceki maddede gösterilen tebliğatin yapıldığı günden itibaren 30 gün içinde kabul edilir.

İlgili, tebliğatin altına, itirazda bulunacağını yazılı olarak açıklamak suretiyle kayıt düşürmüştü; film, temyizden çıkmadıkça yada temyiz için gerekli müddet geçmedikçe, iade edilmez.

7. maddedeki vergi,

Madde 12.

26.5.1947 gün ve 379 no. kanunun 14. maddesinin 4 ve 5. fıkraları bu madde yerine geçmiştir. (Tadil edilmiş hükümleri ihtiva eden ek'e bakınız)

Madde 13.

Kaldırılmıştır.

Madde 14.

Bakan her hangi bir vakitte, ister kendi inisiyatifıyla, ister yetkili makamların, amme hükmi şahıslarının, özel kişilerin ya da diplomatik temsilcilerin iş'arı üzerine filmi tekrar celbetmek ve temyiz komisyonunca filmin bir defa daha görülmesini talep edebilir.

Madde 15.

Yasak edilen film, değiştirmeler yapıldıktan veya yeni kısımlar konulduktan sonra yeniden kontrole getirilince, talepte, 5 maddede gösterilen formalitelerden gayri sahne ve söz olarak çıkarılan, eklenen ya da değiştirilen kısımlar teferruatıyla gösterilmelidir.

Başlık 2

Halka gösterme ve yurd dışına çıkarma hakkında

Madde 16.

Sinema filmlerini halka göstermek isteyenler, filmin, izne esas teşkil eden nüshaya tamamen uygun bulunduğundan emin olmak zorundadır Şarta bağlı gösterme izni verilmişse, bunlar aynen gözönünde tutulacaktır.

Bu maksatla, izin belgelerini, emniyet makamlarına karşı elde bulundurmak ve ilgili memurların veya emniyet mensuplarının her talebinde ibraz etmek mecburidir.

Madde 17.

Yetkili makam, emniyete müteallik kanunun 65. maddesinde yazılı izni vermeden önce, sinema filminin gösterilmesiyle ilgili afiş, dağıtım, baskı ve elyazmalarını dikkatle incelemeli ve bu belgelerde, kanunun 3. maddesindeki hükümlere aykırı bir husus bulunmadığından ve Bakanlıkça ita kılınan izin belgesindeki şartlara aykırı olmadığından tamamen emin bulunmalıdır.

Madde 18.

Filmi elinde bulunduran, alt-yazı ve filmdeki diğer yazıların hiçbirini değiştirmemek, ilgili kare ve sahneler yerine başkalarını ikame etmemek, ilâve kare ve sahneler koymamak ve filmin düzenini Bakanlığın izni olmadan hiç bir şekilde bozmamak zorundadır.

Bu zorunluk dolayısıyla, bakanlığın izni olduğu hallerde, izin belgesine değişikliğin kaydedilmesi gereklidir.

Filmi elinde bulunduran bu hususlara, ya da film, herhangi bir şekilde iznin istinat ettiği kopyasına tam olarak uymadığı takdirde, bu tüzüğe göre halka gösterme izni verilmemiş telâkki edilecektir. Kanunun başka tatbikatta bulunulmasını derpiş eden hükümleri bundan müstesnadır.

Filmi çeken ya da ithal eden firmanın sorumluluğunu gerektiren ve işbu tüzüğün 6. maddesini ihlâl eden bu gibi suç hallerinde Bakan, kanunun derpiş ettiği cezadan ve izin belgesinin geri alınmasından başka, münasip göreceği bir müddet zarfında, ilgili firma tarafından filmin yeniden kontrolü talebini kabul etmiyebilir.

Yukarıda bildirildiği veçhile izni geri alınmış olan film, vergisi ödenip yeni bir kontrol görmedikçe halka gösterilemez.

Madde 19.

Filmlerin yurd dışına çıkarılması için izin, Bakanlıkça verilir ve ilgililerin biri pulsuz olarak iki nüsha verdiği talepnamenin pullu nüshasına geçirilir.

Kontrol edilerek İtalyada gösterilmelerine izin verilen filmler yurd dışına çıkarılmak üzere ikinci defa kontrol edilmez.

Yurd dışına film çıkarmak isteyenler, Gümrüğe o filmle birlikte, izin belgesini de deklare etmek zorundadırlar. Bir önceki fıkranın bahis konusu olduğu hallerde, İtalyada gösterme izninin ibrazı da kâfidir.

Başlık 3

Film İstihsal Yerleri Hakkında Hükümler

Madde 20

Devamlı olmasa da, ticarî maksat bulunmasa da, sinema filmi istihsal edenler, bunu, mahallin yetkili vilâyet makamına yazılı olarak bildir-

meğe mecburdur. Yetkili makam, işbu müracaatın kayda geçirildiğine dair makbuz verir.

İstihsale devam eden film yapımcılarının kaydı her yıl yenilenir.

Aynı mükellefiyet yabancı memleketlerden film getirterek Italyada halka göstermek isteyenlerle, bunları başka memleketlere sevk etmek isteyenlere, ya da her hangi suretle olursa olsun sinema filmi ihraç, alım- satım, kiralama işleriyle uğraşanlara da uygulanır.

Filmi yapan, ithal ve ihraç eden, elhasıl sinema filmi alım-satım ve kiralama işleriyle uğraşanlar; imal, ithal, ihraç edilen filmlerin, ya da bu ticarete has herhangi bir mamulatin kronolojik bir düzene göre kaydını tutmağa ve bu kayıt defterine verilen gösterme izni ya da yasaklama kararlarını gün ve sayı göstererek not etmeğe mecburdur.

Kayıtlar, kanuna uygun olarak pullu sahifeler üstüne düşürülmeli, ve her sahife mahalli emniyet makamları tarafından mühürlenmeli; ve her müracaatlarında emniyet memur ve görevlilerine ibraz edilmelidir.

Şartlı izin verilmesi halinde, veya ilkin reddedilmiş filmin müteakip kopyaları, ya da kontrole sunulandan farklı şekilde tastik görmüş kopyaları hakkındaki izinler, adigeçen kayıtlara derhal ve açık bir şekilde kaydedilmelidir.

Madde 21.

Her müstahsil müessese, umumi ya da umuma açık yerlerde sinema filmi istihsal etmek gayesiyle film çekmek isterse, mahalli emniyet yetkililerine yazılı olarak başvurmamak zorunludur.

Madde 22.

Emniyete müteallik kanunun 28. maddesinde 14 yaşından küçük kız ve erkek çocukların umumi yerlerdeki temaşalara çıkarılması yasak edilmesinden başka, 20. maddede anılan müesseselere, sinema temsillerine has sahnelerin çekiminde ana-babalarının ya da vasilerinin izni olmadan küçükler alınamaz.

24 Eylül 1923 gün ve 3287 sayılı kanunu ve bu kanunun uygulanmasını gösteren tüzüğü tadil eden hükümler

Madde 2. (29.XII.1949 gün ve 958 sayılı kanunun 6. maddesi)

Bu kanunun öngördüğü hususlardan faydalanmak isteyen müteşebbis milli prodüksiyonlar, kısa veya uzun metrajlı bir film üzerinde

çalışmağa başlamadan önce, Turizm ve Temaşa Bakanlığına, filmin konusuyla birlikte, malî portesini ve çalışma plânını, müteakip 8 ve 9. maddelere uygun olarak, filmin milliliğini teyit bakımından zarurî diğer hususlardan gayrı, teknik ve artistik unsurların kendine has vasıflarını da gösteren bir listesini öncelikle sunmalıdır.

Havadis filmleri için bu bildirim, çalışmağa başlandıktan sonra da yapılabilir.

Madde 10. (16.V.1947 gün ve 379 sayılı kanunun madde 4; 1,2 ve 3. fıkraları)

Halka gösterilmek üzere izin talebiyle Merkez Ofisine sunulan 2.000 metreden fazla uzunluktaki her millî film için, bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra ve İtalyan sinema salonlarında ilk gösterilişleri 31 Aralık 1949 dan önce olmak üzere, prodüktörden, millî filmin halka ilk gösterildiği tarihten itibaren dört yıllık bir müddet zarfında sinemanın elde edeceği brüt gelirin yüzde 10 una eşit bir meblâğ vergi olarak alınır.

Bundan başka adanılan gelirin yüzde 6 sı kadar bir miktarı, aynı müddet nazarı itibara alınarak, müteakip 13. maddede öngörülen teknik komite tarafından kültürel ve artistik değeri tesbit edilen filmlere mükâfat olarak verilir.

Şayet millî (yerli) film, aynı sinemada 2.000 metreden uzun bir diğer filmle birlikte gösteriliyorsa, bundan önceki fıkralarda gösterilen miktarlar yarı yarıya indirilir.

Şayet filminden önceki tiyatro gösterilerine ek olarak gösteriliyorsa yüzde 40 a irca edilir.

Madde 12. (16.V.1947 gün ve 379 sayılı kanunun 14. maddesi)

Filmlerin halka gösterilmesi veya yurd dışına çıkarılması için gerekli izin, 24 Eylül 1923 gün ve 3287 sayılı kanuna bağlı nizamnamenin hükümlerine göre, birinci ve ikinci derecedeki özel komisyonlar tarafından yapılan kontrollere göre, Sinema Merkez Ofisi'nce verilir.

Prodüktörler, senaryoları ön-tastik görmek üzere Sinema Merkez Ofisi'ne sunarlar.

Birinci derecedeki film kontrol komisyonu şu şekilde tereküp eder:

- a) Reis : Sinema Merkez Ofisi'nden bir memur ;
- b) Adalet Bakanlığından bir yargıç ;
- c) İçişleri Bakanlığından bir temsilci.

İkinci derecedeki filmkontrol komisyonu şu şekilde terekkküp eder :

- a) Reis; Başbakanlık müsteşar muavini, veya onun verdiği yetkiyle Sinema Merkez Ofisi Başkanı;
 - b) Adalet Bakanlığından bir hakim;
 - c) İçişleri Bakanlığından bir temsilci.
- Adıanılan komisyonlar Başbakanlık kararnamesiyle atanır.

İTALYADA FİLM VE TİYATRO OYUNLARININ SANSÜRÜ ÜSTÜNE SENATOCA TASTİK EDİLEN KANUN

**(İtalyan senatosunun 19 Ekim 1961 günlü oturumunda değıştirilerek
kabul edilen metin)**

Madde 1. Filmlerinin ve tiyatro oyunlarının kontrolü :

Filmlerin projeksiyonu ve 29 Aralık 1949 gün ve 1958 sayılı kanunun 8. maddesiyle bunu tadil veya ikmal eden diğér mevzuata göre milli filmlerin yurd dışına çıkarılması, Turizm ve Temaşı Bakanlığının iznine bağılıdır.

Tiyatro oyunlarının halk önünde temsili de izne bağılıdır.

İzinler, bu kanunun hükümlerine göre teşekkül etmiş birinci derece ve temyiz özel komisyonlarının film ve tiyatro oyunlarının önceden tetkik ederek alacakları neticeye göre Turizm ve Temaşı Bakanlığınca alınacak kararla verilir.

Madde 2. Birinci derece komisyonun teşekkülü :

Filmlerin halka gösterilmesi için izin verilmek üzere kendilerine kontrol yetkisi tanınmış birinci derecedeki komisyon, işin icaplarına uygun olarak değışik adetlerde teşekkül ederek çalışır.

Müteaddid komisyonlar arasında iş bölümünü temin etmek yetkisi, Turizm ve Temaşı Bakanına aittir. Her bir komisyonun teşekkülü şöyledir :

- a) Yüksek sınıftan, adli ya da idari mahkemelerden emekli bir hakim, Başkan :

b) Birinci sınıf müşavir unvanından aşağı olmamak üzere Turizm ve Temaşa Bakanlığından bir memur;

c) Birini sınıf müşavir unvanından aşağı olmamak üzere İçişleri Bakanlığından bir memur;

d) 29 Aralık 1949 gün ve 958 tarihli kanunun 2. maddesini değiştiren 31 Temmuz 1956 gün ve 879 sayılı kanunun 1. maddesine göre sinemayı ilgilendiren umumî mahiyetteki mes'eleleri tetkikle görevli istişarı komisyonca gösterilen, film sanayiinin çeşitli kısımlarıyla doğrudan doğruya ilgisi bulunmayan üç üye;

e) Bir pedagoji öğretmeni

Komisyon üyeleri Turizm ve Temaşa Bakanlığının kararıyla tayin edilir ve müddetleri iki yıldır.

Tiyatro kontrolünü yapacak birinci derecedeki komisyon bundan önceki fıkra da gösterilen şekilde tereküp ve teayyün eder. İkinci fıkranın d) harfiyle gösterilen bölümündeki üyeler üç adet olup namzetler sırayla: İtalyan müellifler ve tabiler Derneği, İtalyan Basın Milli Federasyonu ve Dram San'atı Milli Akademisi teşekkülleri tarafından gösterilir.

Madde 2 (tekrar) . İkinci derece komisyonun teşekkülü:

İkinci derece komisyon, filmi kontrol eden komisyon dışındaki birinci derece komisyonlardan ikisinin birleşmesinden meydana gelir ve gereklikçe Turizm ve Temaşa Bakanı tarafından tayin edilir.

Komisyonu, bu komisyonların en yaşlı başkanı başkanlık eder.

Madde 2 (son). Komisyonların çalışması:

Birinci derecedeki komisyonda olduğu gibi, ikinci derecedeki komisyonda da, kontrol edilen eserin sahibi, şayet talepte bulunmuş ise dinlenebilir. Kararlar, oyların mutlak çoğunluğuyla alınır.

Eşitlik halinde başkanın oyu üstünlük temin eder.

Madde 3. Küçüklerin alınmıyacağı temaşalar:

2 ve 2 (tekrar) maddelerine göre izne esas teşkil edecek görüşlerini bildirecek olan komisyonlar, gelişme yaşının kendine has duyarlılığı ve moral bakımından korunması icaplarına göre filmlerin gösterilmesinde ya da

tiyatro temsillerinde 14 ya da 18 yaşlarında küçüklerin bulunup bulunamayacağını da tesbit eder.

Küçüklerin istisna edildiği hallerde, izni alan ya da sinemanın müdürü, gösteriye ait her afişte, bu hususu, görüler şeklinde, halka duyurmağa mecburdur. Bundan başka, küçüklerin girmemesi gereken film gösterilen yada temsil verilen yere, küçüklerin girmesini önleyecek tedbirleri almakla görevlidir.

Küçüklerin yaşında tereddüd edildiği ahvalde, ebeveyne ya da çocuklara refakat eden büyüklere sorularak kanaat getirilir: aksi takdirde, küçüğün gösteri salonuna alınması için polis memur ve görevlileri karar verir.

Küçüklerin görebilecekleri filmlere, göremeyecekleri her hangi çeşit bir gösteriyi yada gelecek programların gösterileri eklenemez.

Madde 4. Birinci derece komisyonun görüşü:

Birinci derece komisyon esbabı mucibe göstererek, film ya da tiyatro oyununun, ahlâka (adab'a) aykırı bulunduğu için, tamamının, bazı sahnelerinin ya da bir sekans'ının halka gösterilmesi aleyhine oy verebilir.

Komisyonun görüşü idareye bağlar.

Bakanlığın buna göre vereceği karar ilgiliye yazılı olarak bildirilir.

İdare, film ya da tiyatro gösterisi hakkında, bir karar ittihaz etmeksizin 30 gün geçmişse ilgili noter vasıtasıyla Turizm ve Temaşa Bakanlığına bir karar verilmesi için başvurabilir. Bu gibi müracaatlardan 10 gün sonrasına kadar bir karar verilmemişse, izin verilmiş sayılı rve idare bu hususu teyiden ilgiliye bir belge verir.

Madde 5. İkinci derece komisyonun görüşü :

İlgili, iznin reddi kararının tebliğinden itibaren 30 gün içinde ikinci derece komisyona başvurabilir.

İkinci derece komisyon, müracaat tarihinden itibaren 30 gün içinde görüşünü bildirir.

Reddin teyidi mahiyetinde olduğu hallerde görüş, esbabı mucibeli olmalıdır ve idareyi bağlar.

Bunu müteakip bakanın vereceği karar, komisyonun görüşünü bildirmesinden sonra 10 gün içinde ilgiliye tebliğ edilir.

Cevap verilmediği hallerde 4. maddenin son fıkrası uygulanır.

Madde 5 (tekrar). Danıştaya başvurma:

Danıştaya dava, iznin reddinin tebliğinden itibaren 30 gün içinde açılması ve dava talebiyle birlikte gerekli film ve belgeler 10 gün içinde tebliğ edilmelidir.

İdarî makam, vesair muhasım durumdaki ilgililer, dava kendilerine bildirildikten sonra 15 gün içinde dava için gerekli cevapla birlikte lazım gelen belgeleri vermelidir.

Dava acele olarak, ikinci fıkradaki son müddetin bitiminden itibaren 30 gün içinde görülmelidir.

Karar, davanın görülmesi gününden itibaren 15 gün içinde yayınlanmalıdır.

Müracaata karşılık alınan kararın idareye bildirilmesinden itibaren 10 gün geçince, ilgili, Danıştay başkanlığına doğrudan doğruya başvurarak, 26 Haziran 1924 gün ve 1054 sayılı kanunun 27. maddesine uyularak Danıştaydan kararın icrasının teminini isteyebilir.

Kararın bildirilmesinin gecikmesi 17 Ağustos 1907 gün ve 642 sayılı tüzüğün 90. maddesinin hükmüne göre akdin gecikmesi olarak işlem görür.

17 Ağustos 1907 gün ve 642 sayılı tüzüğün 91. maddesinin ikinci fıkrasındaki müddet 10 güne indirilmiştir.

Bundan evvelki fıkrada gösterilen müddetin hitamında, davanın açıldığı dairenin başkanı raportöre, davayı 15 gün içinde daireye raporte etmesini bildirir. Bunu takip eden 15 gün içinde karar yayınlanmalıdır.

Madde 6. İzin belgesinin itası:

Komisyonun filmde yada tiyatro eserinde ahlaka aykırı bir husus görmediği, ya da 4. maddenin son fıkrası ile 5. maddeye göre kararın verilmediği hallerde; idare, ilgiliye filmin halka iraeşi veya tiyatro eserinin halk huzurunda ve bütün yurda şamil olarak temsil edilmesi için gerekli izni verir.

Oynamasına izin verilen tiyatro eserleri, idareye verilen metne uygun olmak şartıyla, her hangi bir kimse tarafından temsil edilebilir.

Madde 7. Radyo veya televizyonla yayın:

Halka veya 18 yaşından küçük çocuklara gösterilmesi yasaklanan film veya tiyatrolar, radyo veya televizyonla yayınlanamaz.

Madde 8. Haber filmleri:

Haber filmleri ivedilikle görülür; ve 4. ve 5. maddelerde derpiş edilen müddetle yarıya indirilir.

Madde 8 (tekrar). Suçları Muhakeme etme yetkisi:

Halka iraesı için izin alınmadan, bir filmin oynatılması yoluyla işlenen ve tarafların şikayetine bağı olmayan suçun davası, cinayet mahkemesinin (corte d'asise) yetkisine girmiyorsa (ki o halde Roma Cinayet Mahkemesi yetkilidir) Tribunale di Roma'da görülür.

Bir önceki fıkrada gösterilen suçlar için cezaî takibat icrası, Roma Tribunal'i nezdindeki C.Savcısına aittir.

Bundan önceki hükümler, üçüncü maddenin hükümlerine riayet edilmemesi halinde, 9. maddenin I. fıkrasında derpiş edilen kabahatle bahis konusu oldukça, uygulanmazlar.

Madde 9. Müeyyedeler ve müsadereler:

Ceza kanunun tiyatro ve sinema temsillerinin suiistimal edilmesi halinde öngördüğü hükümlerden başka, 3. ve 7. madde hükümlerine riayet etmeyenlere, 30.000 lirete kadar para cezası verilir.

Daha ağır durumlarda veya ceza kanununun 668. maddesinin öngördüğü yada bir önceki fıkradaki suçların tekerrürü halinde, adlı otorite, otuz günü aşmıyan [bir süre için sinema veya tiyatro binasının kapatılmasına karar verebilir. Aynı hüküm, daha ağır durumlarda veya tiyatro temsili dolayısıyla işlenen ve ceza kanununun 587 ve 726. maddelerinde öngörülen, suçların tekerrürü halinde de uygulanır.

Emniyet makamları, Ceza Kanununun 668. maddesinde öngörülen suç için Adli makamlara başvurduğu zaman, Adli otoritece bir karar verilinceye kadar, bu kanuna göre kontrole irae edilmemiş veya oynatılmasına izin verilmemiş filmleri müsadere edebilir ve halka gösterilmesini yasaklayabilir. Aynı hüküm tiyatro temsillerine de uygulanır.

Madde 10. Tüzük:

Bu kanunun uygulanmasını gösterir tüzük, aynı kanunun yürürlüğe girmesi tarihinden itibaren bir yıl içinde yayınlanmış olacaktır Yürürlüğe girmesi anma kadar, zaruret hükmünde olarak, 24 Eylül 1923 gün ve 3287 sayılı kanuna bağılı tüzük hükümleri uygulanacaktır.

**BİR MESELE: BELEDİYELERDEN GAYRİ DAİRE VE
KURUMLARIN YAPACAKLARI KAMULAŞTIRMALARDA 5237
SAYILI BELEDİYE GELİRLERİ KANUNUNUN 16. MADDESİ İLE 6830
SAYILI İSTİMLÂK KANUNUNUN 12. MADDESİNİN NASIL TELİF
OLUNACAĞI**

Yazan:

A.Turhan Şenel
Kozan Kaymakamı

PLÂN:

I) GİRİŞ

II) MESELENİN VAZ'I

III) MESELENİN MÜNAKAŞASI

IV) NETİCE

I) GİRİŞ: Bir çok tetkik yazılarında mahalli idarelerimizin dertleri bu meyanda bilhassa bir kamu tüzelkişisi olan belediyelerimizin çeşitli problemleri bir çok yönlerden ele alınıp incelendi.

Aynı şekilde idari mevzuatımız üzerinde de çok söz edildi. Bütün bunlara rağmen çok çeşitli yönleri ve geniş bir alanı kapsayan faaliyet sahasına şümulü olan kamu hizmetleri ile bu hizmetleri düzenliyen mevzuatımızda hala boşluklar olduğu ve bu saha ile ilgili konuların büyük bir kısmının hala bakir olduğu inkar olunamaz bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır.

Bu boşlukların bir kısmı araştırmacılarımızın ıssık tutan tetkikleri ile diğer bir kısmı ise danıştayımızın karar ve içtihatları ile doldurulmakta olmasına rağmen zuhur eden bir yeni hadise yepyeni bir boşluğu gözlerimiz önüne sermektedir.

Burada izahına gayret edeceğimiz meselemiz de kanaatimizce böyle bir hadisedir.

Gerçektende 5237 sayılı belediye gelirleri kanunun 16.M.d. de bahşolunan değlerlenme resmi, kamulaştırmayı yapan idare belediye değilse 6830 sayılı istimlâk kanunun 12.Md. ile ve bilhassa aynı maddenin I.fıkrası (C) bendi ve II. fıkra ile nasıl telif olunacaktır?

İşte bu tetkik yazısında incelenmeye gayret olunacak husus budur.

II) MESELENİN VAZ'I:

Bilindiğı gibi kamulaştırma, kamu menfaat ve istifadesine tahsis için takdir olunan değeri ödenmek kayıt ve şartile bir gayrimenkulün sahibi elinden alınmasıdır. Bu şekilde yapılan kamulaştırmalardan dolayı da genellikle bazı gayrimenkullerde şu surette bir değer artımı meydana gelecektir.

- A) tamamı kamulaştırılan bir gayrimenkulde değlerlenme düşünülemez,
- B) kısmen kamulaştırılmış bir gayrimenkulün kamulaştırma dışı kalan parçasında
- C) hiçbir şekilde kamulaştırma yapılmamış bir gayrimenkulde, yapılan kamulaştırmadan dolayı (sokağın veya belde bahçelerinin ve meydan veyahut yeşil alanın yüzüne çıkmak veya sokağa yüzü artmakla.)

Bütün bu ahvalde kamulaştırmayı yapan idareler belediyeler ise ortada ihtilâfi mucip bir durum zuhur etmeyecektir. Ancak, kamulaştırma belediyeler dışına daire ve kurumlar tarafından yapıldığı takdirde yazımıza konu olan ihtilaf zuhur etmektedir.

Bilindiğı gibi 5237 sayılı belediye gelirleri kanununun 16. M. si yapılan kamulaştırmalardan dolayı kıymetleri artan gayrimenkullerden değlerlenme resminin hangi esaslar dahilinde alınacağından ve kamulaştırmayı belediyeden gayri daire ve kurumlar yaptığı takdirde bu daire ve kurumların değlerlenme resmi konusunda belediyelere karşı vecibelerinden bahsetmektedir. Aynı şekilde kamulaştırma ve kamulaştırılan gayrimenkullerin değer pahalarının nasıl hesaplanacağı hakkında vaz'edilen 6830 sayılı istimlak kanununda da değlerlenme resmi hakkında bir hükme tesadüf olunmaktadır. (6830 sayılı K. Md. 12. F : 1, C bendi ve F : 2). Burada gayrimenkulün değer pahası hesaplanırken kısmi kamulaştırmadan dolayı meydana gelecek değer artımının bedelden tenzil olunacağı hükmüne rastlamaktayız. Bu gibi hallerde de ayrıca değlerlenme resmi alınmayacağına dair kanunda hüküm bulunmaktadır.

İşte 6830 sayılı kanunda (AYRICA DEĞERLENME RESMİ ALINMAZ) hükmü karşısında 5237 sayılı belediye gelirleri kanununun 16/7-8 maddesi hükmünün fiilen ortadan kaldırılmış olup olmadığı hususu meselemizin özünü teşkil etmektedir.

Yukarıda da işaret olunduğu üzere kamulaştırmayı bizzat belediyeler yaptığı takdirde bahse konu olan ihtilaf düşünülemez. Bu tetkik yazımız boyunca değer artımına sebep olan kamulaştırmayı belediyelerden, gayri daire ve kurumlarca yapılmış kabul ediyoruz.

Bu hatırlatmadan sonra meselemizin daha elle tutulur hale gelmesini temin bakımından konumuzun örneğini..... belediyesi ile..... idaresi arasında bu konuda çıkan ihtilaftan alalım.

..... idaresi yol inşa için..... belediyesi hudutları içinde yolun geçiş güzergâhına rastlayan gayrimenkulleri kamulaştırmışlar. Bu sebebden bir kısımlarının kamulaştırılmış olması yüzünden değer artımına uğrayan gayrimenkullerin değerlendirme resimleri belediyesi tarafından 5237 sayılı K. Madde : 16/7-8 uyarınca kamulaştırmayı yapan idare olarak..... idaresinden talep olunmuştur. İdarece bu talep hukuk müşavirliğine havale olunmuş, hukuk müşavirliğince de 6830 sayılı K.nun madde — 12 F : 1 in (C) bendi ve F : 2 uyarınca değerlendirme resmi 5237 sayılı Kanunun Md. 16/7-8 deki mecburiyeti fiilen ortadan kaldırıldığı cihetle ödenemez denmekle idaresince belediyesi talebi reddolunmuştur.

Bahsi geçen mütalâa şöyledir:

Belediye hudutları içinde istimlak edilen gayrimenkullerde değerlendirme üç halde düşünülebilir.

1) Yol şeridi içine tamamen dahil olunan gayrimenkullerde bu gayrimenkulün tamamı yola ithal edilmiş olduğundan değerlendirme bahis konusu olamaz.

2) Yol şeridi haricinde kalan ve yol şeridine bitişik olan bir gayrimenkulün değerlendirilmiş olması halinde değerlendirme resmi gayrimenkul sahibine ait olduğundan idareimizi ilgilendiren bir cihet düşünülemez.

3) Kısmen istimlak edilerek yola kalbedilen gayrimenkulün yol şeridinden hariçte kalan kısmının değerlendirilmiş olması halinde değerlendirme resminin taksitlerinin kamulaştırmayı yapan idarece kamulaştırma bedelinden indirilerek mal sahibi namına belediyelere ödeneceği 5237 sayılı kanunun 16 cı maddesinin 7 ve 8 fıkralarında hüküm altına alınmış isede 6830 sayılı istimlak kanununun 12 ci maddesinin 1 nci fıkrasının (c) ben-

inde tasrih edildiği üzere kısmî istimlaklerdeki değer pahasının istimlakden arta kalan kısım kıymetinde artma olmuş ise tesbit edilecek olan bu miktarın istimlak bedelinden indirileceği hüküm altına alınmış olmakla beraber aynı maddenin 2 nci fıkrasında (ayrıca değerlendirme resmi alınmaz) hükmü konmuştur. Bu son hüküm değerlendirme resminin gayrimenkul sahibinden alınmayacağı ve idareden alınacağını ifade etmeyip mutlak olarak vaz edilmiş bir hükümdür ve 5237 sayılı kanunun yukarıda bahsölunan 7-8 fıkralarındaki mecburiyeti fiilen ortadan kaldırmış bulunmaktadır.

Binaenaleyh bu konuda belediyelere değerlendirme resmi verilmesine kanunî imkân görülmediği mütalea edilmektedir.)

Şimdi ilgili kanunların maddelerini de yazımıza dercedip konunun münakaşasına geçelim.

5237 sayılı kanunun 16. maddesi şöyledir.

MADDE — 16) Kamulaştırma sebebiyle sokağın veya belde bahçelerinin veya meydan veyahut yeşil alanın yüzüne çıkmak veya sokağa yüzü artmakla veya rıhtımlar, küçük limanlar, parklar, spor alanları, vapur iskeleleri tesis ve inşa veyahut yüzünde bulunduğu yolların genişlemesiyle değerleri artan gayrimenkullerden takdir edilecek olan eski rayiç değeri ile yeni rayiç değeri arasındaki farkın yarısı değerlendirme resmidir. Değer farkı bina vergisi kanununun 28 nci maddesine göre kurulacak tadilat komisyonlarınca belirtilir. Bu komisyonlara belediyede görevi olmayan bir mühendis veya mimar bunların bulunmadığı yerlerde bir fen memuru, bulunmadığı yerlerde bir yapı kalfası veya yapı işlerinden anlıyan bir kişi mahallin en büyük mülkiye memuru tarafından ilâve edilir.

Belediye başkanları birinci fıkradaki hallerin vukuunda değer farklarını takdir için komisyonu derhal faaliyete geçirmekle ödevlidir.

Değerlenme miktarına karşı gayrimenkul sahipleri ve belediyeler bina vergisi kanununda yazılı mali kaza mercilerine müracaat edebilirler.

Kesinleşen değerlendirme borçları belediyelerin talebi ile duruşma yapılmaksızın mahkemece verilecek karar ve yazılacak müzekkere üzerine tapu dairesince o gayrimenkulün siciline geçirilir. Tapu siciline geçirilen değerlendirme resmi borcunu mal sahipleri beş yılda beş eşit taksitte belediyelere derler. Ödenen miktarlar belediyelerce tapu dairelerine bildirilir ve sicillerine şerh verilir. Bu suretle tapu siciline şerh verilmiş olan gayrimenkulü satın alanlar bu borcu tapu siciline yazılı vecaibi ile ödemekle ödevlidirler.

Süresi gelmemiş olan taksitleri peşin olarak ödeyenlerden yıllık yüzde altı indirme yapılır.

Meskenlerle meskeni bulunmayan ve birden fazla arsası olmayan arsa sahiplerinin imar plânına göre birer evlik miktardaki arsaları değerlendirme resmi borcu için satılamaz. Ancak bu mesken ve arsalar başkasına satıldığı takdirde satın alanlar değerlendirme resmi borcunu bir defada peşin olarak ödemeye mecburdurlar.

Kamulaştırılan yapı ve arsaların değerlendirme taksitleri kamulaştıran daire veya kuramca kamulaştırma bedelinden indirilerek mal sahibi hesabına belediyelere ödenir.

Değerlerinin artması bir kısmının kamulaştırılmasından ileri gelen gayrimenkullerden alınması lâzım gelen değerlendirme resminin tamamı kamulaştırma bedelinden indirilir.

Kamulaştırılan veya kamulaştırılması lâzım gelen yer, mal sahibi tarafından belediyeye hibe edilirse bu yerin değeri değerlendirme resmine mahsup olunur.

İbadethaneler, okullar, halkevleri, hastahaneler, dispanserler değerlendirme resminden müstesnadır.

6830 sayılı İstimlâk kanununun 12. maddesi

MADDE — 12) Kısmen istimlâk olunan gayrimenkulün değer pahası.

A) İstimlâke tabi olmayan kısmın kıymetinde istimlâk sebebiyle bir değişiklik hasil olmamış ise istimlâk edilen kısmın kıymeti ile,

B) İstimlâke tabi olmayan kısmın kıymetinde istimlâk sebebiyle düşüklük hasil olduğu takdirde bu düşüklük miktarı tesbit edilerek istimlâk edilen kısmın kıymetine ilâve suretiyle,

C) İstimlâke tabi olmayan kısım kıymetinde istimlâk sebebiyle artma olmuşsa artış miktarı tesbit olunarak istimlâk edilen kısmın kıymetinden tenzil edilmek suretiyle,

Tâyin olunur,

Şu kadar ki: C bendi gereğince yapılacak indirme istimlâk bedelinin yüzde ellisinden fazla olamaz ve bu hallerde ayrıca değerlendirme resmi alınmaz.

İstimlâkten bakiye kalan kısım imar mevzuatına göre kabili istifade olduğu takdirde kesilen bina, ihata duvarı, kanalizasyon, su, elektrik ve

havagazı mecraları gibi tesislerden mal sahiplerine kalacak olanlarının eski vasıfları dairesinde kullanılabilecek hale getirilmeleri için gereken masraf ve bedel takdir edilecek istimlâk bedeline ilâve edilir. Bu masraf ve bedeller (B) bendinde yazılı kıymet düşüklüğü miktarının tayininde nazara alınmaz.

Bir kısmı istimlâk olunan gayrimenkulden bakiye kalan kısım istifade kabil olmayacak bir durumda ise mal sahibinin en geç istimlâk kararının tebliğinden itibaren bir ay içinde yazılı müracaatı üzerine o kısmın dahi istimlâki mecburidir. İhtilaf vukuunda mal sahibi mahkemeye müracaat edebilir.

III) MESELENİN MÜNAKAŞASI:

Yukarıda verdiğimiz idaresi ile Belediyesi arasında zuhur eden hukukî ihtilaf örneğinde idarenin hukuk müşavirliği tarafından verilen mütaleanın ele alınarak meselinin münakaşasının yapılan konunun işlenmesi ve kavranması bakımından kolaylık sağlayacağı cihetle tetkiki bu yönden yapalım:

1) İdare hukuk müşavirliği mütalâasında, yol şeridi içine istimlâk dolayısı ile tamamen dahil olan gayrimenkullerde, bu gayrimenkullerin tamamı yola kalbedilmiş olacağı cihetle değerlenme bahis konusu olamaz, denmektedir. Burada tereddüdü mucip hiçbir durum yoktur. Çünkü değerlenmenin mevcut olabilmesi için kamulaştırmanın kısmen yapılmış olması ve 5237 sayılı kanunun 16. maddesi 1. F. da belirlenmiş durumla 6830 sayılı kanunun madde : 12/F:1-C bendindeki ahvalin tahakkuku lâzımdır.

2)Yine aynı mütalâada, yol şeridi haricinde kalan ve yol şeridine bitişik olan bir gayrimenkulde değer artımı olması halinde değerlenme resmi bu gayrimenkulün sahibine ait olacağından idareimizi ilgilendiren bir husus düşünülemez denmektedir.

Bu nokta da gayet sarîh olup zaten 5237 sayılı kanunun 16 Md. F:1 de bu gibi ahvalde bina vergisi kanununun 28 nci maddesindeki komisyonları belediye başkanı 2 nci fıkra ahkâmına göre harekete geçirmesi hükmünü koymuştur. Aynı hükme göre de zaten değerlenme resminin mal sahibinden alınması gerekmektedir. Ancak önce 5432 sayılı sonra da 213 sayılı V.U.K. la bina vergisi kanununun 28 nci maddesi ilga edilmiş olduğu cihetle burada 213 sayılı V.U.K. nun tatbiki gerekeceğini hatırlatmak yerinde olur.

3) Bahsi geçen mütalâada kısmen istimlâk olunarak yola kalbedilen gayrimenkulün yol şeridinden hariçte kalan kısmının değerlenmiş olması dolayısıyla değerlenme resmi taksitlerinin kamulaştırmayı yapan idare tarafından kamulaştırma bedelinden indirilerek mal sahibi adına belediyelere ödeneceği 5237 sayılı K.nun 16. Md.nin 7 ve 8 fıkralarında hüküm altına alınmış isede 6830 sayılı istimlâk kanununun 12. maddesinin 1 fıkrası C bendinde tasrih edildiği üzere kısmî istimlâklerde değer pahasının tayin olunmasında istimlâkten arta kalan kısmın kıymetinde bir artma hasıl olmuş ise tesbit edilecek olan bu miktarın istimlâk bedelinden indirileceği hüküm altına alınmış olmakla beraber aynı maddenin 2 fıkrasında (ayrıca değerlenme resmi alınmaz) hükmü konmuştur. Bu son hüküm değerlenme resminin mal sahibinden alınmayacağını idareden alınacağını ifade etmeyip mutlak olarak vazedilmiş bir hükümdür ve 5237 sayılı K. nun 7 ve 8 fıkralarındaki mecburiyeti fiilen ortadan kaldırmıştır denilmektedir.

İşte mütalâanın bu son paragrafındaki kanaat meselenin ve ihtilâfın esasını teşkil etmekle üzerinde durulmağa değer görülmüştür. Meseleyi bu yönden ele alarak tetkik edelim.

Peşinen şunu belirtelim ki biz bu kanaata iştirâk etmemekteyiz. Fiili ilga keyfiyetini varit görmemekte ve fakat her iki kanun maddesinin birbirini tamamlar mahiyette mütalea etmekteyiz. Bu bakımdan da aksi tezi savunacağız. Meselemizi daha açık olması için bir misâl üzerinde düşünelim.

ÖRNEK:

A nın elinde bir tarla olsun..... idaresince yola kalbedilmek üzere bir kısmı bu idarece kamulaştırılsın. Kamulaştırma dışı kalan kısmın da bu kamulaştırmadan dolayı bir kıymet artımı olsun.

Şimdi örneği 6830 sayılı kanunun 12 maddesi uyarınca kurşlandıralım.

Basitçe şöyle diyelim. 6830 sayılı K. Md. 12 uyarınca,

Değer paha = kamulaştırılan kısma takdir olunan bedel — tesbit olunan değer artışı kamulaştırma dışı.

Kamulaştırılan kısma takdir olunan bedel = 18.000 lira olsun.

Tesbit olunan (kamulaştırma dışı kalan kısmın) değer artışı = 6.000 lira. Bu durumda mal sahibine ödenecek miktar,

Değer paha = 12.000 — 6.000 = 6.000 liradır.

Böyle olunca :

1) Eğer kamulaştırılan kısım mal sahibi tarafından bedelsiz olarak yolu yapan idareye verilseydi yola gitmeyen diğer kısmın eski ve yeni kıymetleri arasında 8.000 liralık bir değer artışı olacaktı. Şu halde 5237 sayılı K.nun 16 maddesinin F:1 in ilk cümlesindeki sarahate göre bu 6.000 liralık değer artımının % 50 si olan 3.000 lira değerlenme resminin tam kendisidir. Şu hale göre 6830 sayılı kanunun 1. fıkrasının C bendinde kıymet artışı diye bahsolunan meblağın % 50 si 5237 sayılı K. 16. md.nin 1. fıkrası uyarınca değerlenme resmi ve takdir olunan bedelden tenzil suretiyle zaten alınmaktadır. Burada tenekuz veya fiili ilgadan bahsolunamaz.

2) 6830 sayılı kanunun 12. md.nin 2. fıkrasındaki (Ayrıca değerlenme resmi alınmaz hükmüne gince:

Bu hüküm mütalâada bahsolunduğu gibi 5237 sayılı kanunun 7 ve 8 fıkralarındaki mecburiyeti fiilen ortadan kaldıran bir hüküm olarak düşünülemez. Çünkü:

A nın gayrimenkulünün hakiki değeri 18.000 lira idi. Kamulaştırmayı yapan idarece A ya ödenen para ise 12.000 liradır. Aradaki 6.000 liranın % 50 sinin ise değerlenme resminin ta kendisi olduğunu yukarda belirtmiştik. Bu durumda bu hükümde çıkarılacak mana mal sahibine ödenen bu 12.000 lira üzerinden ayrıca değerlenme resmi alınamayacağı şeklinde olması kanunun ruhuna daha uygun düşer. Maddenin yazılış tarzından dahi bu mananın istihracı mümkündür. Ayrıca kanun mal sahibine yapılacak tediye hakkında sarahati ihtiva ettiği halde kesilen meblağ hakkında meskuttur. Bu aradaki boşluk bu meblağın 5237 nin 16. md.deki sarahatle telif olunabilmektedir. Bundan başka kanun yapılacak tediye indiriminin tediye edilecek meblağın % 50 sinden fazla olmasına mani olmak ve bu hallerde değerlenme resmi alınmaz hükmünü koymakla hem mal sahibini mağdur etmeyi hedef tutmuş hem de bir meblağı iki defa resme matrah yapmama gayesini göz önüne almış bulunmaktadır.

3) 6830 sayılı K. bu izah tarzıyla 5237 sayılı K.nun 16 md.ki 7-8 fıkralar hükmünü fiilen ilga etmiş değil tersine bu fıkralar hükmünü tamamlamıştır.

4) Bundan başka 6830 sayılı K.nun 12 md.si kül halinde mütalâa olundukça görülecektir ki vazı kanun kamulaştırılan gayrimenkulün değer pahasının hesaplanmasında ikinci fıkra hükmünü vazederken tamamen mal sahibini zarardan vikaye amacını gütmüştür. Bir taraftan vaki

kıymet artışının bedelden tenzilini emrederken diğer yandan bedeli ikinci bir defa resme tabi kılmamak amacını gütmüştür. Nitekim aynı maddenin 3-4 fıkraları zımnın bu iddiamızı teyit eder mahiyettedir. Hakikaten de 3, fıkra kamulaştırma dışı kalan kısım kabili istifade ise bu parçanın eski vasıf dairesi de kullanılabilir hale getirilmesi için takdir olunacak masrafı istimlâk bedeline ilâve ettirmekte 4. fıkra ise bakiye kısım kullanılamıyacak durumda olduğu takdirde mal sahibinin müracaatı üzerine bu kısmında kamulaştırılmasını amir bulunmaktadır.

Bu izahattan da anlaşılacağı veçhile hukuk müşavirliği mütalâasında (mal sahibinden alınmayıp idareden alınacağı anlamına gelmeyip mutlak olarak vazedilmiş bir hükümdür) sözü mesnetsiz kalmaktadır. Zaten resmi ödeyecek olan idarenin kendisi de değildir, idare tenzil ettiği değer farkının % 50 sini 5237 sayılı kanunun 16. md. 7-8 fıkraları gereğince belediyeye verilmesine tavassut edecektir.

5) Ayrıca bir umumî kaide olarak bir hususun vergi ve resim dışı kalabilmesi keyfiyeti o hususun vergi veya resimden muaf veya istisna edilmiş olmasına bağlı olduğu cihetle 6830 sayılı kanunun 12. md.sı 2. fıkrası hükmünü bu şekilde kabule de imkân yoktur.

IV) NETİCE:

Netice olarak şunu söylemek isteriz ki, 6830 sayılı istimlâk kanununun 12. md. 1. F. C bendi ve 2.F. iddia olunduğu gibi 5237 sayılı belediye gelirleri kanununun 16. md.sinin 7 ve 8 fıkralarındaki mecburiyetleri fiilen ortadan kaldırmış değildir. Her iki kanunun bahsolunan maddeleri birbirini tamamlamaktadır ve belediyeler bu gibi hallerde değer pahadan tenzil olunan kıymet artışının % 50 değerlenme resminin bizatihi kendisi olması hasebile verilmesi lâzımdır.

Tetkik yazımıza konu ettiğimiz bu hukuki ihtilâf halen Danıştay'ımıza intikâl etmiş durumda olup, karar ve içtihatları ile mütenevvi âmme hizmet sahalarına ışık tutan Danıştay'ımızın bahse konu ihlaf hakkında vereceği karar durumu gün ışığına çıkaracaktır.

İ D A R İ C O Ğ R A F Y A

PÜTÜRGE KAZASI İDARİ COĞRAFYASI:

Yazan:
Pütürge Kaymakamı
A. Naci EKŞİOĞLU

ÖZÜ : (Plân)

I — Tabii Coğrafi ve Jeolojik Durumu.

II — Tarihi.

III — İdari durumu ve teşkilâtı.

IV — Nüfusu.

V — Kültür ve Sosyal Durumu.

VI— Ekonomik durum.

- a — Ziraat
- b — Hayvancılık
- c — Orman
- d — Maden
- e — El sanatları
- f — Ticaret.

VII — Bayındırlık Durumu,

- a — Yollar
- b — Belediye Hizmetleri,
- c — Köy Hizmetleri,
- d — Özel İdare hizmetleri.

VIII — Sağlık Durumu.

IX — Mâli Durum

X — Islâh ve kalkındırma çareleri.

I — TABİİ COĞRAFI VE JEOLJİK DURUM:

Pütürge, Doğu Anadolu bölgesinde (38.50) arz (paralel) ve (38.15) tul (meridiyen) üzerindedir. Doğu Anadolunun yüksek dağlık ve arızalı bir bölgesine tesadüf eder. Kuzeyinde, Şakşak Dağı (3270); kuzey batısında, Kubbe Dağı (3090); güneyinde, Kaplı ve Dişkaya Dağı (3225); güney doğusunda, Gürlük Dağı (2230); doğusunda, Ulubaba Dağı (2384); belli başlı yükseklikleri teşkil eder. Pütürgenin etrafı bu yüksek dağlarla çevrildiğinden adeta bir çanak manzarası gösterir. Fırat Irmağının kolu olan Şiro çayı, bu arızalı arazide dar ve derin boğazlardan aşarak, kenarında ziraata az elverişli topraklar meydana getirdikten sonra, Doğanyol (Keferdiz) Bucağı yakınında Ana Fırata dökülür. Şiro Çayı, denizden yüksekliği (800 -1000) Metre arasında dar bir yatak üzerinden akar. Bunun için Pütürgenin arazisi, umumi olarak, (800-300) metrelik yükseklikler arasında alçalıp yükselen çok engebeli ve taşlıktır.

Arazinin jeolojik etüdü henüz yapılmamıştır, ikinci jeolojik çağda teşekkül ettiği tahmin olunmaktadır. Zemin ince toprak tabakası ile örtülüdür. Altında kalkerlerden ve şistlerden teşekkül etmiş tabakalara rastlanmaktadır. Kaza zelzele mıntakası dışındadır. Şimdiye kadar kayde değer yer sarsıntısı görülmemiştir.

II — TARİHİ DURUM:

İlçe merkezinin üç yüz senelik bir tarihe sahip olmasına rağmen köylerde iskân ve yerleşme çok eskidir. Merkeze (30) kilometre mesafede Yandere (Haydaran) ve Büyüköz (Çırık) köylerinde milâttan önce (5000- 6000) yıllarında yaşamış Nemrut Krallığına ait yazlık saray harabeleri bulunmaktadır. Romalılar zamanına ait Pereş Kalesi de başlıca eski eserlerdendir.

Osmanlı Padişahı IV üncü Murat, Bağdat Seferine giderken Tepehan Nahiyesinden geçmiş konaklamak maksadiyle buraya büyük bir han ve Pereş Çayı üzerinde bir köprü inşaa ettirmiştir. Bu eserler üzerinde kitâbeleri el'an mevcuttur, ilçe merkezi (300) sene evvel İMRUN adı ile kurulmuş bir köydür. İmrenilen yer yani güzel yer manasına gelmektedir. İmrün köyü, (1876) yılında (25 Mart 1292) İdare'i Nevahi Nizamnamesinin yürürlüğe konulması üzerine, (1877) yılında Kahta kazasına bağlı Nahiye haline getirilmiştir. İmrün Nahiyesi adım almış ve 15 sene Kahta kazasına bağlı kalmıştır.

Bir padişah fermanı ile (1892) yılında kaza haline getirilerek Mâmûretül Aziz (Elaziz) Vilâyetine bağlanmıştır. Bu tarihten beri (70) senedir, idari taksimatta ilçe (Kaza) olarak yer almıştır.

Cumhuriyetin ilanından sonra, idari taksimatta yapılan değişiklikler esnasında, Elazığ Vilâyetinden alınarak, Malatya Vilâyetine bağlanmıştır.

Pütürge adı, öz türkçe bir kelimedir. Bölge çok arızalı, engebeli inişli, çıkışlı olduğu için bu manayı ifade etmek üzere, pütür pütür manasına (PÜTÜRGE) diye adlandırılmıştır.

III — İDARİ DURUM VE TEŞKİLAT:

Pütürge, Malatya Vilâyetine bağlı bir ilçedir. Vilâyete uzaklığı (80) kilometredir. Doğusunda, Diyarbakır Vilâyetinin Çüngüş ve Çermik; güneyinde, Adıyaman Vilâyetinin Gerger ve Kahta; batısında, Malatya Vilâyeti merkez ilçesi; kuzeyinde, Elazığ Vilâyetinin Sivrice kazaları ile komşudur.

İdari taksimatı, üç bucak ve (69) köydür. Bucaklar : I — Merkez bucağı (32) köye maliktir. 2 — Doğanyol (Keferdiz) (17) köyü vardır. (3 — Tepehan bucağına ise (20) köy bağlıdır.

Merkezle, Doğanyol (Keferdiz) bucak merkezinde Belediye teşkilatı mevcuttur. Diğer köylerden hiç birisinde Belediye teşkilatı yoktur. Belediye kurulması için lâzım gelen Kanuni şartı da haiz değildir. Köylerin hepsinin nüfusu (yüz elliden) fazladır, istisnasız köy kanunu tatbik edilmektedir. Köy isimlerinin ekserisi Türkçe olmadığından, İçişleri Bakanlığınca 1961 yılında, değiştirilerek Türkçe adlar konulmuştur. Köyler kendi sınırları dahilinde küçük, küçük ev topluluklarından müteşekkil parçalara ayrılır. Bu parçalara (Mezraa) adı verilmektedir. Mezranın lügat manası ekilen ziraat yapılan yer olduğu halde, Pütürgede aksi manada meskun yer (oturulan yer) manasına kullanılmaktadır.

Pütürgenin teşkilâtı ve memur kadroları şöyledir :

İçişleri: Kaymakam, Tahrirat kâtibi, Nüfus memuru, Nüfus Kâtibi, iki Nahiye Müdürü, iki Nahiye Nüfus Memuru, üç odacı.

Adalet: Bir Asliye Hakimi, bir sorgu Hakimi, bir savcı, bir baş kâtip (Noter ve icrayada salahiyetlidir), üç zabıt kâtibi, bir mübaşır, iki gardiyan, bir odacı.

Jandarma: Bir jandarma birlik komutanı Binbaşı, üç assubay, dört uzatmalı onbaşı, bir uzatmalı çavuş.

Milli savunma: Bir askerlik şube Reisi Yarbay, bir personel subay yüzbaşı, bir daktillo.

Maliye: Mal Müdürü, muhasebe memuru, gelir memuru, tahsil memuru veznedar, iki tahsildar, bir odacı.

Milli Eğitim: Ortaokul Müdürü, iki ortaokul öğretmeni, bir katip iki odacı. İlköğretim Müdürü, ilköğretim müdür muavini, (40) öğretmen, (7) yedek subay öğretmen, (2) eğitmen, iki odacı.

Ziraat: Ziraat teknisyeni, ziraat öğretmeni.

Veteriner: Bir hayvan sağlık memuru.

Sağlık: Bir hükümet tabibi, aynı zamanda sağlık yurdu baş tabibi dir. Dört sağlık memuru, bir hemşire yardımcısı, iki köy ebesi, ayniyat memuru, altı müstahdem, bir şoför, bir aşçı.

Tapu sicil: Tapu sicil memuru.

Diyanet: Bir müftü, (12) hayret hademesi, bir odacı, iki Kur'an öğreticisi.

Ziraat bankası: Bir Müdür, bir Müdür muavini, bir takip memuru, bir veznedar, iki odacı, bir şoför, bir tarım kredi kooperatifi muhasibi.

P.T.T. : Bir Müdür, bir Muhabere memuru, dört müvezzî iki hat bakıcısı, ayrıca Doğanyol (Keferdiz) Bucağında da P.T.T. Şubesi vardır.

Tekel: Bir tekel memuru, bir odacı.

Belediye: Bir Başkan, bir muhasip, iki zabıta memuru, bir odacı, üç tanzifatçı, bir şebeke su bakıcısı.

IV — NÜFUS VE YÜZ ÖLÇÜMÜ:

Pütürgenin yüz ölçümü (2112) Kilometre karedir. 1960 Genel nüfus sayımına göre, umumi nüfusu (41750) kişidir. Merkez Belediye sınırları dahilindeki nüfus (2531) dır. Nüfus kütüğünde kayıtlı nüfus ise (53051) dır. Bunun (26203) erkek; (26848) kadındır. Nüfus sicilinde yazılı nüfustan (11301) kişi geçimlerini temin etmek için İstanbul ve diğer büyük şehirlere göç etmişlerdir. Göç eden nüfus miktarı umumi nüfusun beşte biridir.

Nüfusun büyük yerlere akın etmesinin sebebi ise geçim ve maiyet kaygısıdır. Arazinin dağlık olması ve dahilde kendine geçimini temin edecek iş bulamaması vatandaşı büyük şehirlere göçe mecbur etmektedir.

Nüfus yerleşiktir. Kaza dahilinde seyyar ve gezginci nüfus yoktur, çingenede yoktur. Halk, çevik, atılgan, çalışkan, asla tembellikten hoşlanmaz insanlardan tereküp etmiştir.

V — KÜLTÜR VE SOSYAL DURUM:

Pütürgenin kültür ve sosyal durumu oldukça geridir. Bu hususta çok çalışmak ve faaliyet ister. Merkezde, on ders haneli bir ilk okul vardır. Kazanın (69) Köyünden (30) da okul mevcuttur. Diğer (39) da ise okul ve öğretmen bulunmamaktadır. Bu köylerin okul çağındaki çocuklarının bir kısmı civardaki yakın okullara devam etmektedirler. Fakat büyük bir kısmı okul öğretim ve eğitimden mahrumdur. (30) okula (2008) Erkek, (442) kız olmak üzere cem'an (2450) öğrenci devam etmektedir. İlk öğretim ve eğitim sahasındaki boşluğu 222 sayılı Kanun kısa zamanda dolduracak, okulsuz bütün köyler okula kavuşacaktır.

Merkezde ortaokul vardır. Ortaokulun (137) si erkek, (10)u kız olmak üzere (147) öğrencisi mevcuttur. Bir Müdür, iki öğretmenden müteşekkil öğretim kadrosu ihtiyacı karşılayamamaktadır. Ortaokul binası kifayetsizdir. Yeniden bir ortaokul binasına şiddetle lüzum hissedilmektedir.

VI — EKONOMİK DURUM:

Pütürge, kapalı ekonomi devrini yer yer aşmaktadır. Halk umumiyetle fakir, arazi dağlık ve verimsizdir. Ekonomik durumu şöylece inceleyebiliriz:

a — Ziraat: Arazi dağlık ve ziraat yapmağa pek elverişli değildir Şiro Çayı kenarındaki düzlüklerde bir miktar ziraat yapılır, ziraat şekli iptidaidir. Öküzle ve kara sapanla ziraat yapılmaktadır. Dağlarda vaktiyle ormandan açılmış tarlalarda ziraat yapılır. Başlıca ziraat mahsuli buğday arpa, mısırdır. Kaza merkezi ile Şiro Çayı vadisinde her nevi sebze ve meyvecilik yapılmaktadır. Soğan, patates, patlıcan, domates, biber, kavun, karpuz ve saire yetiştirilmektedir. İstihsal ancak halkın zati ihtiyacını karşılamaktadır. Bol ceviz ve kavak ağaçları mevcutsada کافی miktar işlenememekte ve istifade edilememektedir.

b — Hayvancılık: Merkez ve köylerde (15147) sığır, (14000) koyun, (34400) kılkeçi, (110) at, (940) katır, (2200) merkep mevcuttur. Hayvancılıkla ormancılık yekdiğerine düşman iki unsur olarak mücadele etmektedirler. Pütürge orman mıntıkası olduğu için ormanlar muhafaza altına alınınca hayvancılık gerilememektedir. Türkiyemizin umumi ve önemli davalarından en mühimi olan ormancılık ve hayvancılık bir program ve plâna bağlanarak yurdun hangi bölgesinin orman sahası ve hangi bölgesinin hayvan yetiştirme sahası olacağını kafi tayin ve tesbitine kadar orman hayvan mücadelesi Pütürge de de devam edecektir. Bu davanın kısa zamanda hal şekline girmesi zaruridir.

c — Ormancılık: Pütürge mülki hudutları içinde (57608) hektar orman sahası bulunmaktadır. Orman meşe cinsindendir. Keresteye el verişli değildir. Yerli halk inşaatta kullanmaktadır. Orman idaresi bakımından Elazığ orman bölge Müdürlüğüne bağlıdır. İlçemizde bir orman bölge şefi, bir mesaha memuru, altı tane orman bakım memuru vardır. İlçemizin kafi amenajman plânlarına göre, yıllık odun verimi (288581) kentaldır. Pütürge orman bakımından çok zengin bir servete sahiptir. Ormana komşu olan köyler bir kısım ormanı tahrip edip azaltmışlardır. Merkez nahiyesine bağlı kazanın doğu kısmında (HADİNO) ormanı namı ile anılan hiç balta girmemiş ve tahribata uğramamış, Afrika ormanlarını andırır, muazzam bir orman bulunmaktadır. Yolsuzluk ve bu civara motorlu vasıta çalışmaması bu ormanı harap olmaktan korumuştur. Ormanın içinde kendiliğinden ihtiyarlamış yıkılmış büyük ankazlar, tabiatın tesiri ile çürümeye bırakılmıştır. Hadino ormanı Devlet için el sürülmemiş bir servet kaynağıdır. Vahşi hayvanlar bakımından da çok zengindir.

Pütürge ormanları Malatya Vilâyeti merkezi ile Elazığ Vilâyet merkezinin büyük bir kısmının odun ihtiyacını karşılamaktadır.

d — Maden: Pütürge bakır ve mika madenleri bakımından oldukça zengin damarlar ihtiva ettiğı tahmin olunmaktadır. Armlı (singir) Aslankent (Kamkina), Meşedibi (Bekiriülya) köylerinde maden vardır. (Poskiran) Kökpınar ve Alihan köylerinde de krom madeni bulunmaktadır. Bunların cevher kıymeti ve kudreti esaslı ve fenni bir etüde tabi tutulmalı ve etüt neticesine göre müsaitse derhal işletilmelidir.

e — El sanatları: Kaza merkezinde ve köylerde ayakta çalışan yerli tezgahlar bol miktarda mevcuttur. Halk bir kısım ihtiyacını bu tezgahlarda kendisi dokuyarak karşılamaktadır. Halk Bankasının tavassutu ile 1960 yılında kaza merkezinde halıcılık kursu açılmış bir sene faaliyette bulunmuştur. Kursu pekiyi ile bitiren beş vatandaşa, Halk Bankası, beş sene vade ile (1200) lira bedel üzerinden beş adet tezgâh gönderilmiştir.

Halk, un ihtiyacını su ile müteharrik yerli değirmenlerde imal etmektedir. (12)si kaza merkezinde, (105) i Nahiye ve köylerde olmak üzere (117) adet su ile çalışan yerli un değirmeni mevcuttur.

f — Ticaret: Pütürgede ticaret küçük ticaret erbabının elindedir. Merkezin (200) dükkana malik bir çarşısı vardır Çarşıda ticaret erbabı her çeşit mal bulundurarak icra'ı faaliyet eder. Ayrıca pazartesi ve cuma günleri kasaba pazarı kurulur. Bu pazara geniş çapta köylüler iştirak eder. Ticari hayat pek canlı değildir.

Doğanyol (Keferdiz) Nahiyesinin (90) dükkanlı bir çarşısı vardır. Cuma günleri pazar kurulur civar bütün köylüler iştirak eder. Tüccar her türlü sanayi mamülleri giyecek eşyası manifatura, baharat yiyecek ve saire inhisar eder.

VII — BAYINDIRLIK DURUMU:

Pütürge, nafaa hizmetleri bakımından şimdiye kadar çok ihmal edilmiştir. Esaslı bir imar ve bayındırlık hareketi göze çarpmaz.

a — Yollar: Kasaba, Vilâyet merkezine (80) kilometrelik toprak tesviye bir yol ile bağlıdır. Bu yol 1961 yılına kadar Vilâyet yolu iken mezkûr tarihte kara yollarına devredilmiştir. Kara yolları 1961 yılında çok cüz'î bir çalışma yapmıştır. Yol Kubbe dağından geçmekte ve bu dağ üzerinde «Kubbe Beli» namı ile maruf bir bel husule getirmektedir. Kış mevsiminde çok fazla yağın karlar beli trafiğe kapamaktadır. Bu yüzden Pütürge, kış mevsiminde, Vilâyetle ve diğer büyük şehirlerle olan motorlu nakliyat ve irtibattan mahrum kalmaktadır. Kış aylarında nakliyat ve posta hayvan sırtında Şiro Çayı ve Fırat Nehrinin vadisini takiben yapılmaktadır. Seyri sefer asgâri hadde inmektedir. Kış aylarında, (45) bin nüfus, bu yol yüzünden mahsur kalmakta; yiyecek, giyecek ve yakacak ve hatta tenvirat için gaz ve petrol temininden müşkilât çekmektedir. Kara yolları teşkilâtı, her nedense, bu yolun önemini lâyikiyle kavramamaktadır. Bu işe ehemmiyet verilerek Pütürgenin her mevsimde çalışır muntazam bir yola kavuşması başlıca gaye hedef ve arzumuzdur.

Doğanyol (Keferdiz) Nahiyesine (40) kilometre ve Tepehan Nahiyesine (50) kilometre toprak tesviye şose ile bağlıdır. Motorlu vasıta çalışır. Kazanın (69) köyünden (19) una motorlu vasıta çalışır; geri kalan (50) köye ise motorlu vasıta gitmez; nakliyat hayvanla yapılır.

Merkezde 1924 -1925 yıllarında yapılmış bir Hükümet konağı mevcuttur. Üst katta Kaymakamlık ve diğer daireler; alt katta da Adliye

teşkilâtı oturmaktadır. Her iki Nahiyyede de Devlete ait Hükümet binaları mevcuttur.

b — Belediye Hizmetleri: Merkezde Belediye 1930 tarihinde kurulmuştur. O zamandanberi bütçesinin müsaadesi nisbetinde belde ihtiyaçlarını karşılamıştır. 1954-1955 yıllarında İller Bankası tarafından Şehir imar plânı yapılmış ve 1956 yılında tatbika konulmuştur. Şehrin tazyikli içme suyu İller, Bankası tarafından 1960-1961 yıllarında yaptırılmış halen küçük inşaat noksanları bulunmakta ve muvaakkat kabulü yapılmamıştır. Kasabanın elektriği yoktur. Elektriğe ait etüt ve projeler İller Bankasınca 1957 yılında yaptırılmış fakat hala ihalesi yapılmamış İller Bankasında sıra beklemektedir.

Belediyenin kendine ait daire olarak kullandığı bir binası, icara verdiği (8) adet dükkânı ve bir mezbahası bulunmaktadır. Belediye (1600) adet kavak bulunan, bir kavaklığa sahiptir.

Belediyenin 1960 yılında bütçesi (78930); 1961 de (78750); 1962 yılında (86317) liradır.

Kasaba bir ana cadde üzerine kurulmuştur. İki buçuk kilometreyi bulan, bu ana cadde, Belediye tarafından taş kaldırım (arnavut kaldırımı) döşenmek suretiyle kışın çamur; yazın da toz ve topraktan kurtarılmıştır.

İki adet yeni inşaa edilmiş modern camisi vardır. Biri Hükümet meydanında, diğeri ise çarşı meydanında inşaa edilmiş tazyikli suyu bulunan modern yüznumarası vardır. Çok eski senelerde inşaa edilmiş bir hamamı var ise de müşterisizlikten çalışmamaktadır.

Doğanyol (Keferdiz) Nahiyesinde de Belediye teşkilâtı bulunmakta bütçesinin imkanı nisbetinde belde ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

c — Köy Hizmetleri: Pütürgeye biri kasaba, (69) u köy olmak üzere (70) parça en küçük idari ünite bağlıdır. Köyler kendi hudutları dahilinde «mezra» denilen daha küçük parçalara ayrıldığından, köy hizmetleri dağılmakta ve hizmetin ifası müşkilât arz etmektedir. Bu güçlük bilhassa okul yeri tesbit ve okul inşaatında kendini göstermektedir. Her mezra yapılacak, okul, su gibi hizmetlerin kendisine yapılmasını ısrarla istemektedir. Tabii, en merkezi yerler seçilmekte ve buralara okul su gibi bayındırlık işleri yapılmakta; bundan ise, diğer mezarlar kendine yapılmadığından memnuniyetsizlik göstermektedir. Köylerin bu şekilde mezarlara ayrılması geçimle ilgilidir. Her köyle vatandaşlar gurubu, kendi arazisine beş on ev inşaa etmekte; arazide, hem ziraat ve hem de hayvancılık yaparak geçimini sağlamaktadır:

(69) Köyden; (19) unda köy yolu yapılmış, (50) sinde yol yoktur. (25) Köye içme suyu yapılmış, (44) ü içme suyundan mahrumdur. (30) köyde okul var; (39) da yoktur.

1961 Yılı köy bütçelerinin tahsisat yekünü (81571) liradır.

d — Özel İdare Hizmetleri: Özel idare fakirdir. Gayri menkulu ve başkaca gelir getiren kaynakları yoktur. Her sene muntazaman, Vilâyetten yardım almakta ve bu yardım sayesinde ayakta durabilmektedir. 1961 mâli yılında (1013) lira sarf etmiş; bunun (87163) lirası kazadan tahakkuk ve tahsil edilmiş; (16850) lirası ise, Vilâyet özel idaresinden yardım olarak alınmıştır. Mahalli tahsilat nisbeti yüzde doksan dokuzdur.

Pütürgede, özel idareye ait, İçişleri Bakanlığının standart plânlan üzere 1943 -1944 yılında yapılmış bir Kaymakam evi mevcuttur.

VIII — SAĞLIK DURUMU:

Merkezde (14) yataklı bir sağlık yurdu mevcuttur. Hükümet tabibi, aynı zaman da sağlık yurdu baş tabipliğini de ifa etmektedir; Başka tabip yoktur. Sağlık yurdunun yıllık sarfıyatı (60000) liradır. Sağlık yurdunun jeepi, âcil hallerde yolları olan köylerde hastalarının imdadına yetişmektedir. Mühim ve âcil hallerde Vilâyet de hasta nakletmektedir.

Kaza halkının sıhhati sağlam ve mukavemetlidir. Verem, tifo, tifüs, frengi gibi sâri hastalıklar enderdir. Resmi kayıtlara göre (9) adet frengili mevcuttur. (208) trahomlu da göz tedavisi görmektedir.

İlçede, sıtma savaş teşkilâtı mevcut olup, Şiro Çayının kenarın da bulunan köylerde sıtma mücadelesi yapmaktadır.

IX — MALİ DURUM:

Pütürgenin mali durumu zayıftır. Kendi kendini mâlen idare etmekten âcizdir. Daima, merkezden yardım görmektedir. 1961 Mali yılı sarfıyatı (1.144.625) liradır. Bunun ancak (246050) lirası mahallen tahakkuk ve tahsil edilmekte; geri kalan (898565) lirası merkezden yapılan devlet yardımı ile karşılanmaktadır. Halkın fakir olması, ticaretin geri olması, sanayinin hiç bulunmaması, mâliye gelir kaynaklarından mahrum bırakmaktadır.

X İSLÂH VE KALKINDIRMA ÇARELERİ:

Pütürgenin, münferiden kalkınmasına manen ve maddeten imkan yoktur. Kalkınması bütün Türk yurdunun umumi kalkınmasına bağlıdır. Yalnız Pütürgenin durumu ıslâh ve kalkındırmak için aşağıdaki hususların bir an önce ele alınarak tahakkuk ettirilmesi şarttır:

1 — Her mevsimde çalışır muntazam yol yapılması ve daimi bakımı altında bulundurulması.

2 — Maden durumunu esaslı şekilde etüde tabi tutulması; işletmeye müsait olan cevherin derhal işletilmesi.

3 — Pütürgede Orman ve hayvan mevzuunun ele alınarak kat'i bir hal şekline bağlanması. Hadino ormanına yol yapılarak çürümekten kurtarılması.

4 — Şiro çayı, yatağının ıslâhı ve sulama tesislerinin yapılması ve burada her nevi sebzeçilik, meyvecilik ve kavakçılık yapılması.

5 — Toprak ziraata elverişli değildir. Arıcılığa müsaittir. Arıcılığın teşvik edilmesi.

